

Helsinška povelja

Glasilo
Helsinškog
odboraza
ljudska prava
u Srbiji

broj 139-140 • maj-jun 2010 • godina XV

15 godina od genocida u Srebrenici

15 godina Srebrenice

- Genocid uz dokaze
- Živeo mrtav Ratko Mladić
- Žrtve Srebrenice zaslužuju istinu

Zapadni Balkan i Evropa

- Balkanski mozaik se ne može sklopiti bez Bosne

In memoriam

- Bogdan Bogdanović
- Bekim Fehmiu

Sadržaj

Piše: Sonja Biserko

15 godina od genocida u Srebrenici

Piše: Bojana Oprijan Ilić

Piše: Boris Dežulović

piše: Nihad Krupić

Deklaracija Narodne skupštine

Hapšenje Ratka Mladića je moralna

Jalova nada i beznade 16

Piše: Vladimir Gligorov

Davor Gienero

Piše: Vladimir Pavićević

Piše: Vojislava Vignjević

Piše: Igor Perić

Piše: Bojan al Pinto Brkić

Piše: Latinka Perović

Piše: Slobodanka Ast

Piše: Tamara Kaliterna

Píše: Pavel Domonji

Piše: Safeta Biševac

Piše: Nikola Samardžić

Piše: Ivan Torov

Piše: Stipe Sikavica

piše: Olga Manojlović Pintar

Piše: Nastasja Radović

Piše: Gordana Perunović Fijat

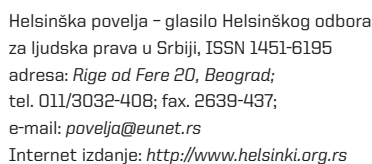
Piše: Srdan Jovanović Maldoran

Piše: Nenad Daković

Piše: Ivan Mrđen

Piše: Olga Zirojević

Fotografija na naslovnoj strani: Sa jedne od identifikacija posmrtnih ostataka srebreničkih žrtava. (Reuters)

Uređivački odbor: *Sonja Biserka, Latinka Perović, Seška Stanajlović, Olivera Milosavljević, Izabela Kisić*; Glavni urednik: *Seška Stanajlović*; Oblikovanje i slog: *Ivan Hrašovec*; Štampa: *Zagorac*, Beograd

Ovaj dvobroj Helsinške povelje štampan je zahvaljujući pomoći Norveškog helsinškog komiteta

PIŠE: SONJA BISERKO

Balkanski mozaik ne može se sklopiti bez Bosne

Genocid u Srebrenici jeste i ostaće trajna trauma za sve generacije u Srbiji: sadašnje i buduće. Sva-ka nova presuda u Haškom tribunalu donosi nove detalje i ogoljuje razmere tog zločina. Proteklo je 15 godina od tog zločina, ali se društvena svest u Srbiji malo promenila. Organizovana amnezija i relativizacija blokirala je kritiku selektivnog pamćenja bez čega nema pomirenja. Bez obzira na Deklaraciju o Srebrenici koju je usvojila Skupština Srbije, odnos prema tom genocidu u i uopšte, prema prošlosti iz devedesetih, ostaje glavnom preprekom za normalizaciju u regionu, ali i u Srbiji. Iako je dinamika u regionalnim odnosima intenzivirana, suštinska normalizacija nije moguća bez precizne dijagnoze onog šta se zbilo na prostorima bivše Jugoslavije. Nje nema, ne zato što je nemoguće do nje doći, već zbog toga što je međunarodna zajednica u odnosima sa regionom zauzela neutralan stav, kako bi brže i jednostavnije, kako veruje, Srbiju priključila evropskim integracionim procesima.

Istina o devedesetim potrebna je mladim generacijama u Srbiji. Mada nisu odgovorne, one nose teret frustracije, ali i teret razmišljanja o tim zločinima. Ako te generacije ostanu samo na interpretaciji po kojoj su Srbi jedine žrtve, lako je predvideti da će bošnjačko-muslimansko pamćenje takođe tražiti osvetu. Koncept ponavljanja zločina treba preduprediti tako što će se na izgradnji trajnog mira raditi preko sećanja i istine o ratovima devedesetih.

Stav međunarodne zajednice takođe je doprineo snaženju osećaja žrtve svakog od lokalnih naroda. Veoma često nejasan stav evropske elite prema NATO intervenciji doprineo je ambivalenciji, jer je generacija evropskih šezadesetosmaša, koja je

podržala intervenciju, naknadno osetila kompleks krivice. To je vešto iskoristio Beograd, jer mu je pošlo za rukom da svim strancima koji su dolazili u Beograd nakon oktobra 2000. godine nametne kompleks krivice i da neutrališe sopstvenu odgovornost za događaje na Kosovu, koji su pretili da ceo region povuku u trajni haos.

U tom meandriranju između želje da se Srbija „normalizuje“ i da se ceo region u paketu priključi EU, izgubljeno je deset godina. Zato, jer nije moguće poravnati i izjednačiti sve aktere i sve žrtve. Da je tako pokazuje i situacija u Bosni.

Posle gotovo 20 godina od početka rata u Bosni, Bosna i dalje ostaje suštinsko nerešeno moralno pitanje Evrope. Nije moguće obnoviti zemlju na isključivo etničkom principu i prepustiti najodgovornijoj strani da određuje sudbinu Bosne. Stalno insistiranje Beograda na statusu quo i insitiranju na nepromenivosti Dejtonskog sporazuma, kao i insistiranju na floskuli da Beograd pristaje na sve „o čemu se tri naroda dogovore“, više govori o nemoći Evrope nego o snazi Srbije. Srbija se podigla na podršci pomoći EU i SAD, a njena politička i ucenjivačka snaga posledica je nemoći Zapada da razreši neka suštinska pitanja koja nisu lokalnog karaktera.

Otvaranje evropske perspektive za sve zemlje Balkana je mobilisalo političke elite regiona, a Sporazum o asocijaciji i NATO partnerstvu (za neke već i članstvo) uspostavilo je okvir, odnosno bezbednosnu i političku konstrukciju koju treba ispunjavati sadržajem. Činjenica da je taj okvir postavljen je veoma važna, posebno otkako se i Srbija nalazi u njemu. Njime je osnažena evropska perspektiva balkanskih zemalja. Međutim, naredna faza će biti spora i zavisice od

unutrašnjeg potencijala svake pojedinačne zemlje, te horizontalne evropeizacije, odnosno uključivanje samog društva u promene vrednosnog sistema.

Da bi se druga faza ubrzala neophodno je zatvoriti teritorijalna, odnosno državna pitanja Kosova i Bosne i Hercegovine. Glavni faktor opstrukcije je Srbija, jer nije spremna da odustane od svojih aspiracija što ne šteti samo tim zemljama, već i njoj samoj. Kada je reč o Kosovu, njegova puna nezavisnost će se ubrzati nakon što Međunarodni sud pravde donese svoje mišljenje. Nastaviće se talas priznanja, a teritorijalna konsolidacija Kosova će se ubrzati.

Međutim, problem Bosne i dalje ostaje otvoren zbog nedostatka političke volje da se tom problemu priđe i sa moralne tačke gledišta. Bosna je bila i ostalo moralno pitanje Evrope. Krajnje je vreme da se međunarodna zajednica odredi prema zločinu, izvršenom nad Bosnom i bošnjačkim narodom. Nemoralno je da se Srebrenica nalazi u srpskom entitetu i da se ubice i progonitelji slobodno šetaju ulicama tog grada. Kada nestanu Žene Srebrenice taj grad će biti, ne samo grad mrtvih, već i mrtav grad. Deklaracija Evropskog parlamenta je zato važan dokument koji se vraća Srebrenici kao pokušaj da se taj zločin ne zaboravi. Najzad, Evropa taj zločin tretira kao svoju moralnu odgovornost.

Revitalizacija Bosne je moguća samo marginalizovanjem etničkog principa, koji treba da ostane tamo gde se brani suštinski interes svakog naroda, kao što je bio slučaj narodnih veća u skupštini bivše Jugoslavije. Ne treba odbacivati neka od tih rešenja. Treba odbaciti floskulu koju Beograd često ponavlja da je Bosna Jugoslavija u malom i da je zato neodrživa. Taj stav ne može podržati građanska Evropa. Važno je jasno definisati tačke integracije Bosne (zajednička vojska i policija, spoljna politika, obrazovanje i skupština bez mogućnosti entitetskog blokiranja).

Međunarodna zajednica je dosta uradila na uspostavljanju institucija, uvođenju pravne države, uspostavljanju standarda, sada bi bila neophodna i ekonomska strategija ne samo za Bosnu, već i za čitav region uz značajnu finansijsku injekciju. Ogromna sredstva koja su bila upućena u region u značajnoj meri su reciklirana ponovo na Zapad, kroz održavanje brojnih misija.

Nation-building Bosne mora se staviti na nove osnove u kojima je građanin središna tačka. Bosanskim Srbima treba pomoći da se oslobode

isključive odgovornosti za genocid koju im Beograd podmeće, jer to trajno postavlja zid između njih i Bošnjaka. I najzad, pomirenje u Bosni moguće je samo na istini, a ne na izjednačavanju odgovornosti sve tri strane.

U sklapanju balkanskog mozaika, Bosna je poslednja. Upravo prostor na kome je napravljena i najveća greška. Bilo bi korisno da i Evropa prizna neke svoje zablude i greške. To će pomoći regionu da se i sam odgovornije postavi prema nedavnoj prošlosti.

Jugoslavija je bila model zemlje koja je u sebi sadržavala sve ideale i kontradikcije modernosti. Zato je tako teško otpisati tu zemlju na koju će se zemlje Balkana ponovo vraćati i tražiti svoje izvoriste. Uostalom, Jugoslavija je gotovo svima podarila državnost. Na tom prostoru danas vlada arhaičnost, nedostatak ideala i osećaja za opšti interes i dobro. Bez EU teško da bi se vratio u civilizacijski kalup, jer mu nedostaje autentična i ideja i snaga.

Region, Srbiju posebno, čeka novi napor u osvajanju evropskih vrednosti. To će biti dug i težak proces. Zato EU već sada mora da definiše novi okvir poput onog o viznoj liberalizaciji, kako sutra ne bi došlo do demotivizacije elita, ali i građana. Bez EU kao pokretača zemlje Zapadnog Balkana, sem Hrvatske, teško će se pomeriti iz svojih feudalizovanih pozicija.

Srpska elita može i odustati, jer predsednik Tadić već traži da EU „jasno kaže da li Srbiju želi u svojoj zajednici“. Liči kao da će se odgovornost za neuspeh evropske opcije prebaciti na samu EU. I Vojislav Koštunica to već projektuje kao nedostatak partnerskog odnosa između EU i Srbije, jer Srbija navodno ne vodi računa o sebi.

Na sreću, Srbija nema drugu alternativu...

Genocid uz dokaze

PIŠE: BOJANA OPRIJANILIĆ

„Obim i priroda operacije ubijanja, sa zapanjujućim brojem smrti, sistematski i organizovani način na koji je sprovedena, ciljanje i neumorni progon žrtava i jasna namera – očigledna iz dokaza – da se eliminiše svaki muški bosanski Musliman koji je zarobljen ili se predao, dokazuje van svake sumnje da je to bio genocid”. Tako je sudija Karmel Adijus (Carmel Agius), između ostalog, obrazložio presude sedmorici visokih vojnih zapovednika Vojske Republike Srpske optuženih i osuđenih za ratne zločine, uključujući i genocid u Srebrenici. Sudija Adijus izrekao je 10. juna do sada najviše kazne za zločin u Srebrenici: na doživotni zatvor osuđeni su oficiri Vojske Republike Srpske (VRS) – Vujadin Popović i Ljubiša Beara.

Sudsko veće proglasilo je još petoricu pripadnika te vojske odgovornim za zločin u Srebrenici u leto 1995. godine, kada je ubijeno oko 7000 Bošnjaka. Potpukovnik Popović (53), u to vreme načelnik za bezbednost Drinskog korpusa, i pukovnik Beara,

koji je istu dužnost obavljao u Glavnom štabu VRS, po presudi, imali su „genocidnu nameru” da unište zarobljene Muslimane kao etničku grupu, koju su sproveli organizovanim streljanjem zarobljenih. Za pomaganje i podržavanje genocida, Tribunal je na 35 godina zatvora osudio Draga Nikolića (53), bivšeg bezbednosnog oficira Zvorničke brigade VRS. Ljubomir Borovčanin nije, po presudi, odgovoran za genocid, ali je zbog zločina protiv čovečnosti i kršenja zakona i običaja ratovanja u istočnoj Bosni osuđen na 17 godina zatvora. Vinku Pandureviću (51), zapovedniku Zvorničke brigade VRS izrečena je robija od 13 godina zbog pomaganja i podržavanja ubistva, progona i prisilnog premeštanja stanovništva. Pomoćnik komandanta VRS Ratka Mladića, Radivoje Miletić (63), proglašen je krivim za ubistva, progon i prisilno premeštanje iz Srebrenice i Žepe i osuđen na 19 godina zatvora. Konačno, Milan Gvero, (73), takođe Mladićev pomoćnik, „zaradio” je,

NVO: HAPŠENJE MLADIĆA MORALNA HIPOTEKA SRBIJE

Nakon presude sedmorici oficira više od 20 NVO u Srbiji upozorile su da je hapšenje haškog optuženika Ratka Mladića koji je „glavni vinovnik genocida” u Srebrenici, moralna obaveza Srbije: „Prošlo je 15 godina od genocida u Srebrenici, a Ratko Mladić je još na slobodi. To je moralna hipoteka Srbije sa kojom se ne može napred”, navodi se u zajedničkom saopštenju. Ukazuje se i da su „brojne generacije mladih koje dolaze, taoci te hipoteke i nespremnosti vlade da izvrši svoje obaveze prema Hagu. Ali pre svega svoje moralne obaveze prema žrtvama i budućnosti Srbije”. Nevladine organizacije su zato zatražile od Vlade Srbije da bez odlaganja uhapsi Mladića i preda ga Haškom tribunalu. „Svako odlaganje dodatno diskredituje vladu i smanjuje mogućnost Srbije da se pred svetom pokaže odgovornom za svoje postupke, sada i u prošlosti”, ukazuje se u saopštenju. I dodaje da: „hapšenje Mladića neće umanjiti zločin u Srebrenici, ali će svakako pokazati da Srbija ima osetljivost i empatiju prema žrtvama

koje očekuju zadovoljenje pravde. Ne manje važno, Srbija time pokazuje i odgovornost prema sopstvenoj budućnosti”.

Podsećajući na presude međunarodnih sudova o počinjenom genocidu ovdašnje NVO ukazale su i da je Evropski parlament doneo Deklaraciju kojom se 11. jul proglašava danom sećanja na zločin u Srebrenici. Srbija je nedavno, navodi se, poštujući presudu Međunarodnog suda pravde, usvojila Deklaraciju o osudi zločina u Srebrenici čime je prihvatila i svoju odgovornost. „To je važan korak za priznavanje tog zločina, ali on nema puni smisao bez hapšenja Ratka Mladića”, ocenile su NVO.

Među potpisnicima saopštenja su Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Komitet pravnika za ljudska prava u Srbiji, Fond za otvoreno društvo, Građanske inicijative, Nezavisno udruženje novinara Vojvodine, CKZD, Žene u crnom, Incest Trauma Centar-Beograd i druge organizacije i udruženja.

po ovoj presudi, pet godina zatvora zbog progona Muslimana. Suđenje pomenutim oficirima VRS počelo je pred Tribunalom polovinom jula 2006, i to je do sada bio najveći postupak pred sudom u Hagu: trajao je 425 dana, a saslušano je 315 svedoka, od kojih je 182 izvela optužba, a 132 odbrana. Prema navodima optužnice, učesnici u oba ova udružena zločinačka poduhvata bili su Radovan Karadžić, Ratko Mladić, Radislav Krstić i Zdravko Tolimir. Podsetimo, prva presuda za genocid u Srebrenici izrečena je generalu Radislavu Krstiću koji je u prvostepenom postupku osuđen na 46 godina zatvora a u žalbenom na 35 godina.

Ne(o)sporna krivica u prvom stepenu

Osim svoje osnovne sankcionirajuće svrhe i uloge u individualizaciji zločina, presude „Mladićevom sedmecu” bez sumnje imaju značaj i u drugim važnim segmentima. Najpre, Krstić je osuđen za pomaganje i podržavanje genocida, dok se iz same presude visokim oficirima VRS može videti da su optuženi za direktnu odgovornost za genocid u Srebrenici, a ne samo za pomaganje i podržavanje. Drugim rečima, očito je stav suda u pogledu kvalifikacije zločina u Srebrenici čvršći, na osnovu novih dokaza i činjenica, nego u slučaju generala Krstića. Nabrajajući razloge i činjenice nakon izricanja najstrože predviđene kazne, doživotnog zatvora, i Popoviću i Beari predsedavajući sudija to je nedvojbeno potvrdio: „Zbog svih navedenih razloga Sudsko veće proglašava Vas, Vujadine Popoviću krivim za genocid, istrebljenje kao zločin protiv čovečnosti, ubistva kao kršenje zakona i običaja ratovanja, progon kao zločina protiv čovečnosti. S obzirom na težinu počinjenih zločina i vašu neospornu odgovornost, Sudsko veće smatra da je jedina adekvatna kazna – doživotni zatvor”, rekao je Karmel Adijus. Ovome treba dodati i da su bivši oficiri VRS optužnicom označeni kao učesnici u zajedničkom zločinačkom poduhvatu čiji je cilj bilo trajno i nasilno uklanjanje bošnjačkog stanovništva iz Srebrenice i Žepe.

Dakle, nakon presude Međunarodnog suda pravde o prirodi zločina u ovim enklavama (koja je u Beogradu tumačena na različite načine) i osude generala Krstića, u procesu protiv sedmorice vojnih komandanata bosanskih Srba i njegovoj konačnici direktno je označeno onaj ko je odgovoran i ko je neposredno učestvovao u srebreničkoj stravi. Za očekivati je da će na (iz)rečenu prvostepenu presudu biti uložena žalba kao i da bi Apelaciono veće Tribunala moglo imati nešto drugačije stanovište. Ali, kako je nedavno ocenio Dušan Ignjatović, direktor Kancelarije Nacionalnog saveta za saradnju sa Haškim sudom, „očigledno da su i Međunarodni sud pravde i Tribunal zauzeli stanovište da se u Srebrenici u julu 1995. godine dogodio genocid nad bošnjačkim stanovništvom. Bez obzira da li se ta pravna kvalifikacija nekom sviđa ili ne, biće veoma teško da se ona izmeni”.

Tužilaštvo zadovoljno, majke ogorčene

Tužilaštvo Haškog tribunala pozdravilo je presudu kojom je Tribunal osudio trojicu oficira Vojске Republike Srpske za genocid i pomaganje genocida nad Muslimanima u Srebrenici, a još četvoricu za zločine na tom području. „Tužilaštvo pozdravlja presudu u predmetu protiv Vujadina Popovića i drugih u kojoj je Pretresno veće potvrdilo da su snage bosanskih Srba u julu 1995. počinile genocid nad Muslimanima iz Srebrenice”, izjavila je **predstavica glavnog tužioca Olga Kavran**. Ona je dodala da je Tužilaštvo „zadovoljno što je Sudsko veće proglasilo krivim svih sedam otuženih na osnovu dokaza koju je optužba iznela protiv njih”.

S druge strane, udruženje Majke Srebrenice presudu smatra „sramnom”, pre svega u odnosu na optuženike Milana Gvera, Vinka Pandurevića, Radivoja Miletića i Ljubomira Borovčanina osuđenih od pet do 19 godina zatvora. Predsednica tog udruženja Hatidža Mehmedović kaže, tako, da ni doživotna kazna zatvora nije satisfakcija za preživele žrtve. „Mi ćemo 11. jula ukopati našu decu bez ruku i glava. Ja ću tada ukopati dva sina i muža”, rekla je Mehmedović koja je 15 godina tragala u masovnim grobnicama za njihovim telima.

Eho haške presude srebreničkim egzekutorima i dalje, nažalost, drugačije odzvanja u delu srbijske (političke) javnosti. Tako je Srpska radikalna stranka ocenila da ona predstavlja „prve gorke plodove” usvajanja Deklaracije o osudi zločina

u Srebrenici u parlamentu Srbije. Slično, poslanici Jedinostvene Srbije šalju poruku kako je reč o „još jednom dokazu da Haški tribunal nije sud u pravom smislu te reči, već političko telo”.

U prvim reagovanjima Demokratska stranka je, pak, obznanila da „nikada nije dovodila u pitanje ili preispitivala odluke Haškog tribunala”, podsećajući da je upravo DS inicijator deklaracije kojom se osuđuje zločin u Srebrenici. Poslanik Socijaldemokratske partije Meho Omerović izjavio je da su presude Haškog suda, „samo još jedno podsećanje na istorijsku činjenicu da se u Srebrenici dogodio najveći zločin u Evropi posle Drugog svetskog rata”.

Koliko je još presuda, potvrda, dokaza, jada, kazni i, najvažnije, promišljanja potrebno da bi se

probudila barem većinska savest građana Srbije – ne zna se. Na nju uporno podsećaju brojne nevladine organizacije upozoravajući da će zlo ostati ispred nas ukoliko ga ne osudimo i tako (pr)otramo u prošlost. Fond za humanitarno pravo očekuje da se i u Srbiji sada pokrene postupak za genocid u Srebrenici. Ova je organizacija već podnela krivičnu prijavu protiv članova 10. Diverzantskog voda Vojske Republike Srpske koji su bili pod komandom Ratka Mladića i koji su, kako se navodi, ubili 1500 ljudi. No, da li će eventualna osuda, odista biti „U ime naroda”?

Živeo mrtav Ratko Mladić!

PIŠE: BORIS DEŽULović

„Sanjala sam ga tri puta. Sanjam, kao vratio se odnekle, u lepom odelu. Pitam ga: gde si dosad, a on kaže: Evo me. Pitam: Zašto nisi dosad došao? A on odgovara: Pa, tako... To uvek kratko traje, a nakon toga ne znam ništa više, nego što sam znala pre. Svesna sam da sam sama i da ga čekam. Jednom sam sanjala da je bio u Zvorniku i da sam došla tamo vozom 'desetkom'. Sretnem ga na ulici: gde si ti? Ovde sam, kaže. Zašto te nema? A on kaže: Ne mogu još”.

Tako novinarima priča gospođa Bosa, prije nego se pridruži suprugama i majkama što će ovoga 11. jula u Potočarima tihovati oko šest stotina trideset i jedne svježe iskopane rake. Pored svake rake tabut je prekriven zelenom čohom, samo je šest stotina trideset i prvi prekriven crveno-plavo-bijelom trobojkom. Taj je kovčeg jedini od svih prazan, drveni je križ pored njega, jedini križ među nišanima, a gospođa Bosa pored križa jedina kršćanka među stotinama muslimanki.

Nakon što reis Mustafa Cerić završi dženazu nad šest stotina i trideset mezara, opelo za jedinog kršćanina ukopanog u Potočarima održat će vladika Vasilije Kačavenda, koji će u potresnom slovu spomenuti neutješnu suprugu Bosu – eno je u prvom redu, pored jedinog krsta na mezarju – koju svih ovih godina nije napuštala nada da će se njen čovjek jednog jutra pojaviti na vratima kuće, bez riječi je zagrliti i zamoliti je da mu skuha kafu. Sve dok Prvi opštinski

sud u Beogradu dva tjedna pred komemoraciju nije Ratka Mladića i službeno proglasio mrtvim.

Prizor kojemu ste upravo svjedočili nije moja neučesna ironija. Nije, naime, moja.

Bosa Mladić, zajedno sa sinom Darkom, uputit će ovih dana službeni zahtjev Prvom opštinskom sudu u Beogradu da se njen nestali suprug Ratko, umirovljeni oficir Vojske Srbije, posljednji put viđen početkom 2003. godine, proglasi mrtvim. Ukoliko sud na vrijeme zaprimi zahtjev i pokrene uobičajenu zakonsku proceduru, postoje realni izgledi da do početka jula bude i službeno proglašen mrtvim, nakon čega ne bi bilo nikakvih formalnih zapreka da se Ratko Mladić 11. jula sahrani u Potočarima.

Gospođa Bosa to, jasna stvar, nije spominjala, niti joj to na pamet pada. Službeni zahtjev Prvom opštinskom sudu, te nadležnim organima Republike Srbije, da se obitelji Ratka Mladića, umirovljenog oficira Vojske Srbije, 11. jula 2010. sahrana supruga i oca omogućiti u Potočarima, u ime Mladićevih advokata službeno sada upućujem ja, jer tamo je – vidjet ćete na kraju – njihovom branjeniku mjesto, u Srebrenici, koja ga je, ako bude proglašen mrtvim, došla na kraju glave, kao osam hiljada i prvoj muškoj glavi izgubljenosti u toj kotlini užasa.

General Ratko Mladić, naime, u bijegu je zbog optužnice za genocid u Srebrenici, u tome se bijegu razdvojen od obitelji godinama smucio po kasarnama, atomskim skloništima, tuđim stanovima,

manastirima i pećinama, bježeći od pravde razbolio se i doživio moždani udar, Srebrenica će ga na kraju tako stajati života, pa makar i administrativno, jer ni uvjeta ni razloga za proglašenje mrtvim Ratko Mladić ne bi imao da nije osam hiljada mrtvih u Srebrenici, i toliko još hiljada mrtvih po Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Nije neumjesna ironija ni to što se stotine tisuća ljudi, koji bi ga rado vidjeli mrtvog, nada da će ga na kraju ipak naći živog, dok se dvoje ljudi koji bi ga najviše na svijetu voljeli vidjeti živog - nada da će ga sud na kraju ipak proglasiti mrtvim. Nadanjima i ljubavi obitelji ne postavljaju se suvišna pitanja, pa ni zahtjev gospođe Bose da joj se muž proglasi mrtvim - koji god motiv i razlog bio, da li neizvjesnost i teška sudba, ili nekretnine, imovina i blokirana tri i pol milijuna dinara Mladićevih penzija - nije neumjesna ironija, čak ni za one supruge i majke koje svih ovih godina vegetiraju između nejasne vjere da će im se muževi i sinovi jednog dana tek tako vratiti i reći umorno „evo me“, i nemirne nade da će zazvoniti telefon, da će iz Tuzle stići službena kuverta i da će sve konačno završiti.

Poput, recimo, Kade Hotić, kojoj je Mladićeva vojska zauvijek odvela muža Seada, ali i sina Samira, braću Ekrema i Mustafu, i djevera, i bezbrojne rođake. A njena je priča nasumce izabrana između osam hiljada sličnih priča.

„Sina sam sanjala tri puta. Sanjam, kao vratio se odnekle, u lijepom odijelu. Pitam ga: gdje si dosad, a on kaže: Evo me. Pitam: Zašto nisi dosad došao? A on odgovara: Pa, tako... To uvijek kratko traje, a nakon toga ne znam ništa više nego što sam znala ranije. Svjesna sam da sam sama i da ga čekam. Jednom sam sanjala da je bio u Zvorniku i da sam došla tamo vozom 'desetkom'. Sretnem ga na ulici: Samire, gdje si ti? Ovdje sam, kaže. Zašto te nema? A on kaže: Ne mogu još.”

Nije, rekoh, neumjesna ironija stavljati riječi Kade Hotić, ili bilo koje od hiljada srebreničkih žena, u nadu Bose Mladić. Ima Bosa na svoju nadu pravo, kao što ima pravo tražiti od suda da joj muža proglaše mrtvim. Neumjesna je ironija, međutim, kad Bosinu nadu dijele advokati, i njeni i muža joj Ratka, kad tu nadu i zahtjev za proglašenje formalne smrti generala Mladića s njima dijele cijela „patriotska“ Srbija i Republika Srpska, kad plješću odvjetničkoj dosjetljivosti koja bi Bosu i Darka konačno skućila u generalov stan i dala im generalove zaostale penzije, a Srbiju i Srpsku oslobodila hipoteke odbjeglog i zaštićenog ratnog zločinca, nekakvom odlukom nekog suda službeno mrtvog, službeno dakle nesuđenog, službeno dakle neosuđenog, službeno dakle mrtvog i nevinog.

To je, eto, neumjesna ironija: da isti oni Mladićevi advokati i srpski „patriote“ koji punih 15 godina dokazuju kako srebreničkog genocida nije bilo - i koji u pravilnim vremenskim razmacima objavljuju kojekakve spiskove živih muslimana proglašeni mrtvima i „pokopanih“ u Potočarima, nalazeći ih žive i zdrave na biračkim listama ili po Australiji i Njemačkoj - sada sahranjuju živog generala sa spiska penzijskog fonda Vojske Srbije. Održao mu počasni vod već opelo, iskopao rupu u zakonu i uz sve vojne počasti spustio u nju prazan lijes. Po njima, uostalom - ako vam neumjesne ironije nije dosta - Ratko Mladić ionako nije u zemlji.

Tom neumjesnom ironijom srpski „patrioti“, eto, ukapaju Ratka Mladića ovog 11. jula u Srebrenici, ukapaju ubojicu među ubijene, koljača među zaklane, dželata među pogubljene, kopaju Mladićevi jataci u Potočarima osam hiljada i prvu raku, spomenik ideji da je Srbija tamo gdje je srpski grob, i katastarsku oznaku Srbije gdje je dosad nije bilo. Vidjet ćete ih i ovoga 11. jula tamo, u crnim majicama sa đeneralovim likom: to su oni što mrtvog Ratka Mladića sahranjuju vičući „Živeo Ratko Mladić!”.

(Objavljeno u Nezavisnim novinama, 26. maja 2010)

Ser Džefri Najs:

Žrtve Srebrenice - živi i mrtvi - zaslužuju istinu

PIŠE: NIHAD KRUPIC

Ser Džefri Najs je rođen u Londonu 1945, gdje je studirao na St. Dunstan's Collegeu u Catford, južnom Londonu i Keble College Oxford. Ser Najs je bio glavni tužitelj na suđenju Slobodanu Miloševiću u Hagu, ali nažalost, nije dočekao kraj ovog posla, zbog iznenadne smrti bivšeg predsjednika Srbije. Također je od 1998, vodio više slučajeva pred Međunarodnim sudom za ratne zločine na području bivše Jugoslavije, (MKSJ), uključujući i slučajeve bosanskog Hrvata Darija Kordića, koji je osuđen na 25 godina, i Gorana Jelisića zvanog „Srpski Adolf“, osuđenog na 40 godina. On smatra, i danas kao i prije, da je tokom suđenja Miloševića na temelju optužbi za genocid, zločine protiv čovječnosti i kršenje običaja ratovanja, postojalo više nego dovoljno dokaza za osuđujuću presudu, što se moglo zaključiti i na osnovu ponašanja sudaca tokom samog suđenja, dok je obrana malo ili gotovo ništa napravila što bi moglo ugroziti optužnicu.

Milošević je radio iza lanca vojne komande

Milošević je umro prije presude od strane Haškog tribunala, da li je kod Vas kao tužitelja u tom predmetu postojalo dvojbe da bi ga Sudsko vijeće moglo osuditi na temelju dokaza koje ste prezentirali?

- Bilo bi pogrešno u ovom momentu pokušati suditi o krivnji ili nevinosti. No, korisno je podsjetiti da je na kraju iznošenja dokaza od strane Tužilaštva donijeta međupresuda u kojoj su suci presudila da postoji dovoljno dokaza za slučaj po gotovo svim točkama optužnice - oslobađajući Miloševića samo za one dijelove optužbe za koje Tužilaštvo nije niti izvelo dokaze za vrijeme svog dijela suđenja. U nastavku suđenja ništa u dokazima njegove obrane, po mom mišljenju, nije ugrozilo optužnicu nego su u tom dijelu suđenja dokazi tužilaštva bili samo još bolje potvrđeni i potkrepljeni. Ja nikada nisam niti očekivao da bi Sudsko vijeće mogao osuditi Miloševića po svim točkama optužnice. Recimo, optužba za genocid je

dovela do podjele mišljenja među sucima prilikom donošenja međupresude. Jedan sudac, ostao je u manjini, je smatrao da nije bilo dovoljno dokaza za najteži oblik odgovornost za genocid, ali dovoljno dokaza za lakši oblik odgovornosti za genocid. Druga dva suca znači, većinskim principom, su odlučila da postoji dovoljno dokaza za nastavak suđenja za sve točke optužnice koje su ga teretile uključujući i sve oblike odgovornosti za genocid.

Da li je bilo sumnje u vezi sa krivičnom odgovornošću za genocid i ratne zločine režima u Beograda pod Miloševićevim vodstvom?

- Individualna krivičnu odgovornosti kada je reč o masovnim zločinima i političkom nasilju uvijek uključuju i krivičnu odgovornost i pojedina, ali i same države odnosno državnih institucija. Nažalost Tužilaštvo Haškog tribunala nije optužilo sve najvažnije Miloševićeve suradnike iz samog vrha srpskog rukovodstva tokom rata u Bosni, dakle kada se genocid u Srebrenici dogodio. Tribunal je optužio generala Momčila Perišića, načelnika Štaba Vojske Jugoslavije, zajedno sa nekim drugim vojnim i paravojnim dužnosnicima. Ova suđenja još uvijek nisu završena, a osim toga oni nisu optuženi za sve oblika genocida u Bosni, pa im se sudi na ograničen način, uglavnom za pomaganje i podržavanje genocida. Zbog toga nije moguće navesti konkretan primjer iz sudske prakse kao odgovor na vaše pitanje. Poznato je, naravno, i to da je Milošević radio ponekad iza leđa drugih na vlasti i tako zaobilazio vojni lanac zapovijedanja. No, nemoguće je zamisliti ovakav razmjer prisutnosti srpskih snaga u Bosni bez znanja i suglasnosti i Miloševića i njegovih političkih i vojnih suradnika. To je bilo izraženo i u njegovoj optužnici i u optužnicama njegovih najbližih suradnika preko pravne teorije o 'udruženom zločinačkom pothvatu' ('UZP'). Pojedinci koji su identificirani u optužnicama da su, de jure ili de facto, bili dio uskog kruga oko Miloševića, snose dio krivične odgovornosti kao članovi UZP. To su mahom pojedinci koji su radili u državnim institucijama na razini federacije, na razini republika Srbije i Crne Gore, ili pak na razini Republike Srpske Krajine i Republike Srpske. Neki od njih su imenovani u dvije od tri optužnice protiv Miloševića, ali samo neki su na kraju bili i optuženi. Iznimka je treća optužnica - ona za zločine počinjene na Kosovu u razdoblju od 1998-1999. Osim Miloševića, za zločine na Kosovu su optuženi i visoko rangirani političari

i vojni zapovjednici. U optužnici za Kosovo protiv Miloševića, naglašeno je da su oni bili udruženi u zločinačkom pothvatu (UZP) s njim, a u optužnicama protiv njih, isto tako stoji da je Milošević bio u UZP s njima. Nažalost, optužnica za zločine počinjene u BiH i Hrvatskoj su drugačije koncipirane. Neki od ključnih članova UZP iz Beograda nisu bili niti spomenuti u, recimo, optužnici za Bosnu. Povrh toga, oni koji su spomenuti u optužnici kao članovi UZP nisu svi i optuženi. Samo nekolicini se sudi za zločine počinjene u Bosni, ali ne na tako obiman način na koji se teretio Milošević. Posljedice ovoga su prilično ozbiljne. Da je Miloševiću bilo suđeno zajedno sa visoko rangiranim političarima s nivoa SRJ, Srbije, Crne Gore, njegova smrt ne bi značila kraj sudskog procesa, jer bi se suđenje nastavilo za ostale suoptuženike. No, s obzirom da se suđilo samo Miloševiću, suđenje, odnosno izvođenje dokaza je ostavilo neiskorištenom veliku količinu prikupljenog dokaznog materijala koji je upotrebljen na suđenju. 'Spin-off' suđenja, ili suđenja izvedena iz Miloševićevog slučaja - poput slučajeva Stanišić/Simatović i Perišić - pokriva samo dio optužnice za koju se teretio Milošević. Niti jedan od ovih slučajeva ne obuhvaća zločinački plan u cjelini, tj. od 1991. do 1999. godine.

Zašto nisu svi relevantni dokazi izvedeni na suđenju Miloševića i nekih drugih kojima se sudi pred Tribunalom bili dostupni Međunarodnom sudu pravde (MSP) u tužbi za genocid BiH protiv Srbije i Crne Gore?

- Materijal na koji vi mislite, su u prvom redu materijali Vrhovnog saveta odbrane (VSO) koji su identificirani i na kraju dostavljeni timu kao rezultat iznimnog i nadahnutog rada jednog vrhunskog istraživača u procesu protiv Miloševića.

Te materijale - jednom identificirane od strane Tužilaštva Srbija je morala po nalogu Suda dostaviti, i nije postojao niti jedan dobar razlog da se ti dokumenti kriju od očiju javnosti. Sporazumom između, sad bivše glavne tužiteljice i Srbije najvažniji dijelovi dokumenta su zatamnjeni i time sakriveni od javnosti, tako da je cjelokupni sadržaj poznat samo malom broju odvjetnika, analitičara i sudaca u Tribunalu, koji su bili u mogućnosti da imaju uvid u te dokumenat u cijelosti. Korisno je naglasiti da bi u slučaju Milošević, cjelokupni sadržaj tih dokumenata, uključujući zatamnjene dijelove, bio uzet u obzir prilikom donošenja presude, da je slučaj završen. Međunarodni sud pravde je,

vjerujem, mogao zatražiti puni pristup dokumentima. Jednostavno mi je neshvatljivo da se umjesto toga radilo sa reduciranom, tj. zatamnjenom verzijom, kako ju je već u javnost iznio Haški tribunal. Naravno da je bilo logično da inicijativa za potraživanje cjelokupnog kompleta VSO dokumenata trebala potekne od strane pravnog tima Bosne. Ja ne znam da li se to dogodilo.

Da li ima još dokaza za koje znate, a da su još skriveni od javnosti, a pomaže Beogradu, a možda i nekim drugim stranama da izbjegnu odgovornost za događaje u BiH, a posebno za izdaju Srebrenice?

- Svakako. Najpre, važno je napomenuti da Srbija nije predala Tužilaštvu tribunala kompletne VSO zapise. Na primjer, za 1995. godinu tužilaštvo je primilo zapisnike samo polovine održanih sjednica VSO. Nadalje, od ostalih zapisnika VSO koje je Tribunal dobio od Srbije nisu sve sjednice bile zabilježene u obliku stenograma, nego su dostavljene u obliku sažetih bilješki. Znači u obliku kraćem od stenograma, a dužem od zapisnika. Po datumima sastanka koji nisu uopće dostavljeni se da zaključiti da su to značajni sastanci, jer su se odnosili na razdoblje pre, za vrijeme i poslije masakra u Srebrenici. Potpuna dokumentacija o tim sastancima tek treba da se locira. U isto vrijeme, ovi dokumenti, bez obzira na svoj neupitni značaj, ne predstavljaju samo dokazni materijal, koji će objasniti jednom i za sva vremena šta se zapravo dogodilo i tko je točno kriv. Oni isto tako pružaju uvid u potpuniji kontekst u kojemu su se zločini događali, ali isto su to svjedočanstva o riječima izrečenim na sjednicama od strane Miloševića i ostalih prisutnih. Međutim, i u svom nepotpunom obliku ovi materijali će ukazivati svima zainteresiranim na druge dokumente koji se spominju na VSO sastancima, koji nisu ranije bili identificirani. Dalje, treba imati na umu da postoje i drugi zaštićeni kompleti dokumenta, kao i pojedinačni dokumenti koji su bili, i još uvijek su zaštićeni direktnom dogovorom između Beograda i bivše glavne tužiteljice, odnosno te dokumente nije zaštitilo Sudsko vijeće. Ove dokumente nije jednostavno identificirati, ali ako Bosna i Hercegovina odluči da ponovno otvori slučaj pred MSP bit će neophodno inventarizirati i tražiti, bilo od Srbije bilo od Haškog tribunala sve relevantne dokumente.

Da li mislite da postoji još važnih dokaza kojima Vi niste imali pristup?

– Nesumnjivo da postoji. Osim dokumenata koji se spominju u VSO zapisima, od kojih su samo neki dostavljeni Tribunalu, postoje i drugi dokumenti koji su potrebni da bi se došlo do pune istine. Svaki dokument relevantan za istinu o ratovima u bivšoj Jugoslaviji je vjerojatno sačuvan u nečijoj privatnoj dokumentaciji. Neki dokument koji bi mogao ići na štetu jednom pojedincu je možda u isto vrijeme od potencijalne vrijednosti za obranu nekoga drugog pojedinca. Postupak identificiranja onoga što svaki dokument pojedinačno predstavlja nipošto nije bio potpun, ili, bolje rečeno, nije prošao savršeno pred Haškim tribunalom iz više razloga.

Ne izgleda vjerojatno da će bilo koji sudski proces pred Haškim tribunalom, ili bilo koja nova istraga nekog drugog pravnog tijela htjeti ili moći biti upotrebljena kao pravni mehanizam da se skine zaštita sa zaštićenih materijala. Neki drugi procesi su potrebni da bi se identificirali svi postojeći dokumenti koji još nisu dostupni javnosti. To bi moglo uključiti i potrebu političke akcije bosanskih državnih institucija preko Vijeća sigurnosti UN.

Pokušali ste dovesti ambasadora Muhameda Šaćirbeja u Hag da svjedoči u procesu protiv Miloševiću, ali ste izgleda, bili suočeni sa opstrukcijama. Vjerujete li da znate od koga i zašto?

– Ne mogu reći da li smo bili suočeni sa stvarnim opstrukcijama. Međutim, u vrijeme dok je trajao dio suđenje za izvođenje dokaza Tužilaštva, ambasadora Šaćirbeja je bilo vrlo teško dovesti u Hag zbog ograničenja slobode kretanja koje je nametnuto od bosanskih državnih vlasti koje su tražile njegovo izručenje. Mi, znači, Tužilaštvo smo u isto vrijeme bili u velikom vremenskom tjesnacu za izvođenje dokaza. Ambasador Šaćirbej je stavljen na listu svedoka za koje je Sudsko vijeće moglo odlučiti da ih pozove čak i u slučaju da ga Tužilaštvo nema vremena zvati. Ni mi, a ni Sudsko vijeće, nismo bili u mogućnosti da ga dovedemo kao svjedoka, ili da on svjedoči putem video-veze.

U vašem nedavnom intervjuu za BBC, na kojem je u istom programu nastupio i ambasador Šaćirbej ponovili ste potrebu da izađu sve

činjenice u vezi sa izdajom Srebrenice. Je li vrijeme za novu istragu o Srebrenici?

– Sumnjam da bi bilo koja formalna istraga, ili bilo kakvo novo suđenje moglo postići neki drastično novi rezultat. Iz raznih razloga svaka nova istraga bi vjerojatno ostala ograničen u svom opsegu i dosegu. Još uvijek je otvorena mogućnost revizije slučaja genocida bosanske države pred Međunarodnim sudom pravde, no, to će ovisiti o političkoj volji unutar Bosne i Hercegovine. Tek onda se slučaj može ponovo otvoriti i početi raditi na razrađivanju nove pravne strategije. Što se tiče dokaza potrebno je naći mehanizme da se prevladaju razni interesi koji su prepreka u pristupu dokazima, jer puno je relevantnih dokumenata koji se još uvijek skrivaju od očiju javnosti.

U nedavnom intervjuu, dr Dejvid Harland autor originalnog UN „Izvešća o Srebrenici“, je izjavio da ostaje ključno pitanje, zašto je zahtjev nizozemskih mirovnih snaga, „u pet navrata“ bio ignoriran od strane političke vlasti. On je naveo da je to bila „politička odluka“. Da li znamo tko je donio političku odluku da se ignorira zahtjeve za spašavanje Srebrenice i pružanje potrebne vojne podrške za nizozemske vojnike?

– Žao mi je, ali ne znam razlog. Odluka da se ignorira nizozemski zahtjev se skriva od javnosti već 15 godina. To pokazuje da se ta odluka o ignoriranju nizozemskih zahtjeva ne može opravdati niti iz današnje perspektive. Također bi se moglo zaključiti da neke vrlo moćne strane imaju interes da procesi donošenja odluka ostanu skriveni od javnosti.

U intervjuu za BBC, spomenutom ranije, nizozemski ministar obrane Joris Vorhev je izjavio da su najmanje dvije od pet stalnih članica Vijeća sigurnosti UN imali predznanje o planiranju srpskog napada na Srebrenicu prije 11. jula 1995. Ambasador Šaćirbej je iznio sličnu tvrdnju prije mnogo godina. Da li znamo koje su to zemlje i zašto su šutjeli i nisu ništa učinile?

– Ne mogu ništa reći sa sigurnošću. Nagađati koje bi to dvije zemlje mogle biti je primamljivo i jednostavno – ali to bi bilo jako neozbiljno. Ambasador Šaćirbej je izjavio da je zeleno svjetlo za zauzimanje Srebrenice došlo od strane Zapada. To nitko nije ozbiljno osporio, pa je čak i Sendi Veršbou, iz Stejt Departmenta, zadužen za politiku prema Bosni javno

izjavio još u junu 1995, kako SAD razmatraju opciju neke vrste razmjene teritorija koja bi se odnosila i na istočnobosanske enklave.

Da li oni još uvijek pokušavaju sakriti nešto i danas krive „homoseksualce u nizozemskim trupama” u Srebrenici?

Objašnjenje o homoseksualcima u nizozemskim trupama zvuči poput izjave iz očaja i liči više kao argument nekoga tko sam ima nešto sakriti. Koli-ko ja znam, nikada ranije nije bilo ovakih navoda kao mogućeg razloga za vojni neuspjeh u Srebrenici. To zvuči isto tako apsurdno kao kad bi netko sugerirao da je srpska vojska bila uspješna u svojoj vojnoj akciji u Srebrenici protiv golorukih civila, jer u toj vojsci nije bilo homoseksualaca. Ovo sve više izgleda kao pokušaj pojedinih segmenata unutar međunarodne zajednice da upotrijebe nizozemski bataljon kao žrtvenog jarca za propuste i svih onih drugih koji bi se mogli smatrati odgovornim za to što nisu zaštitili enklave. Pripisivati nizozemskom bataljonu „nedostatke” ovakvog tipa, više liči na pokušaj da se istraga o Srebrenici zaustavi na nivou nizozemskih vojnika, da se ne traži odgovornost na nivoima iznad koji bi obuhvatili više vojne i političke hijerarhije.

Da li ste vi za novu istragu?

Ne posebno. Iz razloga gore navedenih, općenito mislim da bi bilo koja istraga na ovu temu bila ograničena i vjerojatno bi ostala jednako zasjenjena nekim starim ili pak novim interesima. Ne vidim da ima razloga vjerovati da bi bilo koja nova istraga prošla drugačije od svih prethodnih. Bilo je već toliko istraga, uključujući suđenja pred Haškim tribunalom, kao i ono pred Međunarodnim sudom pravde. Svi ti procesi doprinijeli su objelodanjanju sve više detalja i činjenica, ali potpuna sliku o tome što, kako i zašto se sve to desilo još nije složena. Osim toga, koji bi bio interes da zemlje koje imaju razloge da ne objelodane informacije o tome što se dogodilo - na primjer, zašto nije pružena zračne i vatrena podrške nizozemskim snagama, ili pak, otkud ta suzdržanost i pasivnost prije i za vrijeme pada Srebrenice - najednom napuste svoje svoje prijašnje pozicije i počnu odjednom surađivati u opet nekoj novoj istrazi?

Da li je to možda razlog zbog koga vas neki sada pokušavaju oslikati kao pripadnika

britanske obavještajne službe? Neki vas optužuju za sabotiranje svih napora za pronalazak istine? Što je zapravo stoji iza tih priča i zašto su ovakve optužbe usmjerene protiv Vas?

- Ovi navodi su potpuno neistiniti i bizarni - kao što su neistinitie i bizarne glasine koje je potakla Florans Artman, tvrdeći kako sam bio pripadnik MI6 kada sam bio školarac, pri tome se navodno pozivajući na informacije dobivene od Azema Vlasija. On je tu njenu tvrdnju javno ismijao u emisiji uživo na FTV u Sarajevu u kojoj je učestvovala i sama Artmanova! Ja ne mogu biti siguran zašto je ova izmišljotina nedavno ponovo aktualizirana. Znakovito je da su se ove nedavne insinuacije na moj račun - bez potpisa autora teksta ili navođenja bilo kakvog izvora - pojavile upravo u vrijeme kada je Ejup Ganić uhapšen u Londonu, na zahtjev Srbije zbog navodnih ratnih zločina. Ovu kampanju blaćenja vidim kao orkestriran i proračunat pokušaj napada na moj kredibilitet i profesionalni ugled, kako bi se spriječilo moje uključanje u bilo koji budući sudski proces u vezi kaznene odgovornosti srpske države za zločine počinjene u Bosni. Nije potrebno puno mašte da bi se shvatilo tko stoji iza ove organizirane kampanje blaćenja. Jedino moguće objašnjenje je da sam ja vodio slučaj Miloševića i time se našao u jedinstvenom položaju da utječem na istragu i prikupljanje dokaza za sve krupne zločine koje su počinili pripadnici srpskih oružanih snaga pod njegovim vodstvom. To je značilo da sam imao pristup činjenicama i dokazima o zločinačkom planu koji je pripreman u Beogradu, i da znam pravne teorije preko kojih su se ti dokazi iznosili. Sve ovo može biti vrlo korisna za reviziju slučaja Bosne pred MSP. Oni koji šire klevete o meni to dobro znaju. Interesantno je da je jedan broj pojedinaca iz institucija Bosne-Hercegovine vrlo aktivan u proizvodnji neistina protiv mene, ali iskreno govoreći, mislim da to predstavlja veći problem bosanskoj državi nego meni, jer pitanje je za koga ti ljudi rade i kada će biti raskrinkani.

Kako vidite svoju uključenost u dohvat konačne istine o Srebrenici i tko je sve odgovoran?

Projekat koji ja imam na umu pretpostavlja stvaranje baze podataka koja bi bila u neprestanom širenju, u procesu kojim bi se demokratiziralo prikupljanja i objavljivanje dokaza vezanih za Srebrenicu. Taj način bi trebao biti takav da ne

može biti osujećen nacionalnim, međunarodnim ili bilo kakvim drugim interesima. Žrtve Srebrenice - živi i mrtvi - zaslužuju da se učini sve moguće kako bi se otkrile sve informacije i dokazni materijali o tome kako se zločin dogodio, tko ga je prozročio i tko ga je mogao spriječiti. To što imam na umu je jedan sistem pomoću kojeg bi se mogao koristiti svaki raspoloživi metod prikupljanja informacija, i preko kojeg bi se eventualno moglo tražiti skidanje „zaštitnih mjera“ sa „zatamnjenih“ dijelove

dokumenata, poput VSO zapisa, na primer, preko zakona o slobodi dostupa informacijama. Suština ovog projekta bi bila da se stvori sistem otvoren za javnost u kojem identifikacija i prikupljanje materijala korisnih za razumijevanje srebreničke tragedije ne bi više bili ostavljeno nacionalnim i međunarodnim institucijama koje sve ovo vrijeme nisu pokazale da to rade ispravno, samim tim što je puno informacija unutar njihovih zidova ostalo zatvoreno za javnost.

Preuzeto sa sajta: www.kbsa2000.kbs.org

Rezolucija Evropskog parlamenta o Srebrenici

Evropski parlament
18. januar 2009.

Evropski parlament

- u skladu sa svojom rezolucijom od 7. jula 2005. o Srebrenici
- u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju Evropske zajednice i njenih država članica s jedne strane, i Bosne i Hercegovine sa druge strane, potpisanog u Luksemburgu 16. juna 2008. i perspektivama članstva u EU predloženim svim zemljama zapadnog Balkana na EU samitu u Solunu 2003,
- u skladu sa članom 103 (4) svog Poslovnika,
- A. zato što je u julu 1995. bosanski grad Srebrenica, tada izolovana enklava, koju je Savet bezbednosti UN rezolucijom od 16. aprila 1993. proglasio Zaštićenom zonom, pala u ruke srpskih snaga predvođenih generalom Ratkom Mladićem po direktivama tadašnjeg Predsednika Republike Srpske, Radovana Karadžića,
- B. zato što su snage bosanskih Srba pod vođstvom generala Mladića i paravojne jedinice, uključujući neregularne srpske policijske jedinice koje su na teritoriju Bosne ušle iz Srbije, u samo nekoliko dana po padu Srebrenice po hitnom postupku usmratile više od 8.000 muslimanskih muškaraca i dečaka koji su se zatekli u ovom području pod zaštitom snaga Ujedinjenih nacija (UNPROFOR), a blizu 25.000 žena, dece i starijih ljudi je prisilno deportovano; ovaj događaj je najveći ratni zločin

koji se dogodio u Evropi od kraja Drugog svetskog rata,

- C. zato što je ova tragedija od strane Međunarodnog suda za ratne zločine počinjene na teritoriji bivše Jugoslavije (ICTY) proglašena za genocid, koji se dogodio na teritoriji koju su Ujedinjene nacije proglasile bezbednom zonom, što je simbol nesposobnosti međunarodne zajednice u posredovanju u konfliktu i zaštiti civilnog stanovništva,
- D. zato što su jedinice bosanskih Srba višestruko kršile odredbe Ženevske konvencije uključujući deportaciju hiljada žena, dece i starijih osoba i silujući veliki broj žena,
- E. zato što uprkos izuzetno velikim naporima da se otkriju i ekshumiraju brojni masovni i pojedinačni grobovi i identifikuju tela žrtava, dosad obavljene ekshumacije ne omogućavaju kompletnu rekonstrukciju događaja u Srebrenici i njenoj okolini,
- F. zato što ne može biti stvarnog mira bez pravde i zato što je potpuna i neograničena saradnja sa Haškim sudom i dalje osnovni zahtev u daljem nastavku procesa integracije u EU zemalja zapadnog Balkana,
- G. zato što je general vojske bosanskih Srba Radislav Krstić prva osoba koju je Haški sud proglasio krivom za učestvovanje u srebreničkom genocidu, ali i zato što je najprominentniji optuženik, Ratko Mladić i posle gotovo 14 godina i dalje nedostupan, kao i u znak podrške što je Radovan Karađić izručen Haškom sudu,

H. zato što je institucionalizacija dana sećanja najbolji način odavanja pošte žrtvama pokolja i slanja jasne poruke budućim generacijama,

1. seća ih se i odaje poštovanje svim žrtvama nasilja tokom ratova na prostorima bivše Jugoslavije; izražava saučešće i solidarnost porodicama žrtava, od kojih mnoge još uvek nisu dobile konačnu potvrdu o sudbini svojih rođaka; priznaje da je taj kontinuirani bol sve veći zbog neuspeha da se odgovorni za počinjeno privedu pravdi,
2. Savet poziva Komisiju da na odgovarajući način obeleži godišnjicu u Srebrenici i Potočarima prihvatajući predlog Parlamenta da se u celoj Evropskoj uniji 11. jul proglasi danom sećanja na genocid u Srebrenici, te poziva da to učine i sve države zapadnog Balkana;
3. poziva na dodatne napore da se preostali begunci privedu sudu, izražavajući svoju punu podršku značajnom radu Haškog suda, jer je suđenje odgovornima za maskr u Srebrenici i njenoj okolini važan dalji korak u pravcu mira i stabilnosti u regionu; i s tim u vezi naglašava da treba posvetiti veću pažnju suđenjima pred domaćim sudovima za ratne zločine,
4. naglašava važnost pomirenja kao deo integracionog procesa u Evropi; ističe važnost uloge verskih zajednica, medija i obrazovnog sistema u tom procesu, kako bi građani svih etničkih pripadnosti mogli da prevaziđu tenzije prošlosti i otpočnu mirnu i iskrenu koegzistenciju u interesu održanja mira, stabilnosti i ekonomskog razvoja; insistira da sve zemlje čine dalje napore u izlaženju na kraj sa opterećenjima prošlosti,
5. upućuje svog Predsednika da prosledi ovu rezoluciju Savetu, Komisiji i vladama članicama, Vladi i Parlamentu Bosne i Hercegovine i njenim entitetima, i vladama i parlamentima zemalja zapadnog Balkana.

Deklaracija Narodne skupštine Republike Srbije o osudi zločina u Srebrenici

Polazeći od Ustava Republike Srbije po kojem su ljudski život i dostojanstvo neprikosnoveni,

Izražavajući privrženost duhu i normama Univerzalne deklaracije Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima, Pakta o građanskim i političkim pravima, Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Dopunskih protokola iz Ženevske konvencije o zaštiti žrtava međunarodnih i nemeđunarodnih oružanih sukoba, Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida i Statuta Međunarodnog krivičnog suda,

Rukovodeći se ciljevima obezbeđenja stalnog mira i stabilnosti na prostoru Zapadnog Balkana, kao i daljem unapređenju prijateljskih odnosa među državama bivše Jugoslavije na osnovu poštovanja međunarodnog prava i teritorijalnog integriteta i suvereniteta svih država članica Ujedinjenih nacija, uključujući Bosnu i Hercegovinu,

Težeći da sećanje na žrtve surovih oružanih sukoba u bivšoj Jugoslaviji devedesetih godina XX veka, u kojima su svi narodi podneli teška stradanja, nikada ne izbledi,

Poštujući presudu Međunarodnog suda pravde, glavnog pravosudnog organa Ujedinjenih nacija, donetu u sporu po tužbi Bosne i Hercegovine protiv Srbije i Crne Gore 26. februara 2007. godine,

Imajući u vidu da je navedenom presudom Međunarodnog suda pravde Srbija dužna da preduzme delotvorne korake radi obezbeđenja punog poštovanja svojih međunarodnih obaveza, uključujući punu saradnju sa Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju,

Na osnovu člana 99. tačka 7. Ustava Republike Srbije i člana 136. Poslovnika Narodne skupštine Republike Srbije („Službeni glasnik RS”, br. 14/2009 – prečišćen tekst), Narodna skupština Republike Srbije, na trećoj sednici prvog redovnog zasedanja u 2010. godini, održanoj 31. marta 2010. godine, donela je

DEKLARACIJU**Narodne skupštine Republike Srbije
o osudi zločina u Srebrenici**

1. Narodna skupština Republike Srbije najoštrije osuđuje zločin izvršen nad bošnjačkim stanovništvom u Srebrenici jula 1995. godine, na način utvrđen presudom Međunarodnog suda pravde, kao i sve društvene i političke procese i pojave koji su doveli do formiranja svesti da se ostvarenje sopstvenih nacionalnih ciljeva može postići upotrebom oružane sile i fizičkim nasiljem nad pripadnicima drugih naroda i religija, izražavajući pri tom saučešće i izvinjenje porodicama žrtava zbog toga što nije učinjeno sve da se spreči ova tragedija.
2. Narodna skupština Republike Srbije pruža punu podršku radu državnih organa zaduženih za procesuiranje ratnih zločina i za uspešno okončanje saradnje sa Međunarodnim krivičnim tribunalom

za bivšu Jugoslaviju, u čemu naročitu važnost ima otkrivanje i hapšenje Ratka Mladića radi suđenja pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju.

3. Narodna skupština Republike Srbije poziva sve nekadašnje sukobljene strane u Bosni i Hercegovini, kao i drugim državama bivše Jugoslavije, da nastave proces pomirenja i jačanja uslova za zajednički život zasnovan na ravnopravnosti nacija i punom poštovanju ljudskih i manjinskih prava i sloboda, da učinjeni zločini više nikada ne bi bili ponovljeni.

4. Narodna skupština Republike Srbije izražava očekivanje da će i najviši organi drugih država s teritorije bivše Jugoslavije na ovaj način osuditi zločine izvršene protiv pripadnika srpskog naroda, kao i da će uputiti izvinjenje i izraziti saučešće porodicama srpskih žrtava.

31. mart 2010.

Hapšenje Ratka Mladića je moralna obaveza Srbije

Prošlo je 15 godina od genocida u Srebrenici, a glavni vinovnik tog zločina, Ratko Mladić, još je na slobodi. To je moralna hipoteka Srbije sa kojom se ne može napred. Brojne generacije mladih koje dolaze, taoci su te hipoteke i nespremnosti vlade da izvrši svoje obaveze prema Haškom tribunalu. Ali, pre svega svoje moralne obaveze prema žrtvama i budućnosti Srbije.

Srebrenica je isprovocirala nepodeljenu moralnu osudu u svetu. Međunarodni sud pravde doneo je presudu po tužbi BiH u kojoj je utvrdio genocid u Srebrenici, a Srbiju proglasio odgovornom za nesprečavanje genocida. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju je takođe, doneo nekoliko presuda koje potvrđuju genocid u Srebrenici. Pred ovim sudom, u toku je još nekoliko slučajeva, kao što su Radovan Karadžić, Momčilo Perišić, Frenki Simatović, Jovica Stanišić, kojima se takođe sudi za genocid u Srebrenici, ali i na drugim lokacijama širom Bosne.

Evropski parlament je doneo Deklaraciju kojom se 11. juli proglašava Danom sećanja na zločin u Srebrenici.

Srbija je nedavno, poštujući presudu Međunarodnog suda pravde, usvojila Deklaraciju o osudi zločina u Srebrenici, čime je prihvatila i svoju odgovornost. To je važan korak za priznavanje toga zločina, ali on nema puni smisao bez hapšenja Ratka Mladića.

Zbog toga tražimo od Vlade Srbije da bez odlaganja uhapsi Ratka Mladića i preda ga Haškom tribunalu. Svako odlaganje dodatno diskredituje vladu i smanjuje mogućnost Srbije da se pred svetom pokaže odgovornom za svoje postupke, sada i u prošlosti.

Hapšenje Ratka Mladića neće umanjiti zločin u Srebrenici, ali će svakako pokazati da Srbija ima osetljivost i empatiju prema žrtvama koje očekuju zadovoljenje pravde. Ne manje važno, Srbija time pokazuje i odgovornost prema sopstvenoj budućnosti.

- Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji
- YUCOM - Komitet pravnika za ljudska prava u Srbiji
- Fond za otvoreno društvo
- Građanske inicijative
- Nezavisno udruženje novinara Vojvodine
- CKZD
- Žene u crnom
- Incest Trauma Centar-Beograd
- Centar za regionalizam, Novi Sad
- Zelena mreža Vojvodine, Novi Sad
- Centar za mir i razvoj demokratije
- Centar za građansko delovanje
- Kulturni Centar DamaD
- Ekološka građanska inicijativa
- Udruženje građana POLIS FEST

- Nedeljnik Kilindske
- Centar ŽIVETI USPRAVNO
- Humanitarno udruženje Romske srce
- Centar za ljudska prava - Niš
- PAAD centar
- NVO NEC-RP - Kragujevac
- Praxis
- Centar za informativnu pomoc - CIP Humana
- Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar
- Vojvodanski klub, Novi Sad
- Argus - Civilno udruženje Madara u Vojvodini za prava manjina
- Glas razlike
- Rekonstrukcija Ženski fond
- Regionalni centar za manjine

Jalova nada i beznade

PIŠE: VLADIMIR GLIGOROV

Pre i posle sastanka u Sarajevu više se druže političari iz bivših jugoslovenskih republika, a u budućnosti možda i pokrajina. Pitanje je da li je reč o simboličkim gestovima, ili o promeni politike? Odgovor zavisi od sagledavanja razloga za ovo povećano politizovanje regionalnih odnosa.

Najvažniji razlog jeste namera da se privuče pažnja „spoljašnjeg igrača“, dakle Evropske unije. Nažalost, izvorni podsticaji saradnje su slabi, kao što su i ranije bili. U poslednjih dvadesetak godina, volja da se sarađuje sa susedima, zapravo volja da se uopšte prizna postojanje suseda, je bila veoma slaba. Mnogo su bili jači interesi za sukobljavanje, ili za međusobno ignorisanje. U meri u kojoj su postojale povremene regionalne inicijative, one su se uglavnom odvijale pod pritiskom, ili sa subvencijama Evropske unije i Sjedinjenih Država Amerike. Kako je i sastanak u Sarajevu organizovala Evropska unija, nije izvesno da bi povećane komunikacije među političarima uopšte bilo da se ne odvija, da se tako izrazim, pred evropskom publikom. Zbog toga, i dalje je verovatno tačno da regionalne saradnje ne bi bilo da ne postoji interes da se njome odobrovolje stranci. To vodi sledećem pitanju: zašto je Evropska unija toliko važna? Ili, bolje rečeno, zašto sada?

Ovde možda ima smisla napraviti poludigresiju. U javnosti se širi evroskepticizam kritikom euforичnosti zagovornika pridruživanja Evropskoj uniji koji, uz to, obećavaju rajski život posle učlanjenja. To ponekad vodi i preterivanjima u drugom pravcu. Tako se tu skoro moglo pročitati kako je „beznade bolje od jalove nade“, što bi trebalo da je konačni odgovor onima koji uzimaju bukvalno parolu da „Evropa nema alternativu“. Bilo bi ipak suviše pojednostavljeno tvrditi da alternative čak i „jalovoj nadi“ nema, jer je sve drugo stanje „beznada“. Takođe, lako je kritikovati one koji nude raj u Evropskoj uniji, kakogod da se taj raj tačno opisuje. Pomalo je neprijatno polemisati na tom niovu.

Još jedna poludigresija bi mogla biti korisna. Na pomalo ironičan način se može videti koji su neki

od stvarnih razloga zašto postoji interes za približavanje Evropskoj uniji. Naime, bilo je dosta nagađanja o novoj ulozi Turske na Balkanu, pa je čak i Vuk Jeremić negde postavio pitanje da li se u Evropskoj uniji Srbija upućuje na Tursku, dakle, da li se i njoj dodeljuje slična sudbina kada je reč o učlanjenju? Pitanje je, dakle, šta je alternativa ili, šire gledano, na koji se drugi način, ako ne učlanjenjem u Evropsku uniju mogu obezbediti osnovna javna dobra – bezbednost, pravda, napredak? Sve drugo, kada se nekako predloži kao rešenje, ne izgleda kao da olakšava obezbeđivanje ovih dobara, koja se prirodno očekuju od države, budući da joj je to osnovna namena.

Ovo upućuje na ključni problem srpske politike u poslednjih dvadesetak godina. Naime, današnji evroskeptici iznose veoma slične argumente onima koje su iznosili i još uvek iznose zagovornici teze da je „Jugoslavija bila velika srpska zabluda“. Ovo je posebno vidljivo na pitanju odnosa prema Kosovu i uopšte prema susedima, koje je svakako od ključnog značaja za evroskeptike i jugoskeptike. Na to se misli kada se govori o „nacionalnoj i državnoj politici“. Sadržaj te politike jeste, sa jedne strane, „svi Srbi u jednoj državi“, a sa druge, „suverenitet i teritorijalni integritet“. Iz čega slede problemi sa Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom, i, naravno, Kosovom. U tom kontekstu, Jugoslavija je bila zabluda, jer se, tvrdi se, u njoj nisu mogli ostvariti ovako određeni nacionalni i državni interesi, a isto se sada tvrdi i za Evropsku uniju. Bez obzira na to da li se tvrdi da Srbi ne mogu da žive sa drugim narodima, ili da drugi narodi ne mogu da žive sa Srbima, bez obzira dakle, na to kako se opravdava potreba etničkog razgraničavanja, multinacionalne države ili političke unije pružaju jalovu nadu, od koje je, neki tvrde, bolje beznade, dakle suočavanje sa time da su „nacionalni i državni interesi“ zapravo neostvarivi.

Nasuprot tom skepticizmu prema bilo kakvim regionalnim ili evropskim integracijama, popularnost „jalovih nada“, bar u političkom smislu, nije zanemarljiva, mada se ne izražava na isti način

svuda gde je politika Beograda od značaja. Praktično sve stranke koje računaju na podršku glasača u Srbiji zastupaju stanovište da nema bolje alternative od pridruživanja Evropskoj uniji. Makoliko da se aplaudira onima koji kažu da bi između Kosova i Evropske unije izabrali Kosovo i onih koji kažu da bi između Republike Srpske i Evropske unije izabrali Republiku Srpsku, glasači u Srbiji nisu spremni da partijama koje zagovaraju te izbore povere mnogo glasova. Zapravo, uz sav rastući evroskepticizam, izrazito evroskeptične partije uglavnom gube poverenje glasača u Srbiji.

Drukčije stoje stvari kada je reč o regionalnoj saradnji. Tu je jugoskepticizam još uvek uticajan među srpskim političkim partijama. Osnova popularnosti jugoslovenstva je bila slična ovoj današnjoj popularnosti Evropske unije. U federalnoj državi se mogu ostvariti državni i nacionalni interesi, mada u zajedništvu sa drugim narodima – a isto važi, sledeći je korak u takvom političkom razmišljanju, i za labavije političke unije, kao što je evropska. Ovaj drugi korak još nije napravljen. Zapravo, on se tek nazire i to samo zato što je uslovljen procesom integracije u Evropsku uniju. Tako da se bar povećava simbolika regionalne saradnje, preko sve češćih sastanaka i uzajamnih izvinjavanja, dok će tek, možda, uslediti stvarno poboljšanje u regionalnoj saradnji.

Šta to poboljšanje podrazumeva? Pre svega rešavanje preostalih političkih problema, koji uglavnom zavise od promena u politici Srbije. Ako se zanemare

problemi sa Crnom Gorom i Makedonijom, koji su više, da se tako izrazim, simbolički nego stvarni, ostaje evolucija politike prema Bosni i Hercegovini i Kosovu. Politika prema Hrvatskoj će uskoro postati politika prema Evropskoj uniji, što je, ili će biti, još jedan razlog da se revalorizuje evroskepticizam, ukoliko je neko njemu politički sklon. To će, naravno, imati posledice i na politiku prema Bosni i Hercegovini, jer će se i odgovornost i uticaj Evropske unije povećati posle učlanjenja Hrvatske. Neće biti beznačajno ni otvaranje pregovora o članstvu Crne Gore, što se očekuje krajem ove ili početkom sledeće godine. A sledi i sklapanje ugovora o stabilizaciji i prodruživanju sa Kosovom. Srbija će se suočiti sa potrebom da proceni koliko još može da odlaže političko prilagođavanje na promene u susedstvu i da li je ipak, došlo vreme da se značajno ojača regionalna politika?

Ukoliko se o tome bude razmišljalo, ima smisla ne samo proceniti koliko je jalova nada o učlanjenju u Evropsku uniju, već i koliko je beznađa sadržano u nastavljanju Miloševićeve i Karadžićeve politike prema Kosovu i Bosni i Hercegovini. Pretstavimo da se Evropska unija raspadne kao što se raspala Jugoslavija, pa da „beznađe nema alternativu“. Koji bi bili realni politički izgledi u tom slučaju? Odgovor se može dati zato što postoji iskustvo sa antijugoslovenskom politkom. Odnos snaga bi bio od ključnog značaja, pa bi valjana procena svakako bila korisna. Dosta je verovatno da bi NATO dobio povećani značaj, jer drugih sredstava za staranje o bezbednosti ne bi bilo.

To, dakle, navodi na racionalno sagledavanje razloga što je pristupanje Evropskoj uniji politički popularno čak i kod onih koji bi inače najradije bili evroskeptici. Iz istih su razloga jugoslovenska rešenja bila racionalnija, bez obzira na sve što se konkretnim ustavnim rešenjima moglo prigovoriti. Ono što je nedostajalo bilo je demokratsko uređenje. Ono sada postoji, ili bi moglo da se učvrsti u svim zemljama koje su nastale njenim raspadom. Regionalna saradnja demokratskih država bi mogla da obezbedi sva ona javna i kulturna dobra (dakle, državne i nacionalne interese) kojima se teži. U ovom času, to se još uvek ne vidi neposredno, jer se računa sa

eventualnom mogućnošću da se postigne i više od toga, pre svega teritorijalnom i etničkom preraspdelom, ali to će izgledati sve manje realno ukoliko prevlast beznađa izostane ili, da to drukčije kažem, ako raspad Evropske unije zakasni. Čini se da politička javnost u mnogim državama i sredinama ostaje zainteresovana za integraciju u Evropsku uniju, jer se time učvršćuje bezbednost u postjugoslovenskim sredinama.

Ukoliko je to tačno, moglo bi da se kaže da je javnost racionalnija od onih političara i intelektualaca koji bezbednost u Evropskoj uniji smatraju jalovom nadom i nude u zamenu racionalnost beznađa. No, pored bezbednosti, važna su i druga javna dobra, kao što su pravda i napredak. Najveći broj problema sa ovim dobrima je takođe, ili u sopstvenim državama ili u odnosima sa susedima. Opet, popularnost Evropske unije ne govori toliko o jalovoj nadi da će se obezbediti rajski život, već pre svega predstavlja zahtev da se poboljša pravednost i pravičnost i poboljšaju izgledi za privredni i društveni napredak. To je, prirodno, i način da se izrazi uverenje da su male nade, da je možda beznadežno očekivati da će se do tih javnih dobara doći u sopstvenim državama i, posebno, u nastavljanju sukoba sa susedima. To je racionalna osnova proevropske javnosti i proevropske politike

Šta ona konkretno znači kada je reč o regionalnim odnosima? U osnovi, način rešavanja problema koji je bio karakterističan za jugoslovensku federaciju ili konfederaciju samo na demokratskim osnovama. Suverenost u evropskom kontekstu predstavlja odgovornost vlasti prema sopstvenim građanima i prema vlastima i građanima drugih država. To rešavanje je olakšano proširenim kontekstom, kako je to govorio Žan Mone. Bilateralna rešenja su često jednostavnija ako se odvijaju u multilaterlanom kontekstu, jer na izvestan način od međunarodnih postaju unutrašnjepolitička pitanja. Isto važi i za odnose u regiji, za balkanske odnose da ih tako nazovem. Sam Balkan nije bio u stanju da kreira taj kontekst, što je razlog da se to i dalje mora odvijati pred evropskom publikom i, u dogledno vreme, unutar evropske političke unije.

Regionalne perspektive nakon samita na Brdu kod Kranja i u Sarajevu

Evropski pragmatizam na Balkanu

DAVOR GJENERO

Specijalno za Povelju iz Zagreba

Za proces konsolidacije Zapadnoga Balkana, po svesmu će sudeći, referendum o ratifikaciji arbitražnoga sporazuma o razgraničenju Slovenije i Hrvatske, proveden u Sloveniji 6. juna, imati veći pozitivan utjecaj nego li sarajevska ministarska konferencija EU, održana 2. juna. Uspjeh sarajevskoga samita sveo se na to da je „Gymnich format“, model prema kojem se održavaju neformalni sastanci ministara vanjskih poslova zemalja članica EU, bez nacionalnih simbola i atribuiranja sudionika državnim funkcijama usvojen kao format, što će omogućiti regionalnu komunikaciju koja istovremeno uključuje i predstavnike Beograda i Prištine. Budući da je već tijekom švedskoga predsjedanja Unijom taj format jednom bio isproban, a jedini važniji pokus, kad je uspjeh izostao, bila je konferencija na Brdu kod Kranja 20. marta, na kojoj Beograd nije bio spreman sudjelovati, unatoč jednakom načinu predstavljanja gostiju. Španjolsko predsjedništvo i Italija, kao organizatori sarajevskog samita, zapravo su igrali „na sigurno“, a referendumski je proces, koji se odvijao u Sloveniji, bio doista rizičan, pa je i većina uspostavljena u potporu arbitražnom sporazumu bila izrazito tijesna.

Na prvi pogled, slovenski su birači odlučivali samo o odnosima između Slovenije i Hrvatske i o tome hoće li Slovenija definitivno maknuti sve prepreke hrvatskom pretpristupnom dijalogu s Briselom, a pitanje granice pred ad hoc sudištem početi rješavati nakon što Hrvatska potpiše pristupni ugovor s Unijom. Ulog je, međutim, bio daleko veći. Administracija slovenskoga premijera Pahora svoj je mandat na kraju 2008. godine započela opasnim podilaženjem slovenskom nacionalizmu: blokadom hrvatskih pretpristupnih pregovora zbog neriješenog pitanja granice i prejudiciranja graničnoga rješenja u dokumentima što ih je Hrvatska u pregovaračkom procesu predala Uniji.

U decembru 2008, slovenski je premijer odbacio „francuski kompromis“, kojim je tadašnje predsjedništvo Unije nastojalo održati kontinuitet hrvatskih pristupnih pregovora, a kojim se Hrvatska obvezala da njeni dokumenti ne predstavljaju prejudiciranje granice i da su neupotrebljivi u eventualnom arbitražnom procesu o granici. Slovenska blokada Hrvatske i Pahorovo podilaženje nacionalizmu, s jedne strane, radikalizirali su slovensku političku arenu i podigli razinu očekivanja slovenske javnosti o tome kakve granične koncesije Slovenija može dobiti u osjetljivom trenutku hrvatskoga pristupanja Uniji, a s druge su strane, radikalizirali i hrvatsku političku poziciju. Slovenija je prvi put u svojoj povijesti članstva u Uniji (od maja 2004), osjetila izoliranost unutar njenih institucija i to zato što je, odbijajući kompromise blokirala ne samo pristupanje Hrvatske EU, nego i jednu od zajedničkih europskih politika – politiku proširenja Unije.

Tadašnji europski komesar za proširenje Oli Ren nastojao je krizu razriješiti medijacijskim procesom, a kad je tadašnji hrvatski premijer Ivo Sanader 15. juna 2009, odbacio Renov prijedlog o iznošenju graničnoga pitanja pred ad hoc tribunal, koji ne bi sudio samo po međunarodnom pravu, a presudu bi trebao donijeti do hrvatskoga pristupanja Uniji, ključni policy-planeri u Uniji „distancirali“ su se od problema. Usljedio je evidentno snažan neformalni pritisak Europske pučke stranke na premijera Sanadera, koji je rezultirao njegovom ostavkom 1. jula i izborom nove predsjednice Vlade Jadranke Kosor. Iako je nakon 15. juna pritisak Unije na Sloveniju popustio, slovenski su policy-planeri osjetili snagu tog pritiska i svoju izoliranost u Uniji, a prije Sanaderova nespretna iskakanja iz pregovora, švedski ministar vanjskih poslova Karl Bilt, pripremajući se za preuzimanje mjesta predsjednika Vijeća ministara Unije, najavio je čak i aktiviranje „amsterdamskog mehanizma“ prema Sloveniji, mehanizma koji Europskom vijeću omogućuje da zemlju koja u donošenju odluka sustavno krši načelo vladavine prava može isključiti iz odlučivanja o nekom pitanju, ili joj posve oduzeti pravo glasa. Najava takvog načina sprečavanja slovenske opstrukcije konsenzusa o hrvatskim pristupnim pregovorima bila je izrečena, doduše neformalno, na Biltovom blogu, ali je odražavala prevladavajuće mišljenje među kreatorima europske politike u tom trenutku.

Nakon teške Sanaderove pregovaračke greške, Bilt je inicirao europsku „šutnju“ i ostavio zemljama,

odnosno njihovim liderima, vrijeme za „razmišljanje“. Čini se da su tu „gromoglasnu tišinu“ vrlo dobro razumjeli i slovenski i hrvatski policy-planeri, jer je nakon smjene vlasti u Zagrebu uslijedio vrlo efikasan proces dogovaranja dviju zemalja o načinu rješavanja bilateralnog problema. Kad je dijalog jednom uspio, ključni kreatori politike u Zagrebu i Ljubljani nisu stali samo na tome. Očito su u Ljubljani vrlo brzo shvatili da je u njihovoj dosadašnjoj politici vezanoj uz europsko susjedstvo bilo nešto izrazito krivo, kad im se moglo dogoditi da je Slovenija tako „preko noći“ od zemlje miljenice Brisela – prve nove članice koja je predsjedala Unijom, pristupila euro-zoni i bila smatrana „pričom o uspjehu“ – mogla završiti na marginama Unije, u svojevrsnoj europskoj magarećoj klupi.

Odgovor o tome što je bio slovenski ključni krivi potez istovjetan je odgovoru na pitanje u čemu je Hrvatska ozbiljno pogriješila, pa tako u pristupanju Uniji intenzivno kasni za Bugarskom i Rumunjskom. Iako su se politike Zagreba i Ljubljane u devedesetim godinama duboko razlikovale, a različite su bile i objektivne okolnosti u kojima su države živjele, postoji jedna zajednička pogreška Zagreba i Ljubljane. Obje su države, naime, sredinom devedesetih, kad je tadašnja Klintonova administracija intenzivno pomagala Europskoj uniji da konsolidira „Novu Europu“, odbile važnu ponudu. I Hrvatska i Slovenija bile su pozvane da se pridruže četirima srednjoeuropskim novim demokracijama u „Višegradskoj skupini“, koja je, kao i skupina baltičkih republika, trebala novim demokracijama pomoći da sinergijskim naporima brže izgrade demokratske institucije u svojim društvima i da se, ne obazirući se na druge bilateralne probleme, međusobno čvrsto podupiru na putu pristupanja NATO-savezu i Europskoj uniji.

I Slovenija i Hrvatska tada su s visoka odbile ovaj prijedlog, uvjerene kako su demokratski deficiti njihovih društava daleko manji od demokratskih deficita Poljske, Mađarske, Češke i Slovačke. Ta samouvjerenost, koja se pokazala promašenom, Sloveniju je koštala manje nego Hrvatsku. Doduše, zbog ovog oklijevanja Slovenija nije bila u prvom krugu proširenja NATO-saveza, 1999, nego mu je pristupila 2004, ali u pristupanju EU nije izgubila vrijeme. Hrvatska je, pak, NATO-savezu pristupila tek 2009. godine, ali još nije jasno kad će završiti proces pristupnih pregovora s Unijom, a još manje, kad će pristupni ugovor

biti ratificiran u svih 27 zemalja članica. Da je pristupila Višegradskoj skupini, Hrvatska bi sigurno bila obuhvaćena Ugovorom iz Nice, a tada bi, ako bi već zbog posljedica Tuđmanova autoritarnog režima izgubila šansu za sudjelovanje u „velikom prasku proširenja 1. maja 2004.“, sigurno „uhvatila drugi vlak“ s Bugarskom i Rumunjskom 2007. godine.

Slovenski gubitak, međutim, nije tako mali kao što se činilo, a Slovenija ga je zapravo osjetila tijekom 2009. godine. Kao i baltičke republike, i „Višegradska skupina“ i dalje unutar Unije funkcionira kao pragmatični savez država koje se međusobno podupiru u europskim interesima i zato imaju bitno veći ponder. Našavši se u izolaciji, slovenski su policy-planeri shvatili koliko takvo trajno savezništvo vrijedi unutar Unije, a i hrvatski su kreatori politike počeli shvaćati da bez trajnoga regionalnog savezništva Hrvatska kao članica Unije neće moći biti drugo do li mala siromašna država na periferiji, bez stvarnog strateškog značenja za EU. Jedini alat što ga Hrvatska ima, poznavanje je zapadnobalkanskog područja, a na tom prostoru i Slovenija može naći nišu za svoju industriju, s jedne strane, ali i nišu političkog utjecaja, s druge. Propuštena „Višegradska skupina“ tako se nametnula kao obrazac suradnje, što su je slovenski premijer i hrvatska premijerka pokušali lansirati na sastanku na vrhu na Brdu kod Kranja. Još je jedna sličnost između tog koncepta s poviješću Višegradske skupine. Nju je pomagala oblikovati Klintonova administracija, koja je nastojala pomoći Europskoj uniji da pripremi nove demokracije za veliko proširenje, a sada Obamina administracija nastoji napraviti nešto vrlo slično, podupirući demokratsku konsolidaciju Zapadnoga Balkana.

Koncept „Brdskog procesa“ potpuno je drukčiji od alternative tom procesu, što je nastoji formulirati predsjednik Srbije Boris Tadić. Koncept Višegradske skupine, naime, ne poznaje pojam „regionalnog liderstva“, pa tako, iako je, na primjer, Poljska daleko veća od svojih partnerica u skupini, niti ona sebe vidi kao regionalnog lidera, niti takav odnos prema njoj imaju druge države. I baltičke republike svoje savezništvo organiziraju matrično, a takva su i nordijsko savezništvo i savezništvo država Beneluksa. Koncept regionalne metropole, „izvoženja stabilnosti“ i „transfera demokratizacije“ inkompatibilan je s modelom organiziranja Europske unije, a korijen mu je u prostodušnoj samouvjerenosti, jednakoj onoj koja je svojevremeno Sloveniju i Hrvatsku nagnala na prezrivo odbacivanje „višegradskog savezništva“.

Naivnost, neopravdana samouvjerenost i nepoznavanje europskih mehanizama imaju svoju cijenu u procesu pristupanja Europskoj uniji, ali i u zauzimanju pozicije unutar Unije, upravo kao što svoju cijenu mogu imati i unutarnjopolitički demokratski deficiti, manjkavosti nacionalne političke kulture i promašaji političke klase.

Problem na strani Hrvatske i Slovenije je činjenica da njihove vlade vode dobru politiku, ali manjkavo javno zagovaraju vrednote što ih nastoje ostvariti. Takva politika ne mora biti stabilna i trajna. I Hrvatska i Slovenija okrenule su se prema balkanskom prostoru, koji je u objema javnostima još donedavno bio izrazito pejorativno tretiran, a takav zaokret u traženju relevantne političke niše političke klase u objema državama nisu uspjele izvesti do kraja demokratski. Nisu niti pokušale svoje javnosti pridobiti za takvu politiku. Kad je slovenski premijer Pahor branio arbitražni sporazum, vrlo je stidljivo davao do znanja da on ima goleme regionalne implikacije. Naime, da je on propao na referendumu, to bi vodilo novim problemima u odnosima između Zagreba i Ljubljane, a savezništvo, kakvo je zamišljeno na Brdu kod Kranja, postalo bi teško održivo. Istina, koncept takvog savezništva potiskivanje je svih bilateralnih pitanja koja se ne tiču „europskih poslova“ zemalja-saveznica, ali hrvatsko-slovenski granični spor dobio je blokadom hrvatskih pristupnih pregovora (pa i prijetnjama novom blokadom ako bi arbitražni sporazum propao) jasnu „europsku dimenziju“.

Značenje inicijative na Brdu, po svemu sudeći, daleko su bolje shvatili u Vašingtonu i Briselu, a čini se, da je ondje shvaćeno i to da Tadićev glavni razlog odbijanja poziva na Brdo nisu bili prisutnost delegacije Kosova i „Gymnich format“ sastanka, nego odbijanje modela matrične regionalne suradnje. Zbog toga su nakon relativnog neuspjeha samita na Brdu i briselski i vašingtonski policy-planeri odlučili predsjednika Tadića na neko vrijeme izložiti „gromoglasnoj tišini“, kakvoj su lani bili podvrgnuti slovenski i hrvatski lideri. Iz te je izolacije predsjednika Srbije „izvukao“ novi hrvatski predsjednik Ivo Josipović, koji je svoju poziciju prema inozemstvu odlučio graditi u blago konfliktnom odnosu prema hrvatskoj vladi. Josipović je Tadiću otvorio prostor za ponudu „asimetričnih regionalnih odnosa“, a liberalni dio hrvatske političke javnosti ovu je otvoreniju policy-ponudu, što su je počeli skicirati predsjednici Tadić i Josipović, prihvatila objeručke,

zasićena dvadesetljetnom retorikom zazora prema Balkanu.

Ipak, očito je da Tadićeva i Josipovićeva ponuda ima nekoliko ozbiljnih nedostataka. Svako otvoreno zagovaranje asimetrije u regionalnim odnosima nepojivo je s tradicijom europskoga kreiranja regionalnih odnosa, a kad se rješavanje važnih regionalnih pitanja počne zagovarati na liniji Beograd-Zagreb, asocijacije na nesretna povijesna iskustva same se nameću. Osim toga, bilateralni problemi Hrvatske i Srbije danas su zapravo marginalni s pozicije konsolidacije regije. Hrvatska nije uključena u problem Kosova, koji je trenutno jedno od ključnih regionalnih pitanja. Nadalje, pitanje povratka izbjeglica i restitucije njihove imovine nije bilateralno pitanje, nego je ili pitanje odnosa između Hrvatske i njenih državljana, ili pitanje trilateralnog karaktera. Pitanje ustavnopravnog preuređenja Bosne i Hercegovine, kojim bi se osiguralo njeno funkcioniranje kao decentralizirane, demokratske, samoodržive države triju konstitutivnih naroda, zadnje je pitanje u kome bi dogovor Beograda i Zagreba (pogotovo mimo Sarajeva) mogao biti korisna politička opcija. Naročito su pak neprihvatljivi moguća ponuda stvaranja regionalne „osovine“ i odašiljanje poruke drugim državama u regiji da svoju nišu nađu kao svojevrсни „klijenti“ Zagreba ili Beograda.

Regionalna suradnja u matričnom modelu, nalik onome Višegradske skupine, ima više šansi nego ikada do sada. Ljubljana, za koju se činilo da je „uspješno pobjegla“ iz zapadnobalkanskoga konteksta, i Zagreb, koji je od njega uporno, manje uspješno ali deklarativno ustrajno bježao, sada se politikom svojih vlada dobrovoljno vraćaju u takav kontekst, donoseći mu nove vrijednosti i nova znanja, a što je najvažnije nov, u balkanskoj politici nepoznat, europski pragmatizam. Doduše, niti službeni Zagreb niti službena Ljubljana još uvijek ne žele taj „povratak“ objaviti svojim političkim tijelima. Sarajevski samit definitivno je uklonio prepreku tome da sve zemlje regije budu za stolom ravnopravne, a kao što će Zagreb i Ljubljana morati uskoro naučiti da otvoreno govore o ravnopravnoj balkanskoj suradnji kao poželjnoj vrednoti, tako će i Beograd morati pristati na matrične regionalne odnose, ili će riskirati da u narednom ciklusu proširenja Unije izgubi svoje mjesto, ali i prirodne saveznike, upravo onako kao što su Zagreb i Ljubljana izgubili savezništvo Budimpešte, Varšave, Praga i Bratislave.

Novi spoljnopolitički identitet Srbije

PIŠE: VLADIMIR PAVIČEVIĆ

Ne prvi put u istoriji, države Zapadnog Balkana se nalaze pred izborom: mogu da nastave sa samoza-dovoljnim tavorenjem na periferiji, ili da pokažu sposobnost da iznedre autentični doprinos evroatlantskim integracionim procesima. Iako su političke elite balkanskih država deklarativno proevropski orijentisane, nema države u kojoj moćne snage, ili sticaj nepovoljnih okolnosti, ne vuku nazad. Stiče se utisak da samo „gravitaciona sila“ sadržana u blizini i snazi Evropske unije, utiče na smanjenje inercije koja postoji u ovim državama. Ovaj podsticaj spolja, međutim, nije ni dovoljan, niti neiscrpan spoljnopolitički resurs. Ukoliko se težnja za uključivanje u evroatlantske integracije ne „pounutri“, ne samo na nivou država, već i u međudržavnoj saradnji u Jugoslovenskoj Evropi, ovaj prostor će u najboljem slučaju nastaviti da stagnira. Još je verovatnije da će skli-znuti u dalje ekonomsko nazadovanje, praćeno političkim neizvesnostima i bezbednosnim rizicima tipičnim za „sive zone“ neizgrađenih država.

Naročitu važnost za stabilnost regiona imaju države Dejtonskog trougla – Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Srbija. Bosna i Hercegovina je u osobito teškom položaju. To je država čiji politički i pravni sistem, utemeljen Dejtonskim sporazumom, ne garantuje pretpostavke za utvrđivanje minimalnog konsenzusa relevantnih aktera o bazičnim pitanjima. Izostanak BiH sa bele šengenske liste ogolio je neuspeh političke elite da se dogovori oko elementarnih pitanja, poput mogućnosti da građani ove države neometano, bez viza, mogu da koriste slobodu kretanja koja više od svega simbolizuje novu Evropu. Uprkos tome što su njeni predstavnici potpisali Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom i što je ratifikacija sporazuma otpočela u državama članicama EU, evropska perspektiva BiH nije na dohvata ruke. Konsolidacija BiH ovisi od mogućnosti sprovođenja ustavnih promena i šansi da bude prihvaćena kao država svih građana koji u njoj žive. Zbog okolnosti koje ishode iz ratnog perioda, funkcionalnost BiH je možda, više pitanje

odnosa njenih suseda prema njoj, nego same Bosne i Hercegovine.

Od svih država Zapadnog Balkana nastalih nakon raspada socijalističke Jugoslavije, jedino se za Hrvatsku može reći da ostavlja utisak konsolidovane demokratije. Politički sistem se temelji na elementima konstitucionalne demokratije, što je okvir koji obezbeđuje kompetitivnost političkih formacija, periodično organizovanje izbora i smenjivost vlasti. Hrvatska je osim toga, akter koji više nego bilo koji njen sused inicira i radi na razvijanju regionalne saradnje. Poseta hrvatskog predsednika Ive Josipovića Bosni i Hercegovini, tokom koje je izrečeno kajanje zbog politike prema Bosni i Hercegovini tokom rata devedesetih i ustupanje Srbiji prevoda dela evropskog prava, s kojim se u procesu pridruživanja i pristupanja mora uskladiti domaće pravo, samo su neki od primera pozitivne uloge Hrvatske u razvoju dobrih odnosa u regionu. Hrvatska se nalazi pred zaključenjem pregovora sa Evropskom unijom o punopravnom članstvu što bi trebalo da omogući učlanjenje ove zapadnobalkanske države u EU najkasnije 2014. godine. Nije moguće oteći se utisku da je politika dobrosusedskih odnosa na regionalnom nivou učvrstila osnove evropske budućnosti Hrvatske.

U procesu evropskih integracija Srbija stoji u mestu. Uprkos tome što je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju potpisan u proleće 2008. godine, proces ratifikacije ovog dokumenta tek počinje u državama EU. Na drugoj strani, Srbija nije do kraja konstituisana kao država, pitanje granica je još uvek nerešeno ili se drži otvorenim, a naročito je osetljivo pitanje južne granice sa Kosovom. Osim toga, političke elite u Srbiji su uprkos formalnom zalaganju za evropski put Srbije veoma sklone olakom pretvaranju tako popločanog puta u antievropski. O tome svedoči sadržina pojedinih zakona (Zakon o informisanju), ili „reformskih“ zahvata u pravosuđu (opšti izbor sudija) koje je inicirala vlast u Srbiji. Srbija veoma malo radi i na harmonizaciji odnosa u regionu, povremeno nastupajući i kao otvoreno remetilački faktor. Osnovni kriterijum vrednovanja saradnje sa novim susedima je stav susednih država o nezavisnosti Kosova. Tako se Crnoj Gori često poručuje da je odluka vlasti u toj državi da prizna nezavisnost Kosova desetostruko teža za Srbiju nego priznanje Kosova od strane neke daleke evropske države, pa i kazna koja za to sledi treba da bude teža. Politika u srpskoj vladi definiše se hirovima pojedinih ministara, dok putovanje Srbije ka Evropi ostaje zakočeno.

Na odnose u regiji utiču i nepovoljni spoljni uslovi. Nakon ministarskog sastanka u Sarajevu početkom juna postalo je jasno da se u narednom periodu ne možemo nadati zamasi čarobnog štapića. Ne možemo očekivati novi Maršalov plan za Balkan, fondovi su iscrpljeni za saniranje ekonomske krize u Grčkoj i za moguće krize u drugim državama Unije. SAD i EU, kao glavni promotori stabilizacije Zapadnog Balkana, usmereni su na probleme ekonomske stabilizacije, a Zapadni Balkan nije središnji problem Unije. A, uverenje da će Evropska unija zbog geografskih razloga, pre ili kasnije otvoriti vrata Zapadnom Balkanu bez obzira na predviđene kriterijume, jednostavno ne stoji. U okolnostima kakve jesu, verovatnije je da bi se Unija opredelila za „crnu rupu“ vani, nego za „trulu jabuku“ unutra.

U takvim uslovima nameće se pitanje, da li postoji politika koja bi uprkos nepovoljnim uslovima mogla da region Zapadnog Balkana povede sa periferije. U mapiranju ovog puta, usmerio bih se na ulogu i položaj Srbije i naglasio bih neophodnost prevrednovanja spoljne politike Srbije u odnosu na tri neuralgične tačke: Bosnu i Hercegovinu, Kosovo i Crnu Goru.

Sarajevski samit

Neispunjena očekivanja

PIŠE: VOJISLAVA VIGNJEVIĆ

Iako je najavljavana kao istorijska, konferencija „EU-Zapadni Balkan“ nije ispunila ta očekivanja. Smatralo se da će ona pogurati, ako ne i ubrzati proces integracije regiona u zajednicu evropskih naroda. To se nije dogodilo, međutim, Španija je, kao predsedavajuća EU, uz podršku Italije i administracije iz Brisela htela (i uspela u tome) da obaveže sve zemlje članice Unije na jasnu podršku budućnosti regiona u ujedinjenoj Evropi. Budući da je samit u Sarajevu koji je održan 2. juna znak da ipak proces proširenja na Zapadni Balkan neće biti zaustavljen uprkos krizi koja je dobrano potresla EU. To se ističe i u saopštenju usvojenom na skupu u kome se kaže da Zapadni Balkan mora intenzivirati napore da bi ispunio neophodne kriterijume i dogovorene uslove na putu ka članstvu u EU: „Zajednički cilj Unije i regiona ostaće i dalje članstvo celog zapadnog Balkana u EU“, poručeno je sa konferencije u Sarajevu.

Ne bez razloga označena ka glavni problem u regionu, Srbija ima posebnu odgovornost prema susedima i prema samoj sebi. Takozvani specijalni zahtevi, koji se na nju odnose i na koje se politička elita žali (hapšenje ratnih zločinaca i priznavanje odgovornosti za najgnusnije ratne zločine), nisu slučajni hir, već merilo njenog evropskog usmerenja i sposobnosti da vodi odgovornu dobrosusedsku politiku. Na Srbiji je zadatak da svoje leaderske aspiracije, koje su krajem XX veka doprinele pretvaranju Zapadnog Balkana u zverinjak, transformiše u konstruktivnu spoljnu politiku. Ona treba konkretnim merama da izbori poverenje svojih suseda i evropskih partnera.

Kako ka tom cilju? Srpsku spoljnu politiku i dalje opterećuje balast ratova iz devedesetih godina, posebno kada je reč o njenom odnosu prema Bosni i Hercegovini i Kosovu. Ovo su ujedno i dve najnestabilnije tačke u regionu, gde se i dalje održava značajno međunarodno prisustvo. Kosovu Srbija trenutno osporava međunarodno-pravni subjektivitet, a Bosni i Hercegovini se upućuju protivurečne poruke vezane za njeno unutrašnje strukturiranje. Oba

ova elementa srpske politike su razlog za zabrinutost i unose nepredvidivost u regionalnim razmerama. Upravo zbog toga iz Srbije može da krene nova inicijativa sa ciljem unapređenja dobrosusedskih odnosa na Zapadnom Balkanu i jačanja njegove evropske perspektive. Srbija je, više nego druge države u regionu, u poziciji da konkretnim merama utiče na otklanjanje nekih od izvora napetosti.

Srbija bi u transformisanom spoljnopolitičkom nastupu trebalo da pruži nedvosmislenu podršku ne samo teritorijalnom integritetu Bosne i Hercegovine, već i procesu njene transformacije u održivu političku zajednicu. Ovom će se cilju najviše približiti ukoliko politiku pružanja asimetrične podrške jednom od entiteta BiH, zameni trasiranjem razvoja bilateralnih odnosa sa BiH. Srbija bi takođe, trebalo hitno da izruči Haškom tribunalu Ratka Mladića i Gorana Hadžića i da pokrene proces protiv svih koji su osumnjičeni za genocid u Srebrenici, a takvih je moralo biti još mnogo pored Mladića i Beare.

Uz svu složenost spora između Srbije i Kosova, život ne može da čeka na njegovo rešavanje, niti

Sa samita je poslata pre svega, poruka zemljama regiona da moraju bolje da ispunjavaju svoje obaveze i da sarađuju, a činjenica da novi datumi priključivanja nisu istaknuti, čak ni odgovor na zahtev više od 400 nevladinih organizacija iz regiona da do 2011. godine sve zemlje dobiju status kandidata, pokazala je da EU ipak nije spremna da se čvršće obavezuje prema Balkanu. Naime, javna je tajna da su članice EU podeljene kada je reč o daljem širenju. Nemačka, Velika Britanija, Holandija i Belgija pa i Francuska, ne gledaju blagonaklono na priključenje Zapadnog Balkana, odakle im je prihvatljiva još samo Hrvatska. Zato su naši saveznici iz Italije, Grčke, Španije, Slovačke ili Evropske komisije pojačali apele da proces priključenja treba nastaviti. Do pojačanog apela došlo je upravo u Sarajevu, što je i glavni domot skupa.

Na samitu je istaknuto da se Zapadni Balkan suočava sa velikim izazovima u vezi sa vladavinom zakona, reformom administracije i sudstva, borbom protiv korupcije i organizovanog kriminala. Ta pitanja su ključna za funkcionalnu demokratiju i ekonomiju i u najvećoj meri uslov za priključenje Evropskoj uniji. S tim u vezi valja spomenuti da će ubuduće za ocenjivanje spremnosti za dobijanje statusa kandidata za zemlje iz regiona biti važniji kvalitet tih procesa nego

brzina kojom se odvijaju. Ekonomija je, znači, opet u fokusu i zato najjače zemlje, članice Evropske unije, pomno prate procese privrednih reformi na Zapadnom Balkanu.

Na državama regiona je da te i takve procese ubrzaju i učine ih kvalitetnijim. To mogu samo one same, svaka ponaosob – Srbija, Hrvatska, BiH, Crna Gora, Makedonija i Albanija. Upravo ovo je poentirao ministar spoljnih poslova Španije Migel Anhel Moratinos u Sarajevu: ono što EU traži, jesu reforme. Zemlje Zapadnog Balkana moraju da prilagode svoje zakonodavstvo evropskom, a samo na zemljama regiona je odgovornost za brzinu napretka u integracijama.

Svakako ne bez značaja je i činjenica da su na sarsajevskom samitu za istim stolom sedeli šefovi diplomatija Srbije i Kosova, Vuk Jeremić i Skender Hiseni, čime je probijena svojevrсна politička barijera između Beograda i Prištine. Kako izvesti da Srbija pristane na učešće na konferenciji, uz prisustvo Kosova, bio je glavni problem za čijim se rešenjem grčevito tragalot gotovo do samog početka samita. Formula je pronađena u isticanju samo imena učesnika bez drugih oznaka, pa su stoga neki posmatrači skup okarakterisali neformalnim. No, time je skup izbegao sudbinu prethodnog, na Brdu kod Kranja, koji je propao zbog nedolaska Srbije.

ljudi koji žive na Kosovu treba da budu taoci projekata političkih elita. Upućivanje na mogućnost postizanja istorijskog dogovora Albanaca i Srba su pre rezultat arhaičnog, mistifikatorskog, devetnaestovekovnog poimanja spoljne politike, nego razboritosti u kreiranju politike. Umesto takvog pristupa model politike može da bude nemačka „ostpolitik“ u doba Vilija Branta, naročito odnos prema Nemačkoj Demokratskoj Republici. Ovaj model je, uz sve različitosti dve situacije, u izvesnim elementima pogodan za normalizaciju odnosa. Nerešena pitanja iz oblasti slobode kretanja, državljanstva, ostvarenja imovinskih prava, te zajedničkih ekonomskih, energetskih, transportnih i komunikacionih pitanja mogu se rešavati i u odsustvu uzajamnog priznanja, koje može biti ostavljeno za kasniji period pogodnijih uslova za pregovaranje.

Crna Gora je za Srbiju naročito bolna tačka. U odnosu sa Crnom Gorom Srbija u potpunosti nastupa emotivno. Crnogorcima nije oprošteno odvajanje od Srbije, a jednako teško je prihvaćena vest o priznanju nezavisnosti Kosova. Emotivni pristup je razgolićen i odlukom o povlačenju ambasadora Srbije iz Podgorice i čestim nastupima ministra spoljnih poslova koji suprotno pravilima i običajima delanja u spoljnoj politici, prema ovom susedu nastupa svađalački i agresivno. Umesto takvog pristupa, Srbija bi trebalo konačno da konstatuje i prihvati činjenicu da je Crna Gora nezavisna država, članica Ujedinjenih nacija koja svoju spoljnu politiku definiše shodno svojim interesima i koja vodi računa o dobrim odnosima i sa Srbijom i sa Kosovom.

Transformacijom dosadašnje neuspele spoljne politike, koja počiva na famoznim stubovima i teži neiskreno definisanim ciljevima, Srbija bi mogla da se predstavi kao ozbiljan partner. Najbolji početak nove spoljne politike Srbije bila bi promena od politike koja Srbiju čini potencijalnim siledžijom, ka politici koja će Srbiju učiniti odgovornim faktorom stabilnosti na Zapadnom Balkanu. Ove promene, razume se, nemaju kozmetički karakter i ne iscrpljuju se u povremenim bilateralnim susretima i nasumičnim gestama dobre volje. Da bi se one ostvarile, potreban je temeljan i iskren napor koji bi rezultovao promenom čitavog spoljnopolitičkog identiteta Srbije. Ostaju sumnje da je tako nešto moguće ostvariti dok se kreatori spoljne politike rukovode logikom iz vremena Meterniha i Bizmarka, nadmudrujući se sa nosiocima integrativnih procesa kojima deklarativno nastoje da pristupe.

Po zaslugama

PIŠE: IGOR PERIĆ

Specijalno za Povelju iz Podgorice

Postoji li državna granica između Crne Gore i Kosova? Kako je saopšteno sa zvaničnih adresa u Podgorici i Prištini, ovo pitanje riješiće se bez problema: nekadašnja administrativna granica biće prevedena u državnu. To je logičan slijed poteza nakon što je Crna Gora priznala Kosovo.

Nesporazum oko granične linije i problem korišćenja pašnjaka za lokalno stanovništvo u „spornoj zoni“, Podgorica i Priština prevazišle su na nivou ministara unutrašnjih poslova. Rješavanje jedne sporne tačke ponovo je otvorilo problem „na trasama“ između Srbije i Crne Gore.

„Beograd je na raspolaganju Podgorici za svako tehničko sagledavanje te granice, koja je već demarkirana, ali razgovore sa trećom stranom doživljavamo kao ugrožavanje teritorijalnog integriteta naše zemlje i to nećemo tolerisati“, poručio je prethodno srpski ministar inostranih poslova **Vuk Jeremić** u Budvi gdje je održan skup Centralnoevropske inicijative (CEI).

Riječ je o sastanku organizacije zemalja (CEI) osnovane s ciljem da se otklone ekonomske barijere među članicama. Ekonomska saradnja ključna je pretpostavka za svestranu regionalnu saradnju. Na ekonomskoj saradnji utemeljena je bila i zajednica koja je prethodila političko-ekonomskom savezu EU.

Zemlje nastale na prostoru bivše Jugoslavije minulih deceniju i po vidaju rane iz ratnog haosa devedesetih. Tako da, osim ekonomskih barijera koje bi trebalo otkloniti, stoji i breme negativnog nasljeđa, teret ratnih zločina, spornih granica, neumirenih aspiracija i tihih pretenzija.

Sporove riješiti na vrijeme

Regionalne saradnje teško da može biti ako se ne prevaziđu granični i drugi sporovi država koje pretenduju da postanu članice EU, upozoravaju nas sa druge strane.

„Zemlje Zapadnog Balkana moraju potvrditi otvorenu komunikaciju sa Briselom, moraju riješiti svoje komšijske sporove i produbiti uzajamnu regionalnu saradnju, i interes zemalja bi morao imati prednost pred stranačkim ili etničkim ciljevima pojedinih političkih stranaka. Fokusiranje na permanentne probleme zemalja, ozbiljna predanost i spremnosti

političkih elita da ih riješe, približiće region svom glavnom cilju, a to je pristup do Evropske unije i NATO", kazao je slovački šef diplomatije **Miroslav Lajčak** u intervjuu podgoričkoj Pobjedi uoči nedavne posjete Crnoj Gori.

On smatra da je međunarodna konferencija o evropskoj perspektivi regiona, koja je održana u Sarajevu 2. juna, potvrdila buduću punu integraciju regiona u evropske strukture i otvorena vrata Evropske unije za zemlje Zapadnog Balkana. Slovački diplomata upozorio je da uprkos želji za integracijom cijelog regiona Zapadnog Balkana, ne treba računati da će sve zemlje stići do EU samo na osnovu te želje.

„Nakon 10 godina, Unija je prvi put potvrdila evropsku perspektivu regiona Balkana, ali je potrebno konstatovati da postoji spremnost za različite stepene približavanja Evropskoj uniji. Stoga, zaključke konferencije u Sarajevu nije moguće smatrati zagarantovanim članstvom. Zemlje-aspiranti bi trebalo dalje da rade na ispunjavanju potrebnih kriterijuma, na sprovođenju reformi, kako bi dokazale da su one

doista spremne za članstvo, tako da i EU reaguje bolje na prijem novih zemalja članica kao punopravnih i stabilnih partnera. Pomozite nama, pobornicima proširenja EU, da na osnovu vaših dobrih rezultata argumentujemo vaš skori ulazak uprkos skepticima", naveo je Lajčak.

Ako sa relevantnih adresa (Lajčak je bio prvi čovjek međunarodne zajednice u BiH i Solanin izaslanik povodom crnogorskog referenduma o nezavisnosti, 2006. godine) stižu vrlo jasni savjeti, na političkim elitama je da se manu politikanstva i pokušaju konstruktivno ući u rješavanje zajedničkih problema, koliko god oni bili duboki.

Sidro

Na listi izazova s kojima se susrijeću zemlje regiona je i problem organizovanog kriminala i korupcije, na šta permanentno upozorava Brisel. Kriminalci su od ranije izuzetno dobro umreženi i privrženi „regionalnoj saradnji" jer „biznis" kojim se bave ne poznaje granice. To su, čini se, shvatili svi u regionu.

Sarajevski paradoks

PIŠE: BOJAN AL PINTO BRKIĆ

Bila je to posebna prilika. Skup je nosio u nazivu dva spoljnopolitička prioriteta, a jedan od njih je i stub. Organizovan je na ministarskom nivou, što je značilo da Vuk može da se pojavi bez ikakve bojazni, jer ga među šefove država i vlada više ne puštaju. Na pozivu je bilo ime Migela Anhela Moratinosa, počasnog građanina Beograda. Mesto je bilo Sarajevo, rodni grad voljenog predsednika. Domaćin je formalno bio Sven Alkalaj, jedini ministar iz regiona sa kojim je Vuk razvio kakve-takve lične odnose (sve za otadžbinu). Španija i Bosna i Hercegovina nisu priznale nezavisnost Kosova. Vodeće evropske zemlje, koje su priznale nezavisnost, bile su suviše obuzete grčkom finansijskom krizom i budućnošću monetarne unije da bi se ozbiljno posvetile balkanskim zađevicama. Negde u sali sedeo je i predstavnik UNMIK, a sa nelegalnom vladom u Prištini ugovoreno je, preko posrednika, da neće biti slučajnih susreta u hodniku, prijateljskih osmeha, mahanja i slanja poljubaca, čime su ispunjeni svi uslovi iz Rezolucije 1244/99 Saveta bezbednosti UN.

Sam skup protekao je prilično dosadno. Ministri spoljnih poslova zemalja Zapadnog Balkana predstavili su većinom neuspešne napore svojih vlada u

dostizanju evropskih standarda i ispunjavanju kriterijuma za pridruživanja EU, vodeći računa da slučajno ne nagoveste zajedništvo u tom procesu. Predstavници EU, predvođeni visokom predstavnicom za spoljnu i odbrambenu politiku Ketrin Ešton, podsetili su prisutne na obaveze svih zemalja kandidata i zemalja koje traže privilegovan odnos sa EU. Skup je završen bez zajedničke izjave, čak i bez fotografije. U političkom smislu, značaj skupa u Sarajevu, osim što je predstavljao neku vrstu nastavka dijaloga Zapadnog Balkana i EU, započetog na samitu u Solunu 2003. godine, gotovo je zanemarljiv. Jedino po čemu će se pamtiti je kuriozitet da su ministri spoljnih poslova Srbije i Kosova sedeli za istim stolom, prvi put od odluke vlasti u Prištini da proglase nezavisnost 17. februara 2008.

Da li sam susret ministara spoljnih poslova znači da je otpočeo politički dijalog Beograda i Prištine, ostaje da se vidi. Koliko se moglo saznati od učesnika skupa, u Sarajevu se Vuk nije obratio Skenderu, niti Skender Vuku. Iz izlaganja dvojice ministara nije se dalo naslutiti da Srbiju i Kosovo razdvaja zamišljena linija, koju u Prištini zovu granica, a u Beogradu administrativna linija razgraničenja. Da odnos Srba i Albanaca u proteklih 12 godina nije suštinski paralisao napredak Zapadnog Balkana kao regije, cela stvar izgledala bi besmisleno.

Neko manje ili više deklarativno. Uspješna regionalna saradnja u ovoj oblasti, bez ostatka, direktno će uticati na to kako će se svaka zemlja pojedinačno nositi sa pipcima koje je podzemlje pustilo širom nekada jedinstvenog jugoslovenskog prostora.

Učinci u toj oblasti lako su mjerljivi, prostora za retoričke egzibicije je malo, ali one ne jenjavaju u, kako se to popularno kaže, javno objavljenom ratu organizovanom kriminalu. Do te mjere javnom da se posredstvom medija, slučajno ili ne, emituju stvari koje utiču na brojne afere, sam tok krivičnih postupaka, a u novinama bodu oči upozorenja nalogodavcima zločina da se sklone, pritaje ili promijene dlaku.

Pokazao je to i regionalni, bolje rečeno, svjetski slučaj Šarić koji je opteretio relacije između Podgorice i Beograda. Problem je dobio više političku nego pravnu konotaciju. Dogodilo se da Beograd od prvog komšije, zbog navodne sumnje u spremnost na saradnju, skriva policijske akcije i pokušaje da u inostranstvu uhapsi **Darka Šarića**. To je dovelo do toga da Šarić ne bude uhapšen u Crnoj Gori, a srpskom pravosuđu odšeta

ispred nosa. Onda je slijedilo prebacivanje odgovornosti: dok je osumnjičeni cirkulisao od Švajcarske do, kako se pretpostavlja, Južne Afrike, sve vrijeme je Beograd upirao prst u Crnu Goru. Paralelno je zaplijenjena Šarićeva imovina prodavana na licitaciji. Prije presude.

U toj borbi protiv organizovanog kriminala, ratuju, dakle, saveznici dokazujući se, kao na pozornici, pred zainteresovanom trećom stranom - međunarodnom zajednicom. Redovno se lopta iz ofsajda prebacuje u komšijsko dvorište. Više se energije troši na dokazivanje i spočitavanje ko se gdje i pod čijim pasošem krio (makar i na nivou insinuacije) nego na realne probleme. Kampanja je zaglušujuća, a ni približno egzotična poput zvukova vuvuzela u koje možda duva osumnjičeni Šarić.

Kantar

Mehanizmi koje je Evropa postavila ne trpe prečice niti improvizacije na putu integracija. Umnožava se lista obaveza i zadataka na svakom stepeniku prema EU. Deklarativno busanje u prsa ostaće bez tona.

Ako su građani Srbije nešto pametniji posle skupa u Sarajevu, to je zbog zaključka da nije teško sedeti sa predstavnicima Prištine u istoj prostoriji, za istim stolom. Vuk će reći da je žrtvovao sve, ili da je bio pionir novih odnosa, u zavisnosti od toga kako stvari krenu, ali Skender nije glasno disao, nervozno stiskao olovku, šušкао papirom, niti drmao konferencijski sto. Ako su im se pogledi i slučajno sreli, niko nije piljio ili kolutao očima. Bio je to običan diplomatski skup. Svako je rekao svoje, a onda su se jednostavno razišli.

Pitanje koje, naravno, ostaje je zašto je bilo toliko teško sesti sa predstavnicima Prištine prvi put. Od Beograda do Prištine ima 360 kilometara. Živeli smo zajedno u Srednjem veku. Živeli smo zajedno pod otomanskom upravom. Živeli smo zajedno u svim Jugoslavijama. Većina na Kosovu je proglasila nezavisnost. Pa, zašto ne razgovaramo sa Prištinom: zato što ne priznajemo proglašenu nezavisnost, zato što verujemo da su Albanci niža rasa, ili zato što izigravamo napuštenog supružnika?

Recimo da sledimo zvaničnu matricu i dovodimo u pitanje legitimitet i jurisdikciju tela koje je donelo odluku o proglašenju nezavisnosti Kosova. Srbija, pojednostavljenim jezikom, veruje da na Kosovu nije bilo tela koje je ovlašćeno da proglasi nezavisnost, niti ga može biti. Bilo bi dosledno, dakle, da

Srbija priznaje međunarodnu civilnu i vojnu upravu na Kosovu i teži da izuzetu pokrajinu jednog dana vrati pod svoj suverenitet. Svaki psiholog će vam reći da se težnja gotovo nikada ne realizuje ako nema komunikacije.

Apstrahujmo za trenutak civilizacijske norme i vratimo se zastareloj *teoriji* da su Albanci drugačija bića, nedostojna prava na samoodređenje i samoopređenje, dočim su Srbi cveće Evrope, sa izgledima da se izdignu do statusa izabranog naroda. Stalno se govori o Srbiji kao lideru. Mi smo nešto kao prirodne vođe. Vođe imaju zadatak i dužnost da vode. Voditi se može ličnim primerom i poverenim pravom upravljanja. U prvom slučaju, komunicira se lična vizija, smelost i pravednost. U drugom slučaju, komunicira se mudrost, umešnost i razboritost.

Treća opcija je da izigravamo napuštenog supružnika. Slomljeno srce čest je izgovor kada želimo da se udaljimo od nekoga. Ipak, u moderno vreme, i iza bračne zajednice ostaju prava i obaveze, do kojih možemo komunikacijom i odlukom suda. Sud u retkim prilikama može naložiti supružnicima kako da se odnose jedno prema drugom i prema živim bićima i materijalnim i nematerijalnim zajedničkim interesima. Srbija možda veruje u to da će odluka Međunarodnog suda pravde urediti odnose između Srbije i Kosova. To je smelo, ali nije razborito.

Kada je o Crnoj Gori riječ – već na jesen biće poznato da li je stigla do nivoa da postane kandidat za EU. Za sada, osim prigovora da u oblasti pravosuđa treba dodatno poraditi, kao i u oblasti borbe protiv korupcije, signali su pozitivni. A rok provjere nije daleko.

Prilika da se definiše stepen napretka Crne Gore kao i da se ukaže na predstojeće obaveze bio je sastanak Savjeta za stabilizaciju i pridruživanje između EU i Crne Gore održan u Luksemburgu. Evropski komesar za proširenje **Štefan File** je naglasio tada, da je Crna Gora ispunila ključne političke kriterijume i da je „glatko” sprovedla Prelazni sporazum. On je obećao da će mišljenje Evropske komisije o spremnosti Crne Gore da postane kandidat biti „pravedno, uravnoteženo i objektivno”.

Predsjedništvo Evropske unije, kako je saopšteno nakon sastanka, pozdravilo je ulogu Crne Gore u regionalnoj saradnji, naglasilo dobre međunarodne odnose i zatražilo punu implementaciju dijela zakonodavstva koje se odnose na oblast vladavine prava.

Savjet za stabilizaciju i pridruživanje je, dakle, istakao važnost regionalne saradnje, koja je ključni element procesa. Ta se stavka ne pominje bez razloga jer je, sa svim aspektima, saradnja neminovnost ovog prostora koji je, bez obzira na sve razlike, nastao iz „istog šinjela”. Na taj naš „usud” ukazao je prije godinu, na skupu u BiH, češki šef diplomatije **Karl Švarcenberg**. Primijetio je da EU, bez obzira na razlike u dinamici ispunjavanja uslova za članstvo u EU, ovaj region i dalje doživljava kao cjelinu, što je za njega logičan pristup.

„Često sam čuo da postoji neki strah kako bi Evropa ovdje željela obnoviti neku Jugoslaviju. To nije istina. Dok mi u centralnoj Evropi sarađujemo, dok baltičke ili nordijske zemlje sarađuju, zemlje BENELUX, ako hoćete, nema razloga da ne sarađuju i zemlje ex Jugoslavije. To je naročito važno za ekonomiju, jer je to jedan od ciljeva kako regionalne tako i evropske saradnje”.

Treba li napomenuti kako primjer Češke i Slovačke potvrđuje da znaju o čemu pričaju.

Čitava mistifikacija navodnog prava Srbije na suverenitet nad Kosovom i odbijanja komunikacije sa Prištinom stvorena je da bi se odložili neophodni koraci u procesu legitimacije državnosti same Srbije. Srbija do današnjeg dana nije usaglasila granicu ni sa jednom od bivših jugoslovenskih republika, 19 godina nakon formalnog razdruženja SFRJ. Zahvaljujući Kosovu, a donekle i nestabilnoj situaciji u BiH, ne zna se dokle suštinski seže uticaj centralne vlade u Beogradu. Ono što je, možda važnije, je da vlada nije dosledna u primeni zakona i da ne postoji jasan zakonski okvir.

Istina je da ovi problemi, odnosno dilema država ili imperija, nisu novi. Sadašnja vlada ih je nasledila od prethodne, prethodna od prethodne, i tako do događaja sa početka ratova na prostoru bivše Jugoslavije. Srbija se trudila i da učestvuje u ratovima i da očuva privid normalnosti. Iz današnje perspektive, učinila je sebi lošu uslugu, jer generacije nisu sposobne da razlikuju redovno od vanrednog. Politika, posebno politika prema susedima, vodi se na temeljima latentnih ili zamrznutih sukoba. Iako je mnogo toga učinjeno na privođenju Srbije vrednostima i merilima moderne Evrope, pa i na njenom podržavljenju, posebno u smislu zaokruživanju poreskog i carinskog sistema, jedan broj građana misli da je normalno da ne komuniciramo sa Kosovom, da podrivamo integritet Bosne i da omalovažavamo Crnu Goru u svemu što radi.

Skup u Sarajevu, u zgradi koja je, eto, ostala posle nasumičnog granatiranja grada koje su u dužem periodu izvodile srpske snage pod komandom generala Ratka Mladića, autora popularnih dnevnika čiji redovi bivaju prihvaćeni kao istoriografski zaključak, bio je takođe prilika da iz bliza uverimo u sopstvenu nevažnost i ispraznost politike koja nam je servirana. Dok smo se mi bavili planiranjem prvog susreta Vuka i Skendera, ozbiljne zemlje bavile su se saniranjem posledica grčke finansijske krize i dodatnom regulacijom tržišta kapitala. Negde je objavljeno da više od deset kompanija koje imaju sedišta u Evropi imaju trenutno veću tržišnu kapitalizaciju od bruto društvenog proizvoda Srbije, dok gotovo stotinu kompanija sa sedištem u Evropi ima veće godišnje prihode od BDP naše zemlje. Kad bi se prema količini novca subjekata rangirale vesti, Srbija bi se tričetiri puta godišnje pominjala u večernjim dnevnicima i još poneki put među kuriozitetima. Sledeći put kad Vuk bude razmišljao o susretu sa Skenderom, mogao bi da uzme to u razmatranje.

Inače, Vuk i Skender su nasumično odabrana imena predstavnika Beograda i Prištine. Ona se pukim slučajem poklapaju sa imenima ministara spoljnih poslova. Ne postoje nikakvi posebni razlozi za izbor tih imena, kao što ne postoje ni posebni razlozi da drugi članovi vlada Srbije i Kosova ne održavaju redovnu komunikaciju.

In memoriam: Bogdan Bogdanović:

Pravo na vlastitu pamet

PIŠE: LATINKA PEROVIĆ

Iz Beča je, 18. juna ove godine, stigla vest da je tamo, u 88. godini, umro Bogdan Bogdanović. Šta to ime znači za generacije koje su se rađale i sazrevale u Srbiji u protekle tri decenije? Za generaciju rođenu 1993. godine, kada je Bogdan Bogdanović, usred jugoslovenskog pandemonijuma, bio primoran da napusti Beograd? Ta će generacija, ove jeseni, već započeti svoje univerzitetske studije. Bez gorčine, ali preciznosti radi: ne znači gotovo ništa ili znači veoma malo. A austrijska država, posebno grad Beč, odaje visoku poštu Bogdanu Bogdanoviću kao svom velikom sugrađaninu, kao instituciji kulture. Ta pošta kao da je trгла i sam građanski Beograd: podsetila ga na vlastiti dug prema jednom od svojih gradonačelnika.

Smrt je skrenula pažnju javnosti na Bogdana Bogdanovića. Ali, nijedno pitanje koje mladi ljudi mogu postaviti svojim roditeljima i učiteljima nije neumesno. Od pitanja ko je, zapravo Bogdan Bogdanović do pitanja zašto je napustio Beograd i u Beču ostao do smrti: gotovo dve decenije. Teško da su odgovori na ova pitanja mogući bez stida i bez kajanja. A za razumevanje života ovog jedinstvenog srpskog intelektualca sa kosmopolitskom osnovom, ovog retkog renesansnog stvaraoca u moderno doba, potrebno je nešto drugo. „Da bismo rasuđivali i o sebi i o drugima“, govorio je Bogdan Bogdanović, „potrebno je mnogo više ličnog rada, duha“.

Stida, zato što se Bogdan Bogdanović u svom rodnom gradu, i pre nego što će iz njega biti oteran, osetio strancem. Što je u njemu samom sa stidom rasla velika zebnja. „Hoću da kažem“, izjavio je 10. decembra 1993. godine, „da se posle svega bojim za budućnost Beograda, bojim se da Beograd više nikada, makar se sve ovo srećno završilo, neće biti ono što je bio. On je moralno podbacio i to mora da se zna. On nije bio na visini, na onoj na kojoj je postojao mit o njemu“.

Godinu dana pre smrti, 20. marta 2009. godine, Bogdan Bogdanović se vratio na osećanje izmeštenosti u rodnom gradu i na stvarnu izmeštenost iz njega. Povodom izložbe svojih crteža, koja je u Beču predstavljala pravu senzaciju, rekao je: „Za

mene je ranije bila nepojmljiva i najmanja pomisao da jednog dana odem iz Beograda... A onda je došao trenutak kada sam morao da odem, jer grad koji sam poznavao i voleo više nije postojao". Taj će trenutak, možda, jednoga dana biti proučavan i opisivan. Ali, upravo u ime te mogućnosti, on baš danas, u času smrti, ne sme da se prećuti i preskoči. U njemu je ključ za razumevanje intelektualca Bogdana Bogdanovića, vazda podeljenog na *dnevnog čoveka* koji dela i *noćnog čoveka* koji misli, sa *trećim okom* kojim prodire u dubinu i obuhvata daljinu.

Lični rad i duh, jer se u životu Bogdana Bogdanovića ogleda istorija jedne mogućnosti dvadesetvekove Srbije. Roditelji intelektualci: majka profesorka francuskog jezika, volterijanka – otac, književni kritičar, republikanac. Odrasta uz Miroslava Krležu, Dušana Matića, Oskara Daviča... Učestvuje u antifašističkom ratu. U različitostima

jugoslovenskog društva nalazi mogućnost za svaku posebnost. I za vlastitu ličnost: slobodno pokazuje sva svoja stvaralačka lica: crtač i arhitekta, teoretičar arhitekture grada, pisac i filozof, graditelj metaforičnih i alegoričnih građevina... Iz radoznalosti, kako je govorio, pravi „izlet u politiku“. Gradonačelnik Beograda 1982-1986. Član Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije. Otvoreno se suprotstavlja staljinističko-nacionalističkom udaru na Osmoj sednici: *Pismo Centralnom komitetu SK Srbije* (novembar 1987) i knjiga *Mrtvouzice. Jezičke zamke staljinizma* (Zagreb, 1984). Na hajku i direktne pretnje javno odgovara: „Da sam oćutao, živio bih danas mirno i sramno. Ali, oćutati se nije moglo. Šifra je bila suviše jasna“. Uz Radomira Konstantinovića, jasna, možda još samo njemu.

Bilo je u Srbiji intelektualaca koji su osuđivali rat i koji nisu pristajali na zločine. Bogdana Bogdanovića to nije zadovoljavalo. On je tragao za korenima rata i nalazio ih u političkom i kulturnom modelu čija je osnova – kolektivizam. Ako se taj model ne promeni, nastaviće se propadanje, mir će ličiti na rat, a nije isključena ni mogućnost pojave novog Miloševića. U slaboj prosvetiteljskoj tradiciji Srbije nalazio je osnovu drugačijeg političkog i kulturnog modela, na kome je izrastalo i njegovo polifono i obimno delo.

Svuda je najteže ostvariti „pravo na vlastitu pamet“. U Srbiji posebno: „Jedna od osobina našeg primitivnog mentaliteta jeste i porazno uskraćivanje prava na ličnost, neprihvatanje ličnosti, naročito ako je drugačija, drugoslovna... Ako niste, 'naš čovek', niste čovek uopšte. Najzad, ne voli se ni usamljeni pojedinac...“ Sa svim tim, Bogdan Bogdanović je bio i mislilac, koji je prodirao u sam supstrat istorije Srbije.

Upitan jednom šta će biti sa svim njegovim stvaralačkim licima, nadrealista Bogdan Bogdanović je odgovorio: „Pa otpiriće jednom u zvezdanu prašinu, baš me ta ideja zabavlja“. Prah Bogdana Bogdanovića biće položen na Jevrejskom groblju u Beogradu, kraj njegovog Spomenika jevrejskim žrtvama fašizma, sa kojim je počeo da stvara svoju neponovljivu kulturu sećanja. Jevrejska opština je, prvi put, odstupila od svojih pravila: izuzela je Bogdana Bogdanovića. Dostojan i potresan izuzetak.

In memoriam: Bekim Fehmiu

BLISTAVO I STRAŠNO

PIŠE: SLOBODANKA AST

Bio je veliki čovek...bio je naš najveći glumac... legenda, mit, uzor...bio je čovek koji nije mogao da mrzi... bio je suviše lep i talentovan za ovaj svet... bio je velika spona između Srba i Albanaca...imao je svoj kodeks i etiku... bio je veličanstveni samuraj... bio je divna ličnost i lepo vaspitan... bio je redak čovek i redak glumac... imao je snažan osećaj otpora prema nepravdi...bio je pravi gospodin... bio je glumac fantastičnog senzibiliteta i izvanrednog građanskog držanja...bio je jedan od dobrih duhova Jugoslovenskog dramskog pozorišta... bio je veliki karakter...bio je ljudina...gospodin glumac...bio je kosmopolita... bio je uvek je bio iznad ovdašnjeg primitivizma...

Ovim rečima su kolege i prijatelji komentarisali smrt Bekima Fahmijua.

Čak i na inače razbarušenim „blogovima“ gde nikako ne caruje odmeren ton, poštovanje, divljenje, iskrena tuga i saosećanje sa bolom porodice. Jedan „blogger“ je čak postavio i jedno suštinsko pitanje: sada smo se svi setili Bekima i njegove ljudske postojanosti i kosmopolitizma. Zašto smo do sada svi ćutali?

Epiteti kojima je opisan Bekim Fehmiju kao da su zaboravljeni u današnjem vremenu. Očigledno, glumac Bekim Fehmiju je pre svega bio veliki čovek.

DUŠEVNA PATNJA

Upoznala sam Bekima kada je bio na putu da postane velika zvezda. Došao je u Večernje novosti na dogovoreni intervju u minut tačno: i već kao novinar-poletarac osetila sam da razgovaram sa čovekom koji je drugačiji od svih slavni i poznatih koje sam do tada sretala: mudar, gospodstven, skroman. I uvek se učtivo javljao ako bi se susreli u pozorištu, na nekoj filmskoj projekciji. U međuvremenu, pravio je blistavu filmsku karijeru u svetu, a ovde, na našim jugoslovenskim prostorima, politička i takozvana intelektualna elita masovno je počela svim silama da radi po onoj Žižekovoj: manje ljubavi, više mržnje.

Svojim osetljivim antenama Bekim je tačno registrovao šta se zbiva i kuda to vodi: još u aprilu 1987. godine upozorio je da se sprema veliko zlo. U znak protesta zbog antialbanske propagande i širenja mržnje demonstrativno je napustio predstavu „Madam Kolontaj“. Tim povodom je rekao: „Osećao sam se kao Hamlet kad kaže 'ovo je vreme izašlo iz zgloba', osećao sam se kao junak pesme Dušana Vasiljeva 'Čovek peva posle rata', koji kaže: 'Ja sam gazio u krvi do kolena i nemam više snova... I ja u ovom mutnom moru bluda i kala ne tražim plena... Oh, dajte meni još šaku zraka i malo bele, jutarnje rose... ostalo vam na čast!'...“

Bekimov diplomski rad na beogradskoj Akademiji bio je Orest iz „Ifigenije na Tauridi“. Ni malo slučajno. U jednom od retkih intervjuua nakom 2000, posle pojavljivanja njegove autobiografske knjige „Blistavo i strašno“ Bekim je podsetio na mit o Orestu koji govori o mentalnim mapama baziranim na lažima i onima baziranim na istini, kao i kuda vode prve, a kuda druge:

„Mit o Orestu“ dovodi nas do priznanja sopstvene krivice, istine, odgovornosti i ozdravljenja. Sami smo krivi. Svi smo prešli granice koje se ne smeju preći“, bio je Bekimov komentar. Glumac je bio ogorčen i duboko nesrećan zbog onoga što se Albancima dešavalo na Kosovu, ali je bio nesrećan i kada su njegovi sunarodnici nanosili zlo Srbima. U to vreme mnogi intelektualci, pa i glumci, duvali su u nacionalističke i ratne trube, bilo je mnogo „žan-ki“ i ženskog i muškog roda, tek nekolicina je digla glas protiv Miloševićeve politike. Sada se iz dragocene „Peščanikove“ arhive, i retkih televizijskih i novinskih dokumentacija pronalaze ove mudre i potresne Bekimove reči. Onda, kad je bilo najpotrebnije, zaglušivala ih je pomahnitala „patriotska“ buka. Bekim je bio zapravo duboko usamljeni glas: nikom se nije priklanjao, ni po nacionalnoj ni po bilo kojoj drugoj osnovi. Bio je protiv i antialbanske i antisrpske propagande na Kosovu. U jednom od poslednjih intervjuua Bekim Fehmiju je gorko rekao:

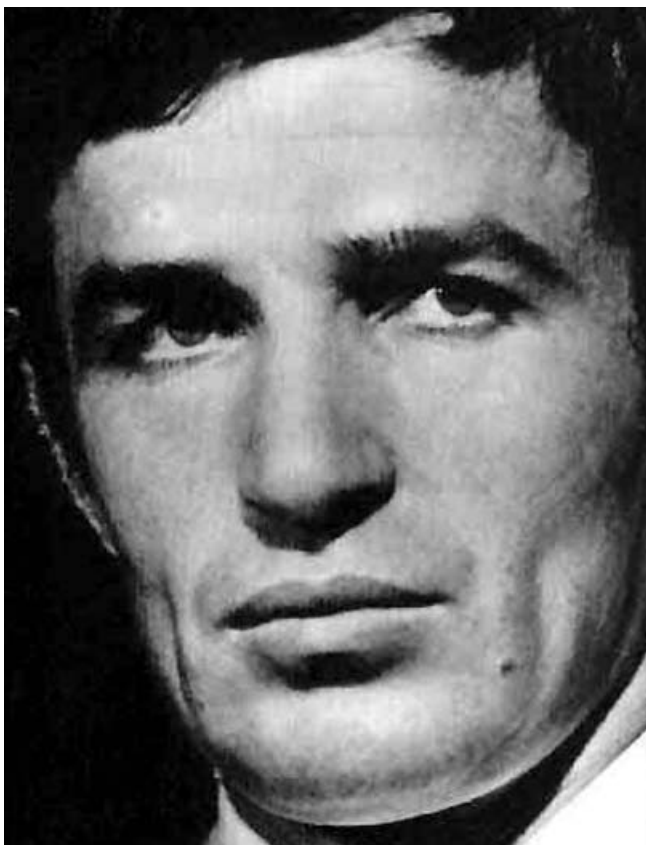
„Postigao sam nulu, jednu apsolutnu nulu u atmosferi jahača apokalipse, prošavši kroz veliku duševnu patnju“.

Sada, kada ga više nema, svi pričaju da je bio naša jedina internacionalna zvezda, da je zbog uspeha u inostranstvu postao ponos države. Ni to nije tačno: dobio je jednu jedinu nagradu (za film „Roj“), nije dobio nijednu državnu nagradu, Oktobarsku na primer, pa i sada, kada su se delile nacionalne penzije, veliki glumac je preskočen, Uzgred, pomenimo da je ovu beneficiju dobila pop-pevačica bliska vlasti. Uostalom, Bekim je davno jednom prilikom rekao da volja i snaga političara nije mogla nikada da ga slo-mi. Kad mu je bilo teško, na samom početku karijere, osetio je na svojoj koži volju političkih moćnika: oduzeta mu je stipendija prištinskog pozorišta!?

VREME ZMIJA

Toliko lepih, iskreno potresnih reči odavno za nekog nije izrečeno na ovim našim prostorima kao povodom Bekimove smrti. Ali, o Bekimovom narodu, o Albancima sa Kosova, kao o kolektivitetu, ovde se na javnoj sceni već više od dve decenije najčešće govori sa mržnjom i uvredama. U raznim medijskim odjecima i reagovanjima uz Albance su godinama išli epiteti *animalno*, *bestijalno*, *monstruozno*, *primitivno*, *naoružane bande*... „Umereniji“ tonovi se zadovoljavaju nipodaštavanjem i omalovažavanjem, pa o njima govore kao o Šiptarima, Arbanasima, Arnautima, u najboljem slučaju kao o „poštenim Albancima“. Prema jednom istraživanju iz 1987. godine mladim Srbima su, kao eventualni bračni partneri, bliži Crnci i Japanci, nego Albanci. Istraživanja o etničkoj distanci iz tih godina otkrivaju da najveći procenat Srba smatra da su Albanci *zaostali*, da su *podmukli*, nešto manji procenat da su *prljavi*, *nazadni* i *drski*. I poznati književnici i kulturni stvaraoci dali su doprinos ovom herbariju mu uvreda i govora mržnje (videti *Zadužbine Kosova*, Beograd 1987.)

Posle rušenja Miloševićevog režima nema primitivnih medijskih odjeka i reagovanja, ali stari diskurs se valja ispod naizgled mirne površine. Vrhunac su sramne reči Dobrice Ćosića u

njegovom autobiografskom delu *Vreme zmija, piščevi zapisi '99-2000*. U toj knjizi na strani 211. Ćosić je, misleći na Albance, napisao: „Taj socijalni, politički i moralni talog tribalnog varvarskog Balkana uzima za saveznika Ameriku i Evropsku uniju protiv najdemokratskijeg, najcivilizovanijeg, najprosvećenijeg balkanskog naroda – srpskog naroda.”

I svi, od pisaca do čitalaca i medija, su ćutke prešli preko ovog sramnog piščevog komentara. Samo su dve nevladine organizacije – Komitet pravnika za ljudska prava (YUKOM) i Helsinški odbor za ljudska prava zbog ove rečenice podnale Okružnom javnom tužilaštvu u Beogradu krivičnu prijavu protiv Dobrice Ćosića. Dve nevladine organizacije napisale su u prijavi da je Ćosić „izvršio krivično delo izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti i krivično delo rasne i druge diskriminacije”. Posle su dvojica advokata podnela krivične prijave protiv građanki koje stoje na čelu pomenutih nevladinih organizacija: Sonje Biserko i sada već pokojne Biljane Kovačević-Vučo!? Za događaj se jedva čulo u javnosti. Mediji su bili nezainteresovani. Prećutkivanje ovog slučaja može se tumačiti kao potvrda da malo koga osim Sonje Biserko i Biljane Kovačević-Vučo interesuje šta nam to poručuje „otac nacije”, uvaženi akademik, popularni pisac, prvi predsednik Savezne Republike

Jugoslavije, ali i kao odobravanje. Kada je nedavno Ćosić dobio neko rusko odlikovanje, mediji su to itekako zabeležili. Znači, bilo je to ćutanje koje govori. I sud je odbacio krivičnu prijavu protiv Dobrice Ćosića zbog navoda u knjizi „Vreme zmija”

Albanci, žitelji Kosova, „srca Srbije”, kao da ne postoje, oni su nevidljivi ljudi, i danas se po pravilu javno spominju isključivo u ekscesnim situacijama.

Kao novinarka bila sam na Kosovu bar dvadesetak puta. Albanci su me uvek dočekivali gostoljubivo, tek ponekad uzdržano. Videla sam veliko siromaštvo, ogromnu zaostalost, ali i ljudsku dobrotu, patrijarhalnu gostoljubivost. Uvek sam znala da ću kao repoter bezbedno stići na zabit planinski vrh gde sam tražila porodicu od 103 članova, znala sam da će me moj vodič Albanac odvesti iza sedam gora, da će me domaćini lepo primiti, da će me prijatelj prijatelja vratiti u Prištinu ili Peć. Tako je nekad bilo.

RUŽENJE NARODA

O Srbima i Albancima mnogo sam pričala sa pokojnim sociologom Miljenkom Karanom, koji je bio jedan od retkih kosovskih Srba koji su znali albanski. Ostali, moje prištinske kolege novinari, su mi govorili da im ne pada na pamet da „govore šiptarski”. A onda se vreme iščašilo iz zgloba.... Proterivanja, zločini, bombardovanja, zgarišta... I Karanova udovica Rada je isterana iz svog stana u Prištini, čula sam na radiju.

Sećam se i jednog razgovora sa generalom i književnikom Veljkom Kovačevićem. Napisao je priču „Svadbа” inspirisanu istinitim, ličnim doživljajem: ženi se mladi Albanac, u vrh sofre Veljkov stric, i on, školarac. Velika počast koju su im ukazali komšije

Albanci. U taj mah, i usred svadbenog rituala, u kuću upadaju žandari na konjima i odvođe mladoženju kao nekog roba, „da prti sneg“.

Vladajuća politička koalicija je pokazala razumevanje za svoje uzajamne bolove. Samo za bolove Albanaca nikada nije bilo razumavanja. Oni su za našu zvaničnu politiku i javnu scenu nepostojeći ljudi, nevidljivi. Istina, kad negde u Srbiji bude zapaljena ili polupana pekara nekog Albanca stiže zvanična osuda, ali ne tako davno, za vreme Koštunićine vlade, marširao je kroz centar Beograda neki svet koji je poručivao: „Nož, žica, Srebrenica...“ i ono stravično „Ubi, zakolji da Šiptar ne postoji...“ Niko ih nije zaustavljao.

Na jednom predavanju u Domu omladine mudri Desimir Tošić je svojevremeno pomenuo jedno svoje davno putovanje na Kosovo, kada je kao dečak, išao na školsku ekskurziju na Kosovo. Kada se vratio u Niš, otac ga je pitao kako je bilo. Rekao je ocu da tamo svi govore albanski i da nigde nije video Srbe sem u Prištini. Da li zaista objektivno čitamo istinu o balkanskim ratovima. I koliko uošte znamo o tome? Raseljavanje, naseljavanje, ugnjetavanje, odmazde... Za jedne je posle onih krvavih ratova na početku XX veka Kosovo oslobođeno, za druge okupirano.

Kao da u debelo uvo zvanične Srbije nisu mogli da uđu glasovi pojedinih naših retkih istoričara (češće istopričarki!) koji godinama pokušavaju mirno i argumentovano da ukažu na važne nijanse u tvrdnji da je Kosovo uvek bilo Srbija i da će zauvek tako ostati! Naš veliki problem je prekrajanje istorije i laži.

Teoretičari „dobrog nacionalizma“ za sve isključivo optužuju Albance, pa čak i za Miloševićevih „deset krvavih godina“. Po njima, da su Albanci izlazili na izbore mogli su u stupicu saterati Miloševića, ali ta „nelojalna manjina“ to nije htela, jer kako kažu, „šta bi oni bez njega“?

Ta škola mišljenja poručuje da ostati bez Kosova „znači umesto srca u grudima nositi krvavu rupu“. To je onaj patetični krešendo Koštunićine poruke da je Kosovo srce Srbije.

I još jednom da citiram Tošića: Srbi nikada nisu razumeli Jugoslaviju... Od ujedinjena 1918. činjeni su prestupi prema drugim narodima...

GODINE RASPLETA

Neki prijatelji su pokušavali da Bekima nagovore da se vrati na scenu, pred kamere. Ostao je pri svojoj odluci da u ovoj zemlji više ne glumi. Njegov

sin Uliks napisao je svojevremeno da su na njegovo povlačenje uticali „raspad Jugoslavije, strašan bračoubilački rat, uništenje Vukovara, bombardovanje Dubrovnika, dugogodišnja opsada Sarajeva, rat na Kosovu, bombardovanje Jugoslavije...“

Bata Živojinović je mudro prokomentarisao Bekimovu smrt: „Poznajući ga, mogu da kažem, da je to političko samoubistvo“.

Koliko je naših političara, ali i istoričara pokušalo da mirno, strpljivo i mudro, dijalogom, razreši komplikovani kosovski čvor? Efekti otrovne propagande koja traje već dvadesetak godina još rađaju svoje opasne plodove, obe pozicije su duboko radikalizovane. Pogrešna politika na Kosovu i prema Kosovu izgleda da je rešena da istraje do potpunog poraza.

Naš ministar inostranih poslova obilazi zemljinu kuglu sa porukom „Kosovo je Srbija“ i trijumfalno poručuje „još jedna zemlja neće priznati Kosovo“. Aplaudiraju mu i vlast i opozicija. Jeremić uvek govori samo o teritoriji, nikad o većini ljudi koja tamo živi.

Ministar je istrajan: ovih dana poručuje da „nema popuštanja“ u politici prema Kosovu „šta god da bude“. Jeremćeva izjava u javnosti nailazi na odobravanje, samo pojedini usamljeni glasovi upozoravaju da je promena politike Srbije prema Kosovu neizbežna.

O mentalitetu Albanaca, o njihovom običajnom pravu, dragoceni doprinos su dali Srđan Karanović i Miki Manojlović sjajnim filmom „Besa“. Redak potez koji bi možda mogao da doprinese uspostavljanju prekinutih veza između Albanaca i Srba, da nije zvanične politike, skupih, upornih i beskrajsnih „jeremićijada“ koje samo raspiruju mržnju i produbljuju etničku distancu.

Bekima su sahranili uz zvuke „Ode radosti“. Tako je želeo veliki glumac. Ipak, Betovena su nadjačali gorki stihovi pesme „Čovek peva posle rata...“ Bekimov testament.

I kako reče Rade Šerbedžija: ljudi nas ne zadužuju samo svojim delima nego i svojim životima. Bekim je poput antičkog heroja imao snage da se ne povija pred stihijskim zlom i zlim vremenima i da ode uspravna čela...

Da li se taj pucanj dovoljno jasno čuo? Da li je bar načas nešto promenio? Da li se iko nakon toga zamislio?

Mrtvi zabetonirali administrativnu u državnu granicu

PIŠE: TAMARA KALITERNA

Pre tri godine, onog dana kad ljudi umesto zečeva brinu za lišće, zbog slikara za boju vode i za zdravlje nepoznate dece, jer je Dan zaštite životne sredine, međunarodni forenzičari počeli su otkopavanje na mestu koje su svedoci sa Kosova označili kao 17. masovnu grobnicu kosovskih Albanaca u Srbiji. Pronađeni su samo razbacani odeća i obuća. Posle četiri dana raznobojni bageri i bele cisterne su napustili zaboravljeni kamenolom kod Rudnice, stotinak metara od magistralnog puta Raška - Kosovska Mitrovica, tada na „administrativnoj“ granici Kosova i ostale Srbije.

Na dan ovogodišnje proslave međunarodnog Dana pobeđe nad fašizmom, Tužilaštvo za ratne zločine Srbije objavilo je postojanje masovne grobnice opet u Rudnici, pedesetak metara dalje od lokacije na kojoj se bezuspešno tragalo 2007. Tu je, ispod svake doličnosti, sahranjeno između 200 i 450 kosovskih Albanaca ubijenih, 1998. i 1999. godine.

Grobница je pod zgradom kasnije izgrađenog „Kosmet puta“ i dvorišta betoniranog po šnit u italijanske mafije koja je istom metodom sakrivala neželjene kompanjone i očevce.

Kilometar dalje je današnja državna granica Kosovo-Srbija i punkt srpske policije.

U zabetoniranoj grobnici su Albanci koji su prvi put sahranjeni u tri masovne grobnice - kod Prizrena, u Janjevu i u krugu Transportnog preduzeća u Prištini.

Istog dana kada je u aprilu 1945, oslobođen koncentracioni logor Dahau, zvanični predstavnici Kosova su 2010, obišli selo Tupale pored Medveđe, opštine koja se graniči sa Kosovom, za koju se takođe sumnja da je poslednje prebivalište ubijenih, pa otehtih građana Kosova albanske nacionalnosti.

Očevidac koji živi u Prištini, a iz Medveđe je, opisao je transportere, bagere, užurbano kopanje, noćni rad pod reflektorima 1999... Po modelu iz sredine jula u okolini Srebrenice 1995.

Na Kosovu je i dalje 1862 ljudi u evidenciji „nestalih“, dok 420 posmrtnih ostataka nije identifikovano. To je više od petine kosovskih žrtava.

U Srbiji su 2001. godine pronađene tri lokacije sa grobovima više od 830 Albanaca: u beogradskoj Batajnici, Petrovom Selu i u Dunavu. Prve dve su tamo gde samo policija ima pristup.

U Batajnici je iskopano više od 700 mrtvih. Zabetonirana grobnica pored Raške veličinom konkuriše Batajnici, saopštio je zvanični Beograd.

Prva informacija o transportu ubijenih Albanaca u užu Srbiju procurila je kada je kamion-hladnjača PIK „Progres“, iz voznog parka prizrenske klanice, izronio kod Kladova 6. aprila 1999. godine. Među 83 mrtva, bile su i tri glave bez trupa. Među njima dvoje dece od četiri i šest godina. Utvrđeno je da su mrtvi preneseni u Srbiju pre NATO bombardovanja. Empatični su to užasno otkriće doživeli kao novo bombardovanje Beograda posle 58 godina.

U bagremaru kod Petrovog Sela, a u vlasništvu kladovske policije, je 75 grobova. Bagrem, ili belo drvo, je simbol čednosti. U Petrovom Selu živi 120 punoletnih stanovnika koji su u šestoj deceniji života. Sumnja se godinama da je poligon MUP na izletištu Dobre Vode kod Vranja još jedan kolektivni grob. Mrtvi građani Kosova leže i pod autoputem znakovitog „Bratstva i jedinstva“.

„Ima razlike između Srba i pasa. Srbi otkopavaju, a psi zakopavaju kosti“, govorio je Ljubiša Ristić, zabavljač iz Jugoslovenske udružene levice, stranke jedine srpske švercerke cigareta sa titulom doktora društvenih nauka.

Geopolitička ambicija „Gde su srpski grobovi, tu je srpska zemlja“, prerasla je u nauk moralnog poraza. I u beogradski opoziv Rezolucije 1244 i konačno srpsko priznanje suverenog Kosova oivičenog zacementiranim masovnim grobnicama.

Prvi postmiloševićevski ministar policije Srbije Dušan Mihajlović izvestio je 2001, saborce iz Demokratske opozicije Srbije da je u Srbiji 17 masovnih grobnica Albanaca. Goran Svilanović, bivši predsednik Građanskog saveza Srbije je upamtio da su se na tom sastanku „svi prepali“.

Reizabrani ministar policije Dragan Jočić, uzdanica Vojislava Koštunice slegnuo je ramenima, jer je tvrdnja o 17 grobnica „čudna, vrlo neodgovorna“, a istraga o grobnicama „mnogo košta“.

Ni Jočićevo, ali ni ministarstvo Ivice Dačića nije završilo istragu o grobnicama i osumnjičene isporučilo sudstvu.

Što se tiče grobara, Slobodan Milošević leži nevin u vlastitom dvorištu, od „kosovske šestorke“ petorica su (Nikola Šainović, Dragoljub Ojdanić, Nebojša Pavković, Vladimir Lazarević i Sreten Lukić), prvostepeno osuđena,

jedan je oslobođen (Milan Milutinović), a policajcu visokog ranga (Vlastimir Đorđević) se sudi.

U sudovima Srbije niko nije pravosnažno osuđen za ubistva kosovskih Albanaca. Suđeno je nekolicini policajaca nižeg ranga. Četvorici je za slučaj Suva Reka, a koji su poslušali naredbu „Krećite, šta čekate, ubijajte, vozite... „prvostepenom presudom udeljeno ukupno 68 godina zatvora, za ubistvo trojice braće Bitići prvostepenom presudom dvojica policajaca su oslobođena. To je desetogodišnji pokajnički bilans demokratskih vlasti.

Od 46 članova porodice Beriša pobijenih u martu 1999. godine u Suvoj Reci, 37 je otkopano u Batajnici. Među njima beba od 12 meseci i žena u osmom mesecu trudnoće. U Batajnici je nađeno više delova tela nego ljudi.

U Miloševićevom kabinetu u martu 1999, sastančili su, kako je izvestio američki nedeljnik „Njuzvik“ osim domaćina, Vlastimir Đorđević-Rođa, načelnik Resora javne bezbednosti, Radomir Marković, načelnik Resora državne bezbednosti, kome nije ni suđeno zbog ratnih zločina i Vljako Stojiljković, ministar policije, samoubica. Kamioni-hladnjače sa Kosova koje su vozila „službena lica“ je proglašen državnom tajnom „Dubina II“. Mrtvi Albanci sa Kosova u Srbiju transportovani su kamionima koji su oteti Albancima. Operaciji „Dubina II“ morao je da pretihodi zločin „Dubina I“.

Petorica članova porodice Krasnići iz kosovskih Meja u kojima je 27. aprila 1999. ubijeno najmanje sto muškaraca su identifikovani u Batajnici, Srbija. U Batajnicu su dovezeni preko Rožaja, Crna Gora.

Zvanična Priština tvrdila je krajem aprila da je 18. grobnica Albanaca jezero Perućac.

Mediji u Srbiji tih dana su javljali samo da je najružniji jezerski prizor 5000 kubika otpada, koliko se iz jezera Perućac pokupi godišnje. Za jezero u nacionalnom parku zainteresovano je jedino Ministarstvo životne sredine. Mediji su najavili i regatu na jezeru od 15. do 17. jula sa takmičenjima u preplivavanju jezera, kuvanju riblje čorbe, te sajam zdravlja i rekreacije uz „celodnevni zabavno-muzički program“. Dani izabrani za regatu i opštenarodno veselje poklapaju se sa danima kada su se u susednoj Srebrenici združene snage Srbije i RS upinjale da čim pre ispune plan ubijanja 8372 dečaka, muškaraca i staraca Bošnjaka.

„Kako da živiš u zemlji gde se spotičeš o nesahranjene kosti najbližih“, pita Česlav Miloš, pesnik koji je više od polovine života bio emigrant. Deo emigracije je proživio u državi sa osam priznatih religija, a deo u državi kojoj je zabranjeno da od građana prikuplja podatke o nacionalnosti i rasi. I tako od Francuske revolucije 1789.

Izabrani saveti nacionalnih zajednica

Manjine odgovornije od države

PIŠE: PAVEL DOMONJI

Početkom juna pripadnici nacionalnih manjina u Srbiji su konačno, izašli na birališta da izaberu svoje nacionalne savete. Od 19 nacionalnih saveta, 16 je birano na neposrednim izborima, a tri uz pomoć elektorskih skupština. Samo u jednom slučaju izbori će morati da se ponove, jer elektorskoj skupštini za izbor makedonskog nacionalnog saveta nije prisustvovao dovoljan broj elektora. Na izbore je, prema dostupnim podacima, izašlo više od polovine upisanih birača (237.792, od 436.334 birača). Ministar Svetozar Čipčić je ocenio da su se izbori odvijali u demokratskoj atmosferi i na najbolji mogući način (?), a zadovoljstvo rezultatima izbora nisu kri-li ni oni koji su, kako se ispostavilo, ostvarili bolje rezultate, nego što su očekivali.

Junskim izborima je okončano dubiozno i iregularno stanje u koje su dovedeni pripadnici manjina, zbog nesposobnosti države da na vreme done-se zakon kojim bi se regulisao izbor nacionalnih saveta. Kada je prošle godine zakon napokon donet, u javnosti su se mogle čuti ocene da se njime ne proširuju manjinska prava, ali da je načinom izbora saveta i upisivanjem u posebne biračke spiskove Srbija načinila presedan, ne samo u regionu, nego i u Evropi, da je postala brend i lider, te da je u normativnom pogledu, imajući u vidu usvojene zakone i ratifikovane međunarodne konvencije, na nivou zemalja zapadne demokratije.

Po zakonu, nacionalne savete je moguće birati na dva načina – neposredno, putem izbora i posredno, preko elektorskih skupština. Da bi se organizovali neposredni izbori potrebno je, najpre, formirati posebne biračke spiskove. Kada je o spiskovima reč, nisu svi pripadnici manjina smatrali da su posebni spiskovi neophodni, niti su svi

smatrali da je rešenje sadržano u zakonu - spiskovi se formiraju slobodnom voljom svakog pojedinačnog pripadnika manjine. Neki predstavnici manjina su, opet, iskazivali bojazan, pokazalo se sasvim opravdanu, da će se pripadnici njihove zajednice u dovoljnom broju upisati u te spiskove, pa su zahtevali da država bude aktivnija u celokupnom poslu i vodi, u cilju animiranja birača i njihovog što većeg odziva agresivniju kampanju. Pošto je takva kampanja izostala, političke i civilne organizacije manjina su - ako su želele da se nacionalni saveti biraju na neposredan, a ne posredan način - počele da preko svojih članova i simpatizera distribuiraju obrasce i na taj način, mimo zakona, utiču na formiranje biračkih spiskova. U zakonu se nigde ne pominju nikakvi aktivisti koji, na primer, jedan dan dele, a sledećeg dana kupe prethodno podeljene formulare. Po Ustavu, niko nije dužan, i ni pred kim, da se izjašnjava o svojoj nacionalnoj pripadnosti, a pravo na privatnost mora biti poštovano, čak i kada je reč o neposrednim izborima za nacionalne savete. Rodoljub Šabić, poverenik za informacije od javnog značaja, upozorio je nadležne organe da vode računa o tome da prilikom formiranja spiskova ne dođe do povrede prava na zaštitu podataka o ličnosti. Šabić je naglasio da su Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i organi lokalne samouprave nadležni za organizovanje i sprovođenje izbora i da je nezakonito da bilo ko drugi, pod firmom pružanja pomoći, prikuplja podatke i formira evidenciju biračkih ili drugih spiskova.

Osim toga, u javnosti se moglo čuti da će direktan način izbora dovesti do zaoštavanja i da će se izbori za organe kulturne samouprave manjina pretvoriti u ostrašćenu političku borbu, o čemu svedoče pokušaji cenzurisanja medija, pretnji, podmićivanja, onemogućivanja izbornih listi da predstave svoje ciljeve, kršenja predizborne ćutnje, govora mržnje ili policijskog zastrašivanja. Tako su, na primer, građani vlaške nacionalnosti pozivani na razgovore u policijsku stanicu u Petrovcu na Mlavi gde su im postavljena pitanja da li su se upisali u birački spisak vlaške

nacionalne manjine, da li su članovi neke vlaške stranke i da li znaju u kojoj zemlji žive.

Nezadovoljstvu pripadnika manjina doprinela je i tromost izborne administracije. Kasnije se sa imenovanjem članova biračkih odbora, pa su rešenja stizala u noći uoči izbore (međim, i to tri sata iza ponoći), što je dovelo do toga da neka biračka mesta ne budu otvorena na vreme. Bilo je zatim, i to u dosta velikom broju slučajeva da se građani, iako uredno prijavljeni, nisu našli na biračkim spiskovima, a oni koji su se na njima našli nisu mogli glasati na mestima na kojima su do tada glasali, već na drugim i udaljenijim. U toku izbora zabeleženi su i slučajevi razbijanja biračkih kutija, odnosno pokušaja da se biračima onemogući ulazak na mesta na kojima je trebalo obaviti glasanje, pa ne iznenađuje što su u prvim reakcijama predstavnici manjina iznosili veoma oštre ocene - Muamer Zukorlić je pominjao masakrirane liste, Srđan Šajin diskriminaciju i diktaturu, a Ištvan Pastor gorak ukus u ustima i grč u stomaku. Kasnije, kada su počeli da pristižu prvi rezultati sa birališta, grč u stomaku je malo popustio, ali je gorak ukus u ustima ostao. Jer, izbori za nacionalne savete nisu samo pitanje manjina, nego i pitanje države i njenog legitimiteta. Vladavine prava, takođe.

Osim činjenice da je najveći broj nacionalnih saveta izaban na neposredan način, ovi će izbori biti upamćeni i po kandidaturi sandžakog muftije Moamera Zukorlića, te nastojanju građanskih stranaka da i one, doduše na posredan način, učestvuju u izborima. Muftijina kandidatura je izazvala oprečne reakcije - jedni su pozdravljali i podržavali njegovu odluku da se, za razliku od stranačkih lidera, stavi na čelo jedne od izbornih listi, drugi su upozoravali da se nikada do sada nije desilo da verske vođe predvode izbornu listu i učestvuju na izborima, te da bi se sada moglo očekivati da se i političari kandiduju za najviše verske funkcije. Zukorlić se nije mnogo obazirao na ove primedbe, u predizbornoj kampanji je zaoštrio retoriku i izbore predstvaljao kao referendum na kome Bošnjaci treba da izaberu put kojim će ići dalje. Jedan put, po njemu, vodi ka očuvanju bošnjačkog nacionalnog identiteta, a drugi, probeogradski, u asimilaciju i nestanak. Pošto pokušaj da se preko cepanja islamske zajednice muftija Zukorlić potisne i marginalizuje, nije uspeo, on je (uspešno) iskoristio prvu priliku da se nametne i kao nacionalni lider. Uloga lidera ne pokazuje samo Zukorlićevu

volju za moć, kako mu spočitavaju protivnici, nego, pre svega, krizu političkog, svetovnog autoriteta među Bošnjacima. U izborima smo bili oštri, sada ćemo biti tolerantni, poručio je Zukorlić: „Pružamo ruku i pozivamo Beograd da prevrne stranicu, jer je predstavljanju Bošnjaka kroz partijske i lične interese došao kraj“.

Na drugoj strani, nameru da utiču na artikulisanje i predstavljanje manjinskih interesa pokazale su i stranke koje se u javnosti apostrofiraju kao građanske. Najpre je Jon Čizmaš, predsednik Zajednice Rumuna, izjavio da su stranke dogovorile između sebe podelu saveta kojima žele da dominiraju, te da je u skladu sa tim dogovorom nacionalni savet Rumuna pripao Ligi socijaldemokrata, a onda je i Ištvan Pastor izjavio da Demokratska stranka kontroliše nekoliko lista koje učestvuju na izborima za mađarski nacionalni savet. Da DS želi da se involvira u nacionalne savete i utiče na njihov rad upozoravali su i Bunjevci. Ukazujući na opasnost da bude uvučen u igru lažnih obećanja, Agoštonova DSVM je čak predlagala SVM da povuče svoju listu i bojkotuje izbore.

Predstavnici DS su, naravno, negirali da DS na bilo koji način učestvuje na izborima, ali su, poput Bojana Pajtića, predsednika vojvođanske vlade, isticali da niko ne može članovima stranke zabraniti da se kandiduju i na izborima učestvuju. Svako, u skladu sa svojom nacionalnom pripadnošću, ima pravo da učestvuje na izborima, uzvratilo je Pastor, ali nije etički, što su svoj angažman stavili u službu DS, a ne manjinske zajednice.

Ako se ima u vidu da nacionalni saveti nisu samo organi kulturne samouprave, nego značajni kanali redistribucije resursa, kako simboličkih tako i materijalnih, onda interes političkih stranaka da, na ovaj ili onaj način, učestvuju na izborima ne iznenađuje. Osim ovog, svakako treba imati u vidu da se preko izbora kadrova i kontrole nad medijima i institucijama može uticati, kako na prilike unutar manjina, tako i na ponašanje njihovih pripadnika. Napokon, pojačani interes stranaka može se tumačiti i kao mera opreza, jer su pripadnici manjina kritički nastrojeni prema vlastima i nisu spremni da uvek podrže svaku meru koju vlast predlaže. Ne treba smetnuti s uma da je, zbog uskraćivanja podrške republičkom budžetu, svojevremeno došlo do zaoštavanja odnosa između DS i SVM i kasnijeg potiskivanja SVM iz vlasti u lokalnim samoupravama.

Osim češke i aškalijske manjine, na ovim izborima i Albanci su se svrstali među manjine koje će formirati svoj nacionalni savet. Na izborima za albanski nacionalni savet su učestvovala dve liste, a najviše glasova dobila je lista „Partije za demokratsko delovanje - Riza Halimi“, koja će u savetu raspodeliti sa 24 mandata i bukvalno dominirati njegovim radom, pošto je konkurentska lista „Demokratska unija Albanaca - Rahmi Zuljfiu“ osvojila samo 4 mandata. Inače, kada već pominjemo podatke, recimo da je najveća izlaznost ostvarena u slučaju grčke manjine (77,05 odsto), a najmanja kod Aškalijske (38,85 odsto). Česi su na ove izbore izašli samo sa jednom listom, pa su listi „Česi zajedno“ i pripali svi mandati.

Nacionalnim savetima je do sada vrlo često spočitavan manjak legitimnosti. Ovim izborima je taj prigovor neutralizovan, ali time nisu otklonjeni i drugi, ne retko pominjani problemi. Recimo, nezavisnost i autonomija nacionalnih saveta u odnosu na druge centre moći unutar manjinskih zajednica, političke partije pre svega, zatim finansiranje saveta i njihovo ekipiranje kompetentnim kadrovima.

Iako početak izbora nije obećavao potonju radost, najvažniji izborni akteri nisu, na kraju kri-li zadovoljstvo ostvarenim rezultatima. Po rečima ministra Čiplića, najvažnije je što su same manjine zadovoljne izborima. U više navrata je istaknuto da će izlaskom na izbore pripadnici manjina pokazati svoju političku zrelost i odgovornost. To se, na žalost, ne bi moglo reći i za ponašanje države. Mnogobrojni propusti su mogli da se izbegnu da su organi države pristupili organizovanju ovih izbora sa većom dozom ozbiljnosti, posvećenosti i odgovornosti.

Političke poruke izbora za nacionalni savet Bošnjaka

PIŠE: SAFETA BIŠEVAC

Iako nacionalni saveti po zakonu nemaju nadležnosti u oblasti politike, rezultati junskih izbora za njih pokazali su političko opredeljenje manjina koje Beograd, vladajuća Demokratska stranka (DS) i predsednik Boris Tadić treba ozbiljno da shvate. Riza Halimi i Istvan Pastor, tačnije njihove političke organizacije Partija za demokratsko delovanje i Savez vojvođanskij Mađara su potvrdili svoj vodeći položaj među Albancima i Mađarima, dok je kod Bošnjaka došlo do značajnog pomeranja. Umesto političkih lidera i stranaka, ministara Sulejmana Ugljanina i Rasima Ljajića, SDA i SDP, muftija Muamer Zukorlić se nametnuo kao predstavnik sandžačkih Bošnjaka, a listi koju je predvodio, Bošnjačkoj kulturnoj zajednici falilo je tek nešto više od jedan odsto za osvajanje natpolovične većine glasova i mesta u budućem bošnjačkom nacionalnom savetu.

Statistika pokazuje da je od 436.334 birača koliko se upisalo u posebne biračke spiskove, glasalo 54,47 odsto. U šest sandžačkih opština, Novom Pazaru, Sjenici, Tutinu, Priboju, Prijepolju i Novoj Varoši, na izbore je ukupno izašlo 53.930 građana bošnjačke nacionalnosti, ili nešto više od 58 odsto. Bošnjačka kulturna zajednica (BKZ) je u šest sandžačkih opština dobila 26.250 glasova (48,67 odsto), Bošnjačka lista 20.530 (38,07), a Bošnjački preporod 7150 (13,26 odsto) glasova izašlih na izbore. Van Sandžaka skoro simboličan broj Bošnjaka je 6. juna glasao, zbog neinformisanosti, nezainteresovanosti i katastrofalno loše organizacije. U četiri beogradske opštine, na primer, izašlo je manje od 200 Bošnjaka.

Pobeda Zukorlićeve liste izgleda da je iznenadila mnoge izvan Sandžaka, ali zvaničnih komentara nema. Učesnici izbora su se dosta šturo izjasnili. Esad Džudžević, predsednik Izvršnog odbora Bošnjačkog nacionalnog veća, poslanik Bošnjačke liste za evropski Sandžak Sulejmana Ugljanina i prvi na listi kandidata Bošnjačke liste, naglašava da niko nije osvojio apsolutnu većinu. „Imamo određene prigovore na sam tok izbora, ali ćemo sačekati konačne rezultate Centralne izborne komisije”, rekao je

Džudžević na konferenciji za novinare, ocenjujući da su izbori protekli u redu i uz malu izlaznost. „Stvaranju atmosfere straha i maloj izlaznosti je doprineo govor mržnje jednog od nosilaca izborne liste”, smatra Džudžević. Prema njegovim rečima, isti nosilac liste je „zloupotrebio verska osećanja” tokom proteklih izbora za članove nacionalnih veća.

Predstavnik Bošnjačkog preporoda Seadetin Mujezinović rekao je da je ova lista, koju je podržala SDP, vodila afirmativnu i neuobičajenu kampanju i zadovoljan je izbornim rezultatima. On je na konferenciji za novinare rekao da očekuje da će se strasti kod građana smiriti i da će pamet prevladati. Mujezinović nije želeo da govori o eventualnom formiranju neke koalicije. „Bošnjačka kulturna zajednica i Bošnjačka lista su dobili najviše glasova, tako da pretpostavljam, da će se oni i dogovarati o formiranju većine”, rekao je Mujezinović. Muftija Zukorlić je, u intervjuu dnevnom listu *Danas* izjavio da su izbori veliki iskorak za Bošnjake i državu Srbiju. „Bošnjaci su prvi put u svojoj novijoj istoriji neposredno birali svoje predstavnike u veću, koje će zastupati njihove nacionalne interese i raditi na čuvanju i afirmaciji bošnjačkog nacionalnog identiteta. Izuzetno sam zadovoljan što su birači prepoznali i prihvatili nacionalnu retoriku Bošnjačke kulturne zajednice i to je rezultiralo ovom ubedljivom pobedom”, dodao je Zukorlić. Njegovu predizbornu kampanju su obeležile i jake izjave koje su neki u Beogradu ocenili kao ekstremističke, a njegovi politički protivnici iz SDP i SDA okarakterisali kao „govor mržnje”. „U izbornoj borbi smo bili oštri, a nakon ove pobede bićemo tolerantni. Nema više potrebe za podizanjem glasa. Verujem da je zvanični Beograd shvatio poruku da je predstavljanju sandžačkih Bošnjaka kroz lične i partijske interese isteklo vreme”, ističe muftija Zukorlić.

Predstavnici SDA i SDP i dalje tvrde da izbori za nacionalni savet nisu imali političku pozadinu i da ne

Kontinuitet dezintegrativnih procesa

Savez elita

PIŠE: NIKOLA SAMARDŽIĆ

pokazuju promene u bošnjačkom političkom korpusu, ali teško je pomisliti da u to iko veruje. Predizborna kampanja predstavnika tri liste je bila pre svega, politička i obilovala je različitim obećanjima, optužbama i zamerkama, uglavnom Zukorliću da zloupotrebljava versku funkciju i osećanja Bošnjaka. Sem bošnjačkih političara, ministar za ljudska i manjinska prava Svetozar Čiplić se takođe izjašnjavao na temu povezanosti vere i nacionalnih saveta. Predsednik Boris Tadić je, uz poziv manjinama da izađu i glasa ju 6. juna podsetio da je Srbija sekularna država. Bila je to i pre dve godine, ali tada DS nije bila „gadljiva” na Zukorlićevu versku funkciju već je, štaviše, tražila njegovu podršku na predsedničkim i parlamentarnim izborima. Ministar Ljajić nije učestvovao u kampanji, ali su predstavnici SDP na terenu koristili oporbane metode, asfaltiranje ulica, na primer. Ministar Ugljanin se poslednjih dana kampanje aktivirao, te je govorio na rođendanu Islamske zajednice koju predvodi Adem Zilkić, a onda uručio predsedniku Borisu Tadiću plaketu bošnjačke zahvalnosti. Da izbori nisu bili i politički, malo je verovatno da bi Tadić dobio priznanje takve vrste. I to usred predizborne tišine.

Muftija Zukorlić je uspeo da kao glavnu, nametnu dilemu da li su Bošnjaci za ministre ili za njega i dobio najviše glasova. Najviše, ali ne i apsolutnu većinu. Ukoliko želi da postane predsednik nacionalnog saveta Bošnjaka biće mu potrebna podrška i van njegove BKZ, što znači da će morati da sarađuje sa drugima. Ukoliko, uz to, zaista želi da se nametne kao politički predstavnik Bošnjaka moraće da pokuša da ne ponavlja greške prethodnika. Bošnjaci su najpre euforično godinama glasali za Ugljanina, onda su se pre dve godine masovno okrenuli Ljajiću. Očigledno su ih obojica razočarali, a neće biti dobro ako Zukorlić bude samo treći u nizu.

Recesija je doprinela zaoštavanju ekonomskih i političkih prilika, u kojima se održao kontinuitet društvene, kulturne i moralne dezintegracije. Taj kontinuitet uspostavljen je atentatom na premijera Đinđića, planskim državnim udarom koji je osnovica novog poretka. Zato se ta tajna tako brižljivo čuva, u podzemlju, u čaršiji, u akademijama i portama, u državi. Zahvaljujući političkom uspehu zaverenika, ali i samom tranzicionom konceptu koji je, mireći se s kriminalnim nasleđem Miloševićevog režima, podržavala svaka od vlada nakon njegovog pada, srpska vladajuća elita postala je povlašćena kasta koja uživa nepodeljenu podršku konzervativne, populizmom i nacionalizmom zatrovane društvene osnove, zastrašenog srednjeg građanstva i evropske administracije. Liberalizacija viznog režima uklonila je jedno od sredstava neposrednog pritiska na pripadnike elite koji su, svojim tranzicionim plenom, zapravo pripali strukturi evropskog društva.

Poreklo se ne zaboravlja lako, niti se zanemaruje poreklo novog bogatstva. Bez obzira na istorijsko iskustvo, šovinizam, rasizam i ksenofobija ponovo su zajednički duhovni sadržaj kojim elite podanicima kompenziraju odustvo vladavine prava i političkih i ekonomskih sloboda. Novu srpsku rasnu, kulturnu i istorijsku izuzetnost promoviraju ministri, oligarsi, narodni poslanici, mediji, kulturni i obrazovni sistem u celini, nekad izričito, a obično porukama koje se čitaju između redova. Antiliberalno zakonodavstvo koje je pokrenula većina ministarstava onemogućilo je iskorak u svim važnim domenima. U poređenju s kompetencijama i sposobnostima ministara i ministarstava, parlament je vilajet primitivizma i loših namera. Prva među sudijama, naložila je prisluškivanje svojih kolega, u okolnostima u kojima su se sudije i tužioc birali ukrštanjem kadrovskih listi svih partija okupljenih u vladajućoj koaliciji, sa onom koju je sastavila tajna policija. Taj prvorazredni skandal, koji je dospeo na evropsku reviziju, u kojoj će se verovatno zataškati najvažnije činjenice, nije slučajno nastao u opštem kontekstu dogovora da se zaustavi proces koji bi doveo do nalogodavaca atentata na premijera.

U Srbiji politička volja većine ukazuje na inerciju ogromne, neprosvećene i nejasno profilisane društvene strukture, koja je ostrašćena u zanosu kolektivne samozaljubljenosti, i sumnjičava u odnosu na budućnost reformi. Kao da je utonula u beskrajnu nirvanu egalitarizma. Otuda se crpu nepresušna nadahnuća nacionalizma, koji je zapravo, transponovana socijalna uranilovka. U zaštiti svojih monopola, elite se udvaraju elementarnim, arhetipskim emocijama. Time se zatvara jedan začaran krug. I tu je koncentrisana gotovo sva politička, ekonomska i kulturna stvarnost: najniža prosečna primanja u ovom delu sveta, milion nezaposlenih, funkcionalno nepismeni i profesionalno neobučeni, kao dominantan sloj među radno sposobnim, mladi zatrovani nacionalizmom, ksenofobijom i rasizmom, frustrirani pod pristiskom nepodnošljivog nasleđa poraza i zločina srpske politike, ogroman udeo državne svojine u društvenom kapitalu, u značajnom delu kriminalna i nekvalitetna privatizacija, opšta kvazisocijalna, pseudoevropska i nacionalistička retorika, kontaminacija žalosnim uticajem eksponiranih javnih ličnosti, visoka korupcija i nizak stupanj ekonomskih sloboda, brutalni, ničim ometeni monopoli, mogućnost prodora oligarhijskih i kriminalnih uticaja u regulatorna tela, korozija načela vladavine prava, karteli i u domenima koji su naizgled demopolizovani (mob. telefonija).

U međuvremenu se nisu ispostavila izvesnim predviđanja da će Srbija dobiti stabilan parlamentaran sistem. Izgubile su se jasne razlike između vlasti i opozicije. Nisu definisana politička načela i prioriteti, niti razgraničeni državni resori. Vlada je odustala od intenzivne zakonodavne inicijative, koja je srž predpristupnog procesa, dok se EU optužuje da nema iskrene namere, da je umorna i mrzovoljna. Oligarsi su uvedeni u domene odlučivanja, presuđivanja i izvršenja, politička elita, opet, u deobu tranzicionog plena. Jedina važna promena koja je nastupila nakon izbora je u nestanku političkih strujanja koja su se zalagala za jasne vrednosti, i samo u tome su političke devedesete definitivno zatvorene. Uprosećavanje, međutim, nije izvedeno jačanjem institucija, niti jasnim nacionalnim pomirenjem. Šešeljevci i građani postali su, bez mnogo razlike, smetnja i „međunarodnoj zajednici“ i njenim nastojanjima da Srbiju uljudi u dugom procesu pregovaranja sa osloncem na optimizam i dobru volju, bez obzira na njena većinska uverenja i stanje institucija, i oligarsima kojima je počela da odgovara politička stabilnost, ali ona koja je

izmeštena izvan područja vladavine prava i jasnih demokratskih procedura.

Politika, ekonomija i javno mišljenje postali su deponija niskih poriva, bednih karaktera i banalnih ličnosti. Poplave afera, skandala i stupidnih izjava, potopile su smislenost i analize, i traganja, u uspostavljenom sistemu, za ostvarivim rešenjima. Bulevarska štampa postaje verodostojnija od „građanske“. Tako je Kurir zabeležio da je portparolka DS izjavila da je privatizacija kompanije Večernje novosti i uloga medijske grupacije VAC u tom procesu pitanje za nadležne institucije, a ne za „političku elitu“. „Jedino što povodom ovog slučaja možemo da kažemo je da to pitanje nije za političku elitu, nego za relevantne organizacije i institucije koje treba da se bave legalnošću privatizacije koja je izvršena, strukturom vlasničkog kapitala i optužbama koje se iznose“.

U odgovoru nema pomena o monopolima, o sprezi institucija i oligarha, o potrebi da se medijsko tržište privatizuje i liberalizuje. To su sve važna politička pitanja.

Prioritet je, međutim, stvarnost u kojoj je nastala jedna nova nomenklatura. U toj stvarnosti postaje nevažno da se na izvesnim tačkama kriminalna kampanja protiv nemačke kompanije podudara sa onom koja je prethodila atentatu na premijera Đinđića. Pojavili su se i neke istovetne ličnosti. Hapšenje Miloša Simovića i Sretka Kalinića, koji su pri samom vrhu poternice za organizatorima atentata na premijera Đinđića, uzбудilo je duhove onih koji su odmah počeli spinovati javnost. Tvrdi se kako oni ne mogu imati saznanja o političkoj pozadini atentata. Predočen je i navodno dokazni materijal da je Simović učestvovao u ubistvu novinara Slavka Čuruvije. Verovatno kako se, u ponovljenom postupku ne bi mogao pojaviti u ulozi zaštićenog svedoka. U svakom slučaju, istovetni milje je kriminalizovanjem nemačke kompanije podsetio na metode medijske pripreme atentata na premijera.

To ubistvo se ne može zatrti sopstvenim ponavljanjem. Ono je sad poput ugašenog reaktora, koji tinja, i nikad se neće ugasiti.

Kreacija takve elite, to je malo, zatrovano, zagušljivo, konfuzno, besperspektivno društvo koje se u sivoj masi nišćih i parija, divi onim nedodirljivim za koje ipak smatraju da su „svi isti“, ali im prepuštaju legitimitet, gotovo svesni da ne raspolažu stvarnim izborom. Društvena dezintegracija je u međuvremenu marginalizovala i osujetila onaj građanski sloj

koji je nakon prelomne godine u kojoj su se odigrale Srebrenica, Oluja i Dejton, u naredne pola decenije, izneo prvi talas demokratskih promena. Ti su se ljudi poslednji put pojavili, ćutke, očajni, zgranuti, i njegovim neprijateljima, i nekima od njegovih prijatelja, na poslednjem ispraćaju ubijenog premijera. Ti ljudi više ne postoje u našoj javnoj politici. Nije sazio, od tada, politički i moralni autoritet, mislim i na ličnosti i na organizaciju, koji bi zastupao njihova očekivanja, potrebe, vrednosti, ideale. Sve je teže prevoditi kodo-ve savremene evropske civilizacije na ovdašnji politički rečnik, tako da poruke budu i iskrene i razumljive i opšte prihvatljive.

Od izuzetne važnosti je interpretacija najnovije prošlosti, koja budućnost odvlači u sopstvenu provaciju, u podzemni svet političkih ličnosti koje su opstale u kulturi otimačine, nasilja i smutnje. Taj podzemni svet ima neodoljivu snagu i za one koji su načela sloboda i političke etike zastupali u kontekstu slobodnog političkog domena koji se u čaršiji može skupo preprodati. Ako se Srbija i kreće u smislu uspostavljanja jednostavnijeg partijskog i parlamentarnog sistema, i taj proces se odvija isključivo na tržištu koje ljudske sudbine pretvara u berzansku robu.

Odnos prema prošlosti istovetan je odnosu prema budućnosti. Odnos prema istini istovetan je odnosu prema demokratiji. Kad predsednik Tadić pominje nepristojno bogate, on gotovo da abolira istoriju nasilja, monopola, zločina, sve do naručenih ubistava, u kojoj je ta moralna kategorija prerasla u duh i materiju čije su mame jedinice egzaktan ekstrakt orijentalne despotije čija su oni esencija. Kad predsednik Tadić poziva EU da se odredi prema evropskoj budućnosti Zapadnog Balkana, on kao da zaboravlja da je EU pozvala države regiona da se u proces uključe, s njima ušla u konkretne ugovorne odnose, i sa Srbijom, i nekoliko im puta obećala i podršku i pomoć, i izvesnost, jedino nikad nije izričito napomenula, ili nedovoljno jasno, da je to nemoguće ostvariti u autarhiji tržišnih monopola i najgorih političkih ideja, u kojoj su sudije policajci, a policajci sudije.

Od izuzetne je vrednosti popuštanje odnosa u regionu, političkom, ekonomskom i kulturnom obnovom jugoslovenskog prostora. Od izuzetne je vrednosti novo partnerstvo s Turskom. Od izuzetne je vrednosti drugi odlazak predsednika Tadića u Srebrenicu. Nemoguće je bilo koje političko rešenje koje bi se moglo izvesti izvan konteksta jugoslovenske paradigme. Enigmu političke Srbije moguće

je, najverovatnije, razrešiti samo izvan njenih granica, ne samo zbog činjenice da je Srbija postala problem od onog trenutka kad je odlučila da svoje granice, umesto da ih ukida, pomera silom. Ali je usmerenje Turske na Bliski istok, Iran ili Rusiju više taktičko nego strateško, i ono je pre svega postavljeno na osnovicu koja ukazuje na stvarni prioritet koji je u odnosima sa EU. Novi regionalni partneri sigurno neće žrtvovati evropsku budućnost zbog ovdašnje korupcije i koketiranja sa zločinačkim pedigreeom. Zamor evropskog proširenja ne odnosi se na kolaps vladajuće koalicije u Srbiji koji je nastao usled nezadovoljstva u podeli plena i prinadležnosti koje ulažu oligarsi, takođe pritisnuti krizom na tržištu koje su, kao uvoznici monopolistički paraziti, isisali do rubova ekonomske izdržljivosti i finansijske stabilnosti. S 2,5 miliona svojih sunarodnika u Nemačkoj, Turska sebi ne može prirediti luksuz, koji uživa Srbija, da ruglu izlažu nemačku drugu po veličini medijsku kompaniju, ili, u pojedinim slučajevima, njenu naciju.

Srbija iziskuje čista rešenja. Predsednik nije politički analitičar, on je lider. Predsednik je dobio jasan politički mandat, na samim izborima, koji mu nalaže da se zaustavi na sopstvenoj nizbrdici na kojoj otkriva bolećivost u odnosu na minorne koalicione partnere i materijalnu dobit klijentele, i dalje zanemarljivu u odnosu na stupanj iskušenja neposredne budućnosti i ogromne potrebe društva da se u svakom smislu transformiše. Ako je Srbiji do 2020, potreban stabilan kontinuitet jasne evropske orijentacije, takav prioritet ne podrazumeva apsolutnu toleranciju korupcije, laži, primitivizma, nekad i bezrezervnog kršenja ljudskih prava. Svedočanstvo tog složenog pitanje svakako je postupanje u odnosu na pritvorene i optužene za ubistvo francuskog navijača. Ako zaista postoji odgovornost i na evropskoj strani, ona je potpuno jasna kad mediji prenesu da su korumpirani političari, oligarsi i intelektualno podzemlje dobrodošli na evropskim berzama, tržištu novca i nekretnina, ili u ambasadama. Ovdašnji pojam elite, u tom smislu, ne bi smeo da ima obavezujuće dejstvo. Na to je već podsetio izvestilac Evropskog parlamenta za Srbiju Jelko Kacin: „Vest o povlačenju VAC iz Srbije, baca tamnu senku na nedavno usvojenu odluku Saveta ministara za spoljne poslove EU da počne ratifikaciju SSP u nacionalnim parlamentima država članica EU“.

Istraga o političkoj pozadini ubistva premijera - realnost ili zabluda

Strah od istine

PIŠE: IVAN TOROV

Sedam godina od ubistva i tek nakon što su odbegli pripadnici kriminalnog „zemunskog klana“ Sretko Kalinić, u Hrvatskoj i Miloš Simović, u Srbiji, kako saopštavaju i tamošnji i ovdašnji mediji, ispoljili „spremnost“ da prekinu mafijašku „zaveru ćutanja“, osvanula je stara-nova dilema - nije li sada pravo vreme da se pokrene temeljitija istraga o političkoj pozadini likvidacije premijera Zorana Đinđića, 12. marta 2003. godine. Odgovor je uglavnom pozitivan, ali je nevolja u tome što ga daju samo novinari, advokati porodice Đinđić, pravni eksperti, politički analitičari, a ne i oni od kojih se, zapravo, jedino i očekuje.

Prihativši se posla specijalnog tužioca za organizovani kriminal Miljko Radisavljević je - kako to i biva u svečanim prilikama - na pitanje novinara odgovorio da će istragu pokrenuti istog časa kada presude Miloradu Ulemeku Legiji, Zvezdanu Jovanoviću i „Zemuncima“ budu pravosnažne. One su to u međuvremenu i postale, prošli su meseci, ali se tužilac Radisavljević više o tome nije oglašavao. Ništa neobično; i on, kao i njegov prethodnik na istoj funkciji, ustvari, tera priču koju slušamo već godinama unazad. Obećanja se daju olako, a onda usledi dugotrajni muk bez objašnjenja, ili makar nekakvog priznanja da „stvari nisu baš tako jednostavne“, ili da „valja biti strpljiv.“ Da li zbog toga što tužilaštvu u međuvremenu nije poslat politički signal da krene ili iz nekih drugih razloga, tek javnosti ostaje da, manje-više, nagađa.

Najuporniji zagovornik pokretanja ozbiljne istrage o tome šta i ko stoji iza Đinđićevog ubistva, poznati advokat Srđa Popović, koji je u sudskom postupku protiv atentatora zastupao porodicu Đinđić, ovih dana dobija moralnu satisfakciju da ono što je govorio na suđenju, a posebno u završnoj reči, nije bilo puka konstrukcija veštog zastupnika, već utemeljena analiza i procena na osnovu dešavanja koja su prethodila martovskom atentatu. Iako je i sam, u svom doskorašnjem umerenom optimističkom stilu najavljivao da će (istražno-policijsko) propitivanje političke pozadine ubistva kad-tad stići na tapet, da se od toga ne može pobeći, ma koliko to neki

„zainteresovani“ krugovi hteli, bilo je savršeno jasno da je famozna politička volja, odnosno iskazana želja vlasti da uđe u taj izazov, koja je u Srbiji uslov nad uslovima da se bilo šta pokrene ili otkrije, naprosto izostala. Ako je i bilo nekog iznenađenja, onda je ono sadržano pre svega, u činjenici da se nije mrđnulo od početka ni nakon odlaska prethodne, Koštuničine vladajuće garniture, koja se upravo i proslavila na konstantnoj opstrukciji sudskog procesa protiv „Zemunaca“, i dolaska nove, tzv. proevropske vlade Borisa Tadića. I za koju se verovalo da nema ama baš nikakvog razloga da sprečava ili otežava otkrivanje istine o zaveri protiv lidera Demokratske stranke i premijera.

Đinđić je ubijen kao predsednik prve demokratski izabrane vlade Srbije posle petooktobarske Miloševićeve smene. Dakle, kao državnik i političar koji je, uprkos mnogim problemima i preprekama „prelaznog perioda“, podzemnim političkim igrama rivalskog (Koštuničinog) tabora, sopstvenom neiskustvu i nekim grešakama, imao smelosti da raskrsti sa Miloševićevim nasleđem i hipotekom zločinačke prošlosti jednog režima, ponudi svoju viziju, koja se nimalo nije dopala tradicionalnim konzervativnim nacionalističkim krugovima u Srbiji, i, tako, izazvao njihov gnev.

Pre svega, onih snaga koje su procenjivale da je Đinđić samo „usputna pojava“, da je odlazak Miloševića „tehnička smena“, kudikamo manje važna od njihovih ambicija da se, bez Miloševića, obnovi i održi Miloševićev sistem vlasti, mehanizam koji je Srbiju i njeno okruženje krajem osamdesetih i tokom devedesetih godina gurnuo u neviđene patnje i agoniju. Političaru Đinđićevog profila, u uslovima i okolnostima „nedorvšene revolucije“ i konfuzije koja je vladala u redovima „petooktobarskih pobednika“, logično, na sve moguće načine je uskraćivana prilika da svoj naum ostvari, prepreke i podmetanja su bila svakodnevnost, od političke i medijske satanizacije zbog njegove hrabre odluke da Miloševića pošalje u Hag, preko otvorene DSS-ovske opstrukcije rada vlade i parlamenta, do pobune Crvenih beretki u centru Beograda. Sve se to i tada, a i mnogo kasnije, smatralo sistematskim stvaranjem ambijenta koji bi da, sve usamljenijeg premijera do kraja kompromituje i prikaže kao izdajnika i kriminalca, što je 12. marta 2003. godine rezultiralo i njegovim fizičkim uklanjanjem. Zapravo, to je ključno razdoblje, koje bi moralo da bude u samom centru propitivanja u eventualnoj

istraži o tome ko je sve i čime doprineo da se premijeru izrekne smrtna presuda.

Ovih dana je Boro Banjac, nekadašnji šef UBPOK i jedan od glavnih kreatora policijske akcije Sablja nakon ubistva premijera, potvrdio neke činjenice koje su svojevremeno novinar Miloš Vasić i Vreme obelodanili, a zbog čega su bili predmet konstantnog sudskog maltretiranja. Izjavio je u Insajderu da transkript razgovora „Zemunca“ Dejana Milenkovića Bagzija i njegove advokaticke Biljane Kajganić zaista postoji i da je suština tog razgovora (u Grčkoj) u pokušaju tadašnjeg ministra policije Dragana Jočića i šefa BIA Radeta Bulatovića da lažnim svedočenjem jednog od atentatora na premijera protiv glavnog zaštićenog svedoka stvore „pravne pretpostavke“ da se proces Đinđićevim ubicama prekine. To je vreme, kako kaže danas Vasić, političkog pokrivanja glavnih aktera zločina, ali i vreme kada je vlada Vojslava Koštunice pokrenula opsežnu kampanju protiv specijalnog suda i specijalnog tužilaštva. Jedan za drugim ređale su se izjave: ministar pravde Stojković je tražio da se specijalni sud ukine, ministar policije Jočić da se pokrene nova policijska istraga o Đinđićevom ubistvu, direktor policije Milošević kako je „optužnica na staklenim nogama“. To je i vreme kada su, uprkos mnogim zahtevima i u parlamentu i u javnosti, izostali odgovori vlasti kako se (uz čiju logističku podršku) i gde skrivao prvooptuženi Ulemek Legija. Ostala je i misterija kako se bivši komandant Crvenih beretki predao, pogotovo u kontekstu njegove izjave da je to učinio „jer ima poverenje u Koštuničinu vlast“. Zapravo, sve je bilo zamišljeno tako da se obori optužnica i tragična smrt Zorana Đinđića pripiše njegovom, kako se iz krugova vlasti i njihovih medija često isticalo, antipatriotskom i kriminalnom delovanju.

Iako je u toj vlasti jedno, ne baš tako kratko vreme participirala i Demokratska stranka, a u međuvremenu je i njen lider Boris Tadić bio izabran za šefa države, koji je vrlo uspešno kohabirao sa premijerom Koštunicom, u javnosti nije zabeležen ni najbenigniji pokušaj da se sa te pozicije (koalicionog partnera) izdejstvuje pokretanje istrage o političkoj pozadini. Šta je kumovalo jednom, uslovno rečeno, indiferentnom ponašanju DS, čiji je lider bio Zoran Đinđić – nemogućnost da se sa Đinđićevim najgorčnijim protivnicima postigne kompromis (izostanak političke volje) ili, pak, strah demokrata da bi prerezna istraga mogla otići predaleko – ostaje nam u nasleđu kao dug koji DS i Tadić

moraju da podmire makar sada kada je Koštuničina garnitura politički skrajnuta i nema, bar se tako čini, nikakvih prepreka (osim ako se pod tim ne podrazumeva savezništvo sa Miloševićevim socijalistima i Tadićeva strategija nacionalnog pomirenja) da se stvori politička volja. Odnosno, da Miljko Radisavljević koliko sutra ispuni obećanje i pokrene novi ciklus istražnih radnji kako bi se locirali glavni inspiratori i organizatori Đinđićevog ubistva.

To se, nažalost, još ne dešava, a nema ni nekih čvršćih nagoveštaja da će se uopšte desiti. Kao da je vlast u Beogradu zatečena brzinom događaja i količinom (ne)službenih novih informacija posle obračuna dvojice istaknutih pripadnika – ubica „zemunskog klana“ u Zagrebu i njihovog potonjeg hapšenja, pa možda procenjuje da li bi bilo korisnije da sačeka da mafijaši „progovore“, odnosno odrade posao koji je država prethodno morala samoinicijativno bar da pokuša. S druge strane, ostaje bez pravog odgovora dilema, da li je i koliko spremna da se uhvati u

koštac sa mogućnošću da opsežna istraga dovede do jako neugodnih otkrića o eventualnoj umešanosti nekih državnih organa, tajnih bezbednosnih službi, pre svega, nekih bivših i sadašnjih državnih funkcionera i pojedinaca iz krugova crkve i krupnog kapitala. To su, zasad, uglavnom, medijske spekulacije nakon prve runde saslušavanja Kalinića i Simovića. Ipak, nije teško uočiti i simptome izvesnog straha od rasplivanja misterije „političke pozadine“ atentata i mogućih reperkusija po ukupnu političku i društvenu scenu Srbije, koji „evropskoj koaliciji“ naprosto vezuje ruke.

Bilo kako bilo, tek javnosti u Srbiji, posebno onom njenom delu koji uporno insistira na istraživanju političke pozadine, preostaje da još neko vreme sačeka sledeći potez vlasti, koja bi trebalo da se konačno izjasni da li je priča o atentatu definitivno završena izricanjem pravosnažnih presuda direktnim egzekutorima, ili će se krenuti u opsežniju istragu ne bi li se utvrdilo – ko je, zapravo, ubio Zorana Đinđića. Taj deo javnosti se ujedno nada da advokat Srđa Popović nije u pravu kada ovih dana kaže da mnogo ne veruje u spremnost vlasti da se stvar istera na čistac, da je na delu „džentlmenški sporazum“ da niko nikoga ne dira, odnosno prećutna abolicija svih onih koji su na bilo koji način odgovorni za tragičnu sudbinu premijera.

Afera „Satelit“

Kosmička i zemaljska prašina

PIŠE: STIPE SIKAVICA

Pre nego što je polovinom aprila ove godine izbi-la u javnost, afera „Satelit“ je bila gotovo punih pet godina pod zaštitom državne tajne. Obelodanjena je uglavnom pod pritiskom velikog duga koji Srbija ima da plati izraleskoj firmi „Imageset International“ po odluci arbitraže. Ono što je u svemu najčudnije (mada čuda u Srbiji već odavno nema) jeste to da će na siromašna pleća ni krivih ni dužnih građana biti natovaren teret od više desetina miliona eura za nekakvu satelitsku uslugu koju Srbija uopšte nije ni dobila. Posredi su, dakle, bili mutni poslovi. Po svemu što je do sada poznato, jasno je da je u taj kriminalni koloplet, što posredno što neposredno bila uključena ekipa državnih činovnika i inih vojnih eksperata brojnija od fudbalskog tima, a da je u periodu priprema za rasplet tog nečasnog čina bio neupitan samo jedan jedini akter – Prvoslav Davinić, ministar odbrane državne zajednice Srbija i Crna Gora, što će reći, u vreme kad se „Satelit“ tek kreirao, najverovatnije u koruptivnim državnim radionicama.

Sledeća specifičnost slučaja „Satelit“ je u tome da je država potegla optužnicom protiv Davinića; da je potom Davinić „u paketu“ tužio ministra ekonomije i regionalnog razvoja u Vladi Srbije Mladana Dinkića, profesora Pravnog fakulteta u Beogradu Stevana Lilića i negdašnju ministarku za Nacionalni investicioni plan Vericu Kalanović, jer su, kako ispada po njegovim tvrdnjama, i oni, svako na poseban način umešani u aferu. Dinkić je uzvratio krivičnom prijavom protiv Davinića navodno zbog lažnih optužbi i klevete. A kako stvari stoje, izvesno je da će se rat tužbama proširiti na još neke aktere afere, svejedno, bili stvarni ili lažno optuženi. Međutim, s obzirom na dosadašnju reputaciju srpskog pravosuđa, bez dileme se može zaključiti da jedino državni činovnici ne moraju brinuti bez obzira na kvalitet optužnica koje ih terete ili ih budu teretile.

Što se tiče hronologije slučaja, ona se tačno i tečno odvijala po farsičnom scenariju. Prema zvaničnoj verziji, Prvoslav Davinić, u svojstvu ministra odbrane državne zajednice Srbija i Crna Gora, potpisao je 4. juna 2005. godine u Parizu sa gorepomenutom izraelskom firmom ugovor o iznajmljivanju špijanskog satelita za

osmatranje teritorije Kosova. Srbija je po ugovoru trebalo da koristi satelit 6 godina za šta je trebalo da plati 44,9 miliona eura. Sada se zvanično tvrdi da je ondašnji ministar odbrane sve uradio bez saznanja i odobrenja Vrhovnog saveta odbrane i Saveta ministara državne zajednice. Zato je Davinić još tada, a na inicijativu Mladana Dinkića, u ono vreme ministra finansija u vladi Vojislava Koštunice, pod hitno gotovo naglavačke izbačen iz G17 plus, iako je Davinić kao kadar te partije i bio instaliran na mesto ministra odbrane.

Budući da zvanična Srbija nije pristala na uslove ugovora, niti je izraelski satelit počinjao kosovsku špijunažu, neuspelo iznajmljivanje satelita našlo se najpre pred redovnim međunarodnim sudom u Parizu, a potom i pred arbitražnim sudom u Londonu. Srbija je izgubila u oba slučaja. I tek nakon, tog po Srbiju neuspešnog sudskog mrcvarenja, nevesela priča o Prvoslavu Daviniću i izraelskom satelitu izbija u domaću javnost u formi skandala. Krajem maja Vlada premijera Mirka Cvetkovića skinula je oznaku državne tajne sa slučaja „Satelit“, a Više javno tužilaštvo u Beogradu podiglo je optužnicu protiv Prvoslava Davinića „za zloupotrebu službenog položaja“.

I pre raspleta afere, na koje možda i nećemo dugo čekati, iako nam se sada tako ne čini, nameću se neka bitna pitanja. Jedno od njih, ako hoćemo i najvažnije, valjalo je postaviti još odavno: u koje je svrhe trebalo da se instalira satelit? I to za enormno veliku sumu novca koju Vojska i Ministarstvo odbrane nikada do tada a ni posle toga nisu ni potraživali ni za kakvu nabavku za vlastite potrebe. Koga je to Srbija, odnosno u to vreme SCG, trebalo da nadgleda i špijunira? Administrativna linija prema Kosovu bila je i tada „zatvorena“ tolikim vojnim i policijskim efektivima da ni ptica nije mogla da promakne neopažena. I samo nam je još satelit falio! Drugo važno pitanje glasi: zašto je ta sumnjiva rabota bila zaštićena oznakom „državna tajna“? Šta se njome skrivalo, ako ne glupost, šta više i lopovluk ondašnjih nosilaca visokih državnih funkcija!

I bez ikakvih istraživačkih i sudsko-istražnih radnji vidljivo je i golim okom da Prvoslav Davinić u ovoj aferi nije ni nevin ni naivan. To tim pre ima li se na umu serijska afera koja je potresala vojnu organizaciju baš u vreme njegovog mandata („Stanovi“, „Lož-ulje“, „Pancir“), a među njima najteža i najbolnija, a odnosi se na još uvek nerasvetljenu pogibiju dvojice gardista (Dražena Milovanovića i Dragana Jakovljevića) u topčiderskoj kasarni, 5. oktobra 2004. godine. Međutim, Prvoslav

Davinić ne treba da bude „žrtveno jagnje“. Beogradski mediji su iščeprkali i neke podatke različite od zvaničnih, koji na „Satelit“ bacaju posve drugačije svetlo.

Na primer, Mile Isakov, ambasador SCG u Izraelu upravao u vreme kada je pregovaračka aktivnost o iznajmljivanju satelita bila u punom jeku, tvrdi da je o svim pregovaračkim fazama redovno obaveštavao vladu Vojislava Koštunice, ali da je dobio instrukciju da se ne meša, jer da to nije njegov posao. General Ljubiša Jokić (sada u službi crnogorske Vlade), prema pisanju beogradskog dnevnika Press, poslao je pismo redakciji toga glasila i tvrdi da je, u svojstvu sekretara Vrhovnog saveta odbrane SCG (smenio je Dragana Paskaša na mestu načelnika Generalštaba) prisustvovao sednici VSO u sastavu: Svetozar Marović – predsedavajući, Boris Tadić – predsednik Srbije i Filip Vujanović – predsednik Cne Gore, i da su „članovi VSO zaključili da su usluge satelita potrebne u Kopnenoj zoni bezbednosti, da se usvaja pomenuta informacija Ministarstva odbrane o Nacrtu ugovora za korišćenje satelita, kao i da se čitav projekat tretira kao državna tajna“.

Za razliku od službenika u njegovom Kabinetu koji su poricali njegovu vezu sa aferom, Boris Tadić je izjavio: „Država je u tom periodu bila suočena sa izuzetnim bezbednosnim rizicima. VSO je, kada se razgovaralo o tome, imao na umu satelitske snimke u realnom vremenu. Nikada nisam imao na umu satelitske snimke sa odloženim dejstvom, jer oni nemaju nikakav bezbednosni značaj. To je bilo na sastancima na kojima sam ja prisustvovao, postoji dokumentacija o tome“.

Kada je Davinić podneo krivičnu prijavu protiv Mladana Dinkića, tvrdeći da su njegovi prsti upleteni u satelitsku ujdurmu, iz Dinkićevog Kabineta je uzvraćeno, uz ostalo, da Prvoslav Davinić „tom neosnovanom tužbom baca prašinu u oči javnosti“! Ko baca zemaljsku, a ko kosmičku prašinu u oči ovdašnjem građaninu pokornom trebalo bi da utvrdi sud. Međutim, postoji realna opasnost da se kola slome na Daviniću, pa da se nakon stanovitog protoka vremena i on proglasi nevinim. I – pojeo vuk magarca! Ko drugi da plaća „Satelit“ do mi, tzv. građani koji, em što ne umemo, em što nećemo da zahtevamo od naše vlasti da nam položi račune za svu tu neodgovornost, neznanje, javašluk i lopovluk, umesto što će nam ta ista vlast samo isporučiti račun za naplatu svojih brljotina.

Međunarodni naučni skup „Tito: Videnja i tumačenja“

Otvaranje prostora za šire društvene analize

PIŠE: OLGA MANOJLOVIĆ PINTAR

U organizaciji Instituta za noviju istoriju Srbije, Arhiva Jugoslavije i Südost – Instituta iz Regensburga u Arhivu Jugoslavije i Muzeju istorije Jugoslavije je od 7. do 9. maja 2010. godine održana međunarodna naučna konferencija pod nazivom „TITO: videnja i tumačenja“. Rezultate svojih istraživanja je izložilo više od 70 naučnika iz 15 zemalja sveta. Održavanje skupa su pomogli Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije, Fond za otvoreno društvo, Srbija, Friedrich Naumann Stiftung, Balkan Trust for Democracy, UK AID from the Department for International Development i Bayerisches Staatsministerium für Wissenschaft, Forschung und Kunst.

Trideset godina koliko je prošlo od smrti Josipa Broza Tita, predstavljalo je verovatno najturbulentniji period na prostorima bivše Jugoslavije u inače dramatičnom XX veku. Za razliku od vremena svetskih ratova, kada su sukobi na teritoriji Balkana bili odraz širih evropskih i svetskih političkih i vojnih konflikata, u poslednjim decenijama XX veka Jugoslavija se našla u kontrapunktu u odnosu na ostatak Evrope. U vremenu ujedinjavanja, Jugoslavija se raspadala, stotine hiljada ljudi su izgubili živote, milioni su proterani i raseljeni. Međutim, iako već duži niz godina zaokupljaju akademsku javnost širom sveta, analize istorije i raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije nisu ponudile sistematične studije ličnosti i složene političke delatnosti Josipa Broza Tita. Veoma je naime, mali broj naslova koji su uzroke raspada Jugoslavije i njenu celokupnu istoriju pokušavali da sagledaju analizirajući Tita kao simbol oko koga su izgrađivani, ali i razarani lični i kolektivni identiteti.

Skup pod nazivom *Tito: Videnja i tumačenja* je imao za cilj da otvori brojna pitanja koja se tiču ličnosti Josipa Broza Tita i vremena na koje je

njegova politička delatnost uticala, ali i da ponudi odgovore na pitanja njegove društvene percepcije i stalne ideološke utilitarizacije. Utvrđujući kontekst koji je usmeravao njegov rad i preispitujući posledice odluka koje je donosio, u fokusu istraživanja tako su se našli ideologija socijalizma i društvo koje ju je predstavljalo.

Od glorifikacije do satanizacije, percepcija Josipa Broza Tita je ne samo održavala već i konstituisala jugoslovensko i društva koja su nastala raspadom Jugoslavije. Odnos pojedinaca i grupa prema njemu uvek je izražavao ili preslikavao strujanja u društvu, stavove elita, historiografiju.... Upravo stoga, skup je imao za cilj da ponudi tumačenja proizašla iz novih čitanja istorijskih narativa i podstakne dalja istraživanja. Više od 70 istraživača iz 15 zemalja (Bosne i Hercegovine, Bugarske, Crne Gore, Češke, Francuske, Hrvatske, Indije, Makedonije, Nemačke, Rusije, Sjedinjenih Američkih Država, Slovenije, Srbije, Švajcarske, Velike Britanije) radilo je u četiri panela („Josip Broz i Tito u javnom prostoru“, „Napuštanje margine: jugoslovenska spoljena politika i Josip Broz Tito“, „Tito, Jugoslavija i Jugoslaveni: unutrašnjopolitički i kulturni kontekst“ i „Kultura sećanja“). Analizirani su postulati jugoslovenske spoljne politike, specifičnosti bilateralnih odnosa, kao i percepcije Tita i Jugoslavije u hladnoratovskom svetu. Sagledan je uticaj Tita kao simbola na konstituisanje jugoslovenske zajednice i njene svakodnevice, njegovi ideološki okviri i politički angažman u zemlji, kao i odnos sa političkim saradnicima i protivnicima. Paralelno su predstavljene i analize procesa (de)konstrukcije herojskog narativa unutar koga je stvaran centralni simbol jugoslovenskog zajedništva. Do kraja godine predviđeno je izdavanje zborniku radova u kome će se naći izlaganja učesnika konferencije, među kojima su bila neka od najeminentnijih imena naučnika i naučnica koji se decenijama bave istorijom Jugoslavije i socijalizma, ali i mladih istraživača koji su na novi

način otvorili stara pitanja i ukazali na nove uglove posmatranja prošlosti.

Iako prisutan u javnom diskursu i u moru publicističke literature, Josip Broz Tito i njegovo nasleđe još uvek su nedovoljno kritički preispitani u naučnoj literaturi i akademskim krugovima. Savremene humanističke nauke u Srbiji su se začuđujuće malo – gotovo na marginama – bavile utvrđivanjem faktografije i analizom Tita kao kompleksnog istorijskog fenomena. Već i navedena konstatacija nužno je probudila istraživački interes, posebno kada se ima u vidu da su kroz odnos prema Josipu Brozu Titu (bilo da je glorifikovan, ignorisan, marginalizovan, ili satanizovan) legitimisane političke i ideološke podele, pravdane ekonomske odluke i konstituisani društveni sistemi vrednosti. Intrigantna je svakako i činjenica da su se kontroverze oko njegove ličnosti i simbola umnožavale gotovo geometrijskom progresijom na prelazu XX u XXI vek, kao i utisak da su poslednjih godina idejna sukobljavanja oslabila u meri u kojoj je na globalnom nivou postala evidentna kriza leve i smanjena „opasnost“ od socijalizma. U tom smislu čak i aktuelna, gotovo žovijalna i banalna idealizacija Titove ličnosti kroz otkrivanje detalja njegovog privatnog života pružila je mogućnost dubljih promišljanja.

Decenijama slavljen i istican kao centralna ličnost jugoslovenske države i ideologije koja je počivala na promociji ideologije *bratstva i jedinstva* i *socijalističkog patriotizma*, Tito je u godinama raspadanja Jugoslavije dobio čitav spektar pežorativnih karakteristika. Bez obzira u kom pravcu su se kretala predstavljanja njegove ličnosti i političke delatnosti, preovlađivale su paušalne, neizdiferencirane ocene, koje su uvek nametane kao neupitne i opštevažeće. U tako formiranim monolitnim simbolima najjasnije su se ogledala društva koja su ih stvarala. Upravo stoga

analize procesa identifikacije, ili distanciranja od Tita, potenciranja, ili ignorisanja njegove delatnosti i značaja, pružile su mogućnost tumačenja u kojima su glavni objekat zapravo postali društvo i njegove elite. U procesu prevođenja Tita iz sfere političkog u sferu naučnog, nužno je bilo pružiti kritičke ocene brojnih tumačenja koja su se kretala u širokom rasponu – od promocije „oca nacije“ do njegove potpune negacije. Bilo je, potrebno precizno istražiti okolnosti u kojima je, kroz identifikaciju sa Titom snažena empatija unutar jugoslovenskog socijalističkog društva, kao i one u kojima se distanciranjem od njega kao od *drugog* i *potpunog stranca*, težilo uspostavljanju nepremostive distance prema Jugoslaviji i socijalizmu.

Naučna konferencija *Tito: Viđenja i tumačenja* ponudila je kritičke ocene izmenjenih tumačenja i ponudila odgovore na pitanje koliko su ona bila rezultat naučnog sazrevanja, ili pak ideološke konverzije i uspostavljanja nove dominantne (ovoga puta nacionalne) paradigme kroz koju je vrednovana prošlost. Nemoguće je svakako zanemariti i značaj smene generacijskih zajednica sećanja. Traumatična iskustva iz devedesetih godina XX veka izmenila su, naime, perspektive i očekivanja mlađih generacija i suočila ih sa potrebom zauzimanja angažovanog političkog stava i delovanja. U centru takvog angažmana neminovno se našla i potreba određenja prema Josipu Brozu Titu.

Zbog svega navedenog, gotovo se nametnula potreba otvaranja akademske debate koja je pokušala da ukaže na „inventovanu sumnju“ u sve konstitutivne elemente jugoslovenske socijalističke zajednice kao osnova na kome je izvršena njena dekonstrukcija. Zamišljena kao podsticaj naučnom dijalogu na različitim nivoima analize, konferencija je govoreći o jednoj ličnosti zapravo odslikala društvo. Kritičko vrednovanje promene istorijske paradigme i procesa izgradnje novih tradicija, predstavlja preduslov za razumevanje procesa raspada Jugoslavije i konstituisanja postjugoslovenskih društava. Upoređivanjem javnih i privatnih viđenja, oficijelnih i alternativnih tumačenja Josipa Broza Tita i uočavanjem njihovih prožimanja, odnosno negiranja, otvoren je prostor za šire analize društava proisteklih iz raspada Jugoslavije – njihove prošlosti i vizija budućnosti za koje su se opredelila.

SPS u novom milenijumu

Kadrovi koji rešavaju sve

PIŠE: NASTASJA RADOVIĆ

Da li je Slobodan Milošević nekada razmišljao o budućnosti svoje partije? Sem protokolarnih govora na partijskim kongresima koji su svi bili po istom šablonu (sem poslednjeg, u januaru 2000), SPS je njemu bio što i Josipu Brozu Titu SKJ. Tek „okućnica“. SPS, staro-nova stranka, napravila je prvu veliku vlasničku tranziciju: „dokapitalizacijom“ sa SSRN Srbije, postala je vlasnik velikog dela partijsko-državne imovine. Ko je hteo partiju na novootkrivenom nebu višestranačja, morao je da saradjuje sa vladajućom nomenklaturom (SK Pokret za Jugoslaviju, pa i SRS), ili da nađe druge izvore prihoda.

NASLEDSTVO I MIRAZ

O vezama Miloševićeve partije i drugih stranaka koje su se brojale na desetine manje-više aktivnih, povremeno se sazna ponešto. Kao sa radikalima, ali je taj deo tajne partijske dinamike još uvek jedna od velikih državnih tajni. Malo je verovatno da je jedino pri razvijanju infrastrukture SRS Milošević pomagao, a da je opozicija koja se stalno pokazivala ne samo nejedinstvenom u neakvom opozicionom cilju prema jednoj diktaturi, već i uvek spremna da sa SPS napravi korisnu kombinaciju. Pokazalo se, međutim, da su i dobitničke stranke nakon 5. oktobra, naučile nešto od SPS: kad dobijaš izbore, kad imaš kontrolu nad privatizacijom i snagama bezbednosti, ništa više nije neprijatno, politički promiskuitetno, zbog glasača neprihvatljivo...

Ponekad nam tek vremenska distanca može baciti jasno svetlo na događaje koji su pretrpavali prošlost. Vrh Miloševićevog SPS, sem njeega samog, više puta je pokazivao nezadovoljstvo odnosima te stranke i JUL Mirjane Marković, zbog čega je bilo i nekoliko partijskih čistki među najbližim Miloševićevim saradnicima. Ako se složimo da je SPS, bez obzira na veliko osipanje članstva i još veće napuštanje birača, održao na okupu ljude sličnih političkih stavova kao i prvobitni SPS, zanimljivo je da nije bilo većih otpora Dačićevoj odluci da sa Tadićevom DS, ne samo uđe u tehničku

koaliciju već se i „srodi“ na navodnim levičarskim ciljevima. O čemu se tu radi sem o podeli velikog kolača vlasti i moći?

Iako derivat Komunističke partije koja je proklamovala jugoslovenstvo, međupartijski obračun iz 1987, doveo je na vrh deo partije koja je tražila „ravnopravnost“ Srbije. A, kada to postane okosnica delovanja u stranci levičarske ideologije, tu propada Marks, ali Staljin - ne. Amalgam poznat u istoriji stvara zločudno ideološko tkivo - nacionalizam se javlja i kao političko i kao ideološko rešenje, jer je najlakši način za očuvanje vlasti. Još je bolja mešavina sa idejama socijalne pravde, jednako- sti: „švedski standard“. Dakle, takav amalgam ideja lako će očuvati, ali i uvećati biračko telo, svakako će biti prihvatljiviji od nacional-liberalizma, uvođenja jasnih tržišnih pravila, prave privatizacije, denacionalizacije itd. Tu se klijentelistička nomenklatura SKS saživela sa nezadovoljnim, uplašenim, a ratobornim građanstvom, nenaviknutim da bude odgovorno za stanje u kojem se nalaze njegovi interesi.

SABORNOST

Pristupanje proevropskoj koaliciji nije Ivicu Dačića koštalo nečega što je vredno pomena. Tadićeva DS nije satanizovana kao što je to bila Đinđićeva: nema brzih rešenja, brine se o političkoj i sveopštoj, pa i onoj pravoslavnoj sabornosti, nema ratova i pogibija, tajkuna Mirjane Marković, postoji bar perspektiva boljeg života. Zar to nije želela i većina glasača te stranke 1990? Izraz toga danas je slogan „I Kosovo i EU“. „Lepo i korisno“.

U svemu tome, prošlom i današnjem, malo ima levice, i istorijske i aktuelne: zapadno-demokratske i više liberalne nego što je to ikad bila. Dačić sada kaže da je prijatelj sa šefom Socijalističke internacionale i ne pominje više Tadićev svesrdni angažman u tom „prijateljstvu“. Ovo što danas nudi DS, a još više kako se ponaša, sasvim se može dopasti i onome što je ostalo od SPS. Uostalom, nezadovoljni glasači „socijalista“ našli su pribežišta: neki kod radikala,

neki kod demokrata kada je Tadić postao predsednik. No, nije sve baš tako jednostavno...

Veliko nacional-partijsko pomirenje, dalo je krila SPS nomenklaturi u državnoj službi. Budući glavni politički operativac ratova devedesetih, ova stranka još uvek ima puno poverilaca. Da zapanji, potrudio se jedan od najbogatijih srpskih političara, Dušan Bajatović, direktor „Srbijagasa“ sa najvećom činovničkom platom. Nije imao kud, priznao je da je zaposlio članove porodica Joviće Stanišića i Frenkija Simatovića. Objasnio je to tvrdnjom da je naučno dokazano kako se bolje brane oni koji ne brinu o solventnosti svojih porodica. Tako je Bajatović jednog pilota zaposlio kao pravnika: „sam sam ih zaposlio, bez konkursa; ja to mogu.“

Iako građani Srbije baš ništa ne duguju SPS, ova stranka ili njeni prvaci duguju pojedincima. Nikako običnim, nikako ravnodušnim...

I dok se Ivica Dačić javno sve više distancira od Miloševića i njegovog nasleđa, ono je svuda oko njega. I dve partije iz najuže, predizborne koalicije, PUPS i Jedinstvena Srbija, reprezenti su prošlih vremena. Tako je Jovan Krkobabić godinama bio visok državni činovnik (koaliciju je ranije pravio i sa Nebojšom Čovićem još jednim socijalističkim karijeristom), a upečatljivosti biografije Dragana Markovića Palme teško se nešto može dodati. „Palma“ je, na neki način, predstavnik ultraradikalnog krila SPS, oličenog u još uvek manje-više tajanstvenim ratnim poslovima čiji je najbolji izraz optužnica i okom vidljivo bogatstvo Željka Ražnatovića Arkana. Krkobabić je postao lider predstavnika trećeg doba, nezadovoljnih realizacijom obećanja datih još 1990, a neispunjenih u zadovoljavajućoj meri nakon 2000. Sve to i sada ima svoju cenu.

JAVNO-TAJNO

I dok se lider SPS više ne može snimiti na Miloševićevom grobu, može Milutin Mrkonjić, inženjer našeg socijalizma, nekadašnjeg i sadašnjeg... Simbol kontinuiteta dogovornog državno-partijskog graditeljstva.

Ivici Dačiću se sa distance od dve godine od pregovora za formiranje nove vlade, ne može sporiti politička veština. Uspeo je da u javnosti stvori utisak političara koji je nešto naučio na sopstvenim greškama, a da pri tom nije napuštao brod koji tone, Miloševićev SPS. Stalno je u javnosti, ima dobar „pr“, vešto se nosi sa provokativnim pitanjima i poređenjima, pa

je i njih sve manje. Štaviše, postao je od najsumnjivijeg političkog lidera, čovek od velikog poverenja. Sve ono što škodi njegovom novom imidžu, zna da vešto prikriva. Više ga niko ne pita za njegovo pojavljivanje u aferi „kofer“, pogotovo neće sada kada su glavni akteri tog sumnjivog preduzetništva, oslobođeni. Nema dokaza, „kofer“ je valjda nestao negde u nekom policijskom magacinu.

Šalu na stranu, Dačić je tip gotovo idealnog, balkanskog političara u tranziciji. Navike je promenio, ali čud? Ko zna, ovo nije vreme koje nam za to daje uverljive dokaze. Sve ono što u kadrovskoj politici kod njega i ljudi iz vrha stranke ne valja, svi ti miljenici Miloševićeve dinastije u državnim institucijama mogu se pripisati nuždi očuvanja stranke, a možda i nekim većim i opasnijim zalozima. Uostalom, rekao bi neko manje osetljiv na Brčina i slične, da i DS vraća dugove raznima.

Prošlo je dosta vremena dok su se Tadićevi savetnici dosetili da nije dobro za imidž predsednika i njegove stranke da se šef SPS i Miloševićevog podmlatka, toliko ističe u borbi protiv organizovanog kriminala, pa i korupcije. Otada se predsednik Srbije jasnije, ali ne tako vešto kao Dačić, oglašava u vezi sa ovim stvarima. Tadić je i tu više deklarativan, pa i visokoparan (Srbija kao regionalni lider u borbi protiv mafije), dok se Dačić „skromno“ drži svog portfelja. U prošlogodišnjoj poseti SAD koja je trajala nedelju dana, video se sa samim bezbednosnim vrhom zemlje koja među balkanskim državicama traži uporište za borbu protiv trgovine drogom i terorizma. A to, naravno, nije lako naći. O tome, šta se razgovaralo i šta od njega i Srbije očekuju Amerikanci, nije hteo da govori pred dopsnicima srpskih medija u Vašingtonu. Novinari nisu bili pozvani ni na koktel u srpskoj ambasadi upriličen zbog ove posete. Dakle, Dačić stvarno ima dobar „pr“. Stalno je u javnosti, radi važne stvari, ali o tome govori vešto i onoliko koliko hoće. Od toga ipak, do sada nije napravio svoj nedostatak. To se, štaviše, i ne primećuje...

Ipak, popularnost Dačića nije se značajnije prelićala na rejting njegove partije. Ipak, na lokalnim izborima postižu sve bolje rezultate. Zaziranje od većeg uticaja SPS (koji zbog koalicionih dilova uopšte nije mali) u parlamentu i vladi, ne sprečava građane da u lokalnim okvirima zadrže svoje stare navike, naročito ako je reč o onima koje i dalje moraju da viđaju. Nema podataka ni o tome da se značajnije uvećava stranačko telo SPS. Uprkos velikom uspehu lidera, previše rizično mesto za početak ili nastavak političke karijere...

SPS, PUPS, pa čak i jagodinska struja, deo su socijalne retorike vladajuće koalicije, „rezerva“ DS u socijalnom dijalogu. Čime su to zaslužili, sem pričom o švedskom standardu, davne 1990?

Srbija je izgleda zemlja gde se sve što se vidi i čuje na političkoj sceni melje, usitnjava, razvodnjava. Ne zna se ni približno nečija mera u politici, pa ni u javnosti uopšte. Tako je sada najjači oponent Dačićevom SPS, Milorad Vučelić i njegov nedeljni Pečat. Vučelić, organizator Miloševićeve sahrane, koji je kao nekakav politički naslednik slavne porodice preuzeo simbole revolucionarne levice toliko drage Mirjani Marković, okitio njima svoj skupi apartman i firmirano odelo i počeo da prkosi Dačićevom establišmentu. I on mora biti da ima neko „biračko telo“, možda sposobno da izdrži jedan nedeljni za specijalnu publiku. Vučelić, antiglobalista sa tajkunskim standardom, jedan je od najboljih domaćih „konfuzionista“.

Ponovo se pomalja priča o pozadini ubistva Zorana Đinđića. Dačić pametno, kaže da bi on mnogo voleo da se što pre otkrije pozadina svih ubistava iz vremena kada je bio glasnogovornik. Naravno, želi i da se potvrdi njegova, pretpostavljena, lična nevinost. Ipak, da li on može biti zaista efikasan organizator ovog posla? Zato se sumnja: možda mu je zato i poveren? Nevolja je što Dačić nije tek prvi čovek policije, već što on sada izgleda teško smenjiv. Kao „nesavršen“ političar, mogao bi biti partner i SNS Tomislava Nikolića, bez problema. Kada mu je to 2008, nuđeno, rekao je: „Moram prvo da pogledam šta je sve na stolu“.

Povelja na licu mesta: Kikinda

U SENCI KOLUMBOVE STRANKE

PIŠE: GORDANA PERUNOVIĆ FIJAT

Sednicu saziva SO Kikinda, 10. maja, kikindska, uslovno rečeno, *javnost* čekala je u napetom stavu – visokom startu. Proneo se, naime, glas da tačke dnevnog reda naslovljene kao „podnošenje izveštaja Opštinske izborne komisije povodom prestantka mandata odbornika SO Kikinda“ i „donošenje rešenja o potvrđivanju mandata odbornika SO Kikinda“ znače da se naprednjaci vraćaju. Radi se o sedamnaestoro članova SNS koji su kao članovi SRS osvojili mandate 2008. godine, pa prešli u SNS, čime su izgubili mandate. Prema njihovom očekivanju – trebalo je da ponovo zauzmu mesta u opštinskim klupama. Naprednjaci su otvoreno i radosno slavili, govoreći glasnije nego obično u svim kancelarijama u kojima rade još otkako su kao radikali zaposleni i pobednički se pozdravljajući i okupljajući na trgu u centru Kikinde. Već su se rasporedili ko koje direktorsko mesto zauzima, ko koju funkciju. Pripadnici ostalih političkih opcija, naročito onih koje vrše vlast u gradu, bili su očekivano uzdržani u davanju bilo kakvih izjava; senka stranke koju je Miloš Šibul, agronom, privatni preduzetnik i predsednik GrO LSV Kikinda nazvao „Kolumbovom strankom“, jer su presvučeni radikali odjednom, 2010. godine, *otkrili zapad* i skroz – naskroz se evropeizovali, lebdela je nad gradom i još lebdi. Kad, međutim, na sednici SO samo je dvoje odbornika DSS zamenjeno novima. Svetozar Vukmirica, odbornik, i Olga Kovačević, odbornica DSS prešli su u SNS, pa su umesto njih odbornici DSS postali Ilinka Đuran, profesorica srpskog jezika i književnosti u penziji, nekadašnja direktorka Ekonomske škole u Kikindi, i Vladimir Pudar, diplomirani pravnik. Za kratko vreme, evo i novih momenata: nekoliko istaknutih članova i članica SNS prešlo je u DS i DSS. Kao primer se navodi Mladen Koprivica, član SRS, pa SPS, pa opet SRS, da bi septembra 2008. prešao u SNS, a maja 2010. u DSS... ko se ovde snađe, svaka mu čast... i poveo sa sobom, kako tvrde bolje obavešteni, celu ekipu članova SNS, ranije SRS, u kojoj je i Blagoje Krajinović,

nekadašnja radikalska a zatim naprednjačka uzdanica, koja je pokušala da se vrati u SRS ali je odbijena, a ni u DS je nisu primili. Kikindski hobi-analitičari tvrde da je prelazak iz SNS u DS razumljiv: DS je, naime, sada *vlast*. Što se tiče prelazaka u DSS, ni tu ne manjka objašnjenja: bivši radikali koji su najpre otišli u SNS razočarali su se kad su shvatili da SNS nije po njihovom mišljenju dovoljno nacionalistička, konzervativna i antievropska stranka. Uzgred, nisu u njoj dobili pozicije koje su očekivali prelaskom, a u SRS ne mogu da se vrate, jer ih bivši istomišljenici ne primaju natrag (bilo je pokušaja), pa utočište traže u DSS koja im sa svojim programom i čelnicima nekako uliva najviše poverenja, šta li. Onima koji istrajavaju ili se upravo učlanjuju u SNS uopšte ne smeta gomila krivičnih prijava protiv Branislava Blažića, bivšeg predsednika Opštine a sadašnjeg predsednika OO SNS, niti to da su neki od njegovih saradnika već osuđeni, što ih ne sprečava da i dalje zauzimaju odlična mesta u administraciji Severnobanatskog okruga, na čije čelo je opet došao socijalista, Vladimir Ilić, umesto Branislava Bajića, demokrate. Naprednjaci su se zakratko učutali posle sednice SO, da bi se u subotu 15. maja okupili na hitnoj i tajnoj sednici svog opštinskog odbora, baš dok je Kikinda bila u znaku Noći muzeja, i odlučili da u septembru preuzmu vlast. Sadržaj tajne sednice znao je ceo grad već sutra ujutro (nedelja je u Kikindi pijačni dan). Onda su naprednjaci ušli na sednicu SO Kikinda 31. maja, zahtevajući da se obrate odbornicima. Šandor Talpai (SVM), predsednik Skupštine opštine, pozvao je saziv da glasa da li da se naprednjacima da reč. Odbornici su ovaj predlog glatko odbili. Naprednjaci su demonstrativno, a kako bi drugačije, izašli iz sale, najavljujući da će i dalje da dolaze na sednice i traži mandate. Samo se stanovništvo nešto naročito ne trza na sve novosti koje čuje. Može biti da je oguglalo, posle svih pretumbacija, kriza, šokova i svakovrsnih političkih egzibicija i više ih

ne *percipira*. Ljudi rado slušaju o izborima, redovnim ili vanrednim, ali su i dalje mnogo više zabrinuti zbog konkretnih pojava, naime, velikih i sve većih računa.

„Kako vi uopšte trpite da vam gas bude toliko skup? Nema nikakvu kaloričnu vrednost, sobe poluhladne cele zime, samo se vrti onaj brojač, grejete po jednu prostoriju, a plaćate račune po 20.000 dinara. Pa, to je više od mnogih plata u Kikindi! I niko ni da se pobuni“, čudi se Draginja Rakazov (50), Kikinđanka na privremenom (15 godina) radu u Torontu, uz primedbu da su u Kanadi zime hladne, nekad i sa temperaturom od - 30 Celzijusovih, ali se „sve greje“ i grejanje nije skupo, u svakom slučaju, račun nije veći od prosečne plate. Ovakva iskustva Kikinđanima zvuče kao čista naučna fantastika. Oni se tek oporavljaju od grejne sezone, dugove će otplatiti možda u septembru, možda ni tada, a onda će nova grejna sezona, sa već najavljenim poskupljenjem grejanja, da ih dotuče finansijski. Nekoliko toplijih dana mnogi su iskoristili da iz kuća izbace instalaciju za grejanje na gas i ponovo uvedu stare dobre peći na čvrsto gorivo, u koje može da se ubaci bukvalno sve, od stare hartije do plastične ambalaže i poljoprivrednog otpada ako nema drva i uglja. Šporet „smederevac“ prodaje se kao pravi hit, a u međuvremenu nekoliko izuzetno jakih kiša spralo je crep sa mnogih krovova u Kikindi i selima i dalo razloga za mnoge opravke i ostale troškove. Sve više je Kikinđana koji ne mogu da drže korak sa ovakvim okolnostima, i padaju u najcrnje misli. Sredoje Bećagul (34) jedan je od njih. Otpušten je iz „Livnice“ u kojoj je radio od punoletstva. Posle smrti roditelja ne bi imao gde da stanuje da mu dalji rođaci koji žive u inostranstvu nisu poverili na čuvanje kuću i baštu. Radi razne poslove, naročito građevinske, jer, sad je sezona. Kad dođe zima, ili kad je ružno vreme, što znači: ništa od posla - dešava se da po nekoliko dana ne izlazi iz kuće, kaže da ni televizor ne

uključuje. Ovakav život postaje masovna pojava. Osiromašeni ljudi reaguju na neočekivan način; komšijska rasprava na periferiji grada završila se tako da je jedan od učesnika ostao bez oka. Javnost je reagovala najpre kricima užasavanja, da bi već posle nekoliko dana tišina opet pojela sve uzroke i posledice i više nije bilo ni reči komentara čak ni u lokalnim medijima koji su se pozabavili drugim temama, naročito onim političkim.

U Kikindi je proslavljen Dan pobede, 9. maj, kojom prilikom su vence na spomenike polagale delegacije SPS i LDP, a delegacija iz Rusije imala priliku da se na licu mesta uveri da su spomenici antifašističkoj borbi u Kikindi potpuno devastirani, oštećeni i neodržavani. Nije bolje prošao ni spomenik interircima u Norveškoj, koji je za priliku posete norveškog ambasadora opštini Kikinda marljivo oriban i doveden u prvobitno stanje. Onda su, u noći pred posetu norveške delegacije, opet nepoznati vandali išarali sprejom beli mermer spomenika, tako da su domaćini imali *veselu brigu* da spomenik prijateljstvu norveškog naroda sa Kikinđanima u najkraćem mogućem roku još jednom ospobe. Na kraju je sve prošlo u najboljem redu; Norvežani su ne jednom podržavali inicijative iz bratskog grada Kikinde, naročito omladinske. Obnavljaju se stare veze, uspostavljaju nove, načelno su svi za Evropu, samo neka ona već jednom pošalje *pare* i samo da oni već jednom nauče kako se pišu projekti, što bi moglo da potraje, jer se projekti u Kikindi pišu od 1993. godine i evo, do dana današnjih neki nisu naučili, nego prilažu zahteve za dodelu sredstava, kao pre više od 20 godina. Sve se menja, novo se uči, jedino su ostale stare navike koje se manje ili više uspešno kamufliraju savremenijim vokabularom ili ponašanjem. Primećena je jedna zanimljiva pojava, da je većina učesnika promena 2000. godine i pripremanja tih promena nekako sklonjena iz javnog prostora, tih ljudi nema nigde. Bilo da su promenili dresove, pasivizirali se, *umrli* ili se ozbiljno razboleli, tek, nema

ih. Na pozornici Kikinde još se drži ekipa „Kikindskih“ i Željko Bodrožić, koji je zadržao oštro pero i spremnost da kritikuje i primi kritiku – i nekoliko „malih krugova“ istomišljenika okupljenih uglavnom u nevladinim organizacijama, koliko je uopšte ostalo od njih. Onog časa kad su strani donatori počeli da sarađuju s državnim institucijama, gotovo sav nevladin sektor u Kikindi prestao je da funkcionise, jednostavno zato što nije imao novca a podršku domaćih centara moći nije obezbedio ni ranije, ni kasnije.

„Nekad sam se angažovala u NVO sektoru, jer mi je to davalo osećanje da se nisam predala, a sad je moje osnovno osećanje bespomoćnost. Nekad je sve bilo zabranjeno, sad je sve dozvoljeno, može ulična akcija, može ekološka tribina, ali, niko ne obraća pažnju! Obezbedimo fotografije opasnog otpada u okolini Kikinde – nadležni nam kažu 'to nije opasan otpad'. Obratimo se svim institucijama, sve nas lepo sačekaju, ali, nijedna ništa ne preduzme. Niko neće ničega da se prihvati, neće ni da analizira taj otpad koji nas može podaviti i otrovati“, kaže Biljana Ilić, aktivistkinja ekološkog udruženja „Ekodolina“, jedna od osnivačica svojevremeno vrlo avantgardne Ženske alternativne radionice, podsećajući na iskustvo da su stabla u Kikindi u vreme radikalne sačuvana od seče samo zahvaljujući aktivistima koji su čuvali svako drvo. Primeri aktivizma, pravog građanskog angažmana, retki su i sve ređi. Polovinom maja opštinu Kikinda je zadesila nova eko-katastrofa: odjednom je zahladilo do 7 stepeni Celzijusovih, kiša padala danima, još jednom su mnoge starije kuće, naročito na periferiji grada i u Ruskom Selu, pale pod naletom vode sa svih strana, njive su se pretvorile u bare, a kanali u poplavu. To je za neko vreme razbilo apatiju – barem kod onih kojima je ova promena klime uništila kuće. Pano sa najavom promocije knjige „Nemci u Vojvodini“ neko je razbio. O novootkrivenoj masovnoj grobnici u Raškoj niko nije govorio. Ali, grafit „Demoni – izvršili smo genocid!“ stoji i dalje.

Profesori i studenti

Poslanica filolozima, iliti was soll es bedeuten

PIŠE: SRDAN JOVANOVIĆ MALDORAN

Neverovatno je šta je na ovim prostorima važno, a šta nije. Obrazovanje, napredak, filozofija, nauka – ove instance nikada nisu bile od preteranog značaja. *Und das liegt auf der Hand, natürlich*. Isto tako, ni vesti o njima se ne vide često kao važne. A članak Lidije Kujundžić (obavezno pogledajte: <http://liduss.blogspot.com/2009/11/slucaj-akademika-grubacica.html>), čiji sadržaj i temu ovde želim da predstavim, najverovatnije je od *mnogo* veće važnosti nego format (*blog*) u kojem je prezentovan. Pitaću unapred – zašto ovakve stvari nisu došle na svaku televiziju, u svake novine? Zašto ovo dolazi u formi bloga i nekoliko članaka u NIN? *Was soll es bedeuten?*

Razlog je jednostavan: nikoga nije briga za obrazovanje i akademiju. Nacionalizam i posete Gani, Gabonu i Gvatemali su ipak važniji, kao i trošenje državnog budžeta u režiji Vuka Jeremića. Zadržavajući majušne tračke nade da ipak nekakve profesionalnosti u domaćoj akademiji ima, rešio sam da ispitam „slučaj akademika Grubačića“. Nažalost, ništa pozitivno nisam našao, a daleko od toga da to i nisam očekivao (uvek вреди naglasiti: čast izuzecima). Ipak se mi nalazimo daleko od realnosti, *wo sich die Füchse gute Nacht sagen*. Pogledajmo šta nam kaže članak Kujundžićeve. *Der Fisch stinkt vom Kopf her*. U četvrtak, 26. novembra 2009, SANU je primila nove članove. Jedan od njih je i dekan Filološkog fakulteta, poznati germanista na ovim prostorima, prof. Slobodan Grubačić, *bekannt wie ein bunter Hund*, inače doktorirao na Hajneu. *Die Sache hat ein Aber*, ipak se tu nalazi i *Catch 22* – a to je da je Grubačić optužen da je plagijator. *Nein, das ist nichts zum Lachen*. Kako Kujundžićeva navodi, anonimno pismo se pojavilo u Akademiji („Plagijator kuca na vrata Akademije“), u kome je u detalje obrazloženo kako je Grubačić plagirao Ludviga Vitgenštajna i Dobrosava Smiljanića u svom delu „Aleksandrijski svetionik“ (po rečima Kujundžićeve, „duplo golo“ plagirano – *zwei*

Fliegen mit einer Klappe)? Kako isti izvor navodi, zamenica šefa upravnih poslova SANU, Olivera Prica, rekla je da u Akademiji „ne reaguju na anonimna pisma”... Zamislimo da se neko „požalio” tokom Drugog svetskog rata da je Hitler istrebljivao Jevreje, ali – u anonimnom pismu. Ta, budući da je pismo anonimno, očigledno da pogrom nije važan... čak i sama Kujundžićeva iz nekog razloga navodi kako „ima nečeg vrlo kukavičkog u anonimnosti teških optužbi”. Međutim, zapitajmo se – ima li? Zašto rizikovati sopstvenu karijeru? *Hüte deine Zunge!* Vrlo je jasno da, bilo da je Grubačić plagijator ili ne, karijera onog koji bi ga za to optužio ne bi bila vredna ni prebijene pare. Kvalitet i istina, ipak, na ovim prostorima nisu od najvećeg značaja... i zato celi Filološki fakultet ćuti. *Wes Brot ich ess, des Lied ich sing.* Ćuti mutava Akademija. Mutava, slepa, gluva. *Reden ist Silber, Schweigen ist Gold.* Jedina oblast ljudskog delanja koja ne bi smela da ćuti jer je njeno ćutanje od civilizacijskog značaja – ćuti kao zalivena. *Schlafende Hunde soll man nicht wecken...* tišina... gluvo doba noći jedne „akademske sredine”. Da li je Grubačić plagijator (kako Kujundžićeva navodi), gotovo nije ni važno (jer ako nije plagijator – zašto niko to pitanje ne postavlja glasnije? *Pa dozvolite mu da dokaže da nije onda!* Može lako čoveku da se desi da jednostavno zaboravi da navede citat u moru drugih. *Lieber spät als nie... und aus Fehlern wird man klug, oder...*)? Važno je to *groteskno* ćutanje, taj kukavičluk domaćih akademaca, ali upravo onih koji imaju dovoljno moći da dignu svoj glas, a to ne rade. Ćutanje medija je još jezivije. Nije kukavičluk poslati anonimno pismo, nije kukavičluk ćutanje onih kojima karijera može biti uništena. Isti izvor takođe navodi kako je sin Slobodana Grubačića dobio posao na fakultetu „preko veze” (*Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm, oder was*) – no, da li je ovo išta novo? *Das ist Schnee von gestern...* Kako Kujundžićeva navodi, Žarko Čigoja se ovome usprotstavio. I šta je onda bilo? Ništa. Pa i kada pogledamo sam Filološki „fakultet” kao profesionalnu instituciju, nećemo naići na bolje stvari. Većina nazovi-profesora koji vuku doktorate koje su im istomišljenici dodelili na osnovu (prevashodno političkih i ideoloških) shvatanja, a koji su poslove dobili preko veze, nemaju ni po tri teksta objavljena u međunarodnim akademskim časopisima (ako ne verujete, pogledajte internet stranu fakulteta i spiskove objavljene

literature zaposlenih). Centralnoevropski Univerzitet u Budimpešti (CEU), primera radi, od svog osoblja zahteva da *redovno* objavljuju akademske radove – ukoliko se desi da tokom godine akademik ništa ne objavi... dobija *otkaz!* A da bi uopšte i magistar nauka dobio status doktorskog studenta vrlo je važno imati neku publikaciju. Da, tako se to radi u profesionalnim institucijama. Ne može svako da predaje na fakultetu. Ni magistratura ni doktorat nisu ni približno dovoljni. Čovek mora da se dokaže u međunarodnim vodama. A ovde... ovde su Vojislav Šešelji, Mira Marković (zar treba komentarisati) i ini predavali na univerzitetu u Beogradu... leđi mi se krv u neplagijatorskim žilama (vidite, *ja sam naveo izvore*, članak Lidije Kujundžić i NIN; tako se to radi). Ali ipak, oni su tamo uglavnom bili postavljeni... preko veze. U tome je srž ovog feudalnog *esnafskog* sistema. *Da liegt der Hund begraben!* Veza. Konekcija. Poznanstvo. Mama i tata. Kvalitet i profesionalnost nisu od značaja. Veza je važnija u esnafu. Kao i na celom Balkanu... (sve mi se više čini da Marija Todorova nije bila u pravu, to jest, *manchmal muss man die Augen schliessen um klarer zu sehen*, nešto mi se čini). Što je najgore, svi ti ljudi stiču i poštovanje kada dobiju ili postignu nešto na osnovu poznanstava. Zašto? Ta, zato što je sada najvažnije podilaziti im, kako bi i sâm možda jednom tamo dospeo... sa jezivo smeđim nosom. Neke nijanse smeđe boje se nikada ne mogu oprati, a čini se da je ovaj „sistem” tek u stanju razvoja... *das dicke Ende kommt noch!* Postavlja se pitanje – šta studenti rade u sličnim situacijama? Ništa. Pokorno podvijaju repove i dozvoljavaju da im svako radi šta god hoće. Sami svoj kredibilitet uništavaju time što protestuju za smanjenje školarina posle deset godina studija. Kad će neko početi da protestuje zbog nekog objektivnog razloga? *Bajkotujte* predavanja profesora čiji su nosevi u oblacima, onih koje nije briga za vas. Organizujte *proteste*, tražite da *konačno shvate da su oni tu radi vas*. Niste vi tu radi njih! *Not bricht Eisen!* Nije to nikakva sekira iza vrata, nikakav novi recept, *es ist nicht das Ei des Kolumbus*. Pišite peticije,

organizujte tribine, radite nešto. Ne može se ništa preko noći postići. *Rom ist auch nicht an einem Tag erbaut worden.* Ne može vam niko ništa ako se držite zajedno. Nemojte da protestujete zato što ste lenji! Zbog jednog *monstruozno* neprofesionalnog sistema, na katedre srbistike se upisuju individue sa 50-60 poena sa prijemnog ispita, dok na katedrama poput skandinavistike često ni 85 nije dovoljno! Da li je to normalno? Eto, razloga za pisanje peticija. Ovo je Srbija, ta, gde ste, o, patriote, zar ne bi trebalo najbolji da studiraju baš taj Veliki Srpski Jezik? Daleko bilo... a srbistika nije ni nauka, sve se nešto čini, makar sudeći po onima koji se njome bave. Kada se govori o Stefanoviću Karadžiću, govori se o „Vuku“ (O, Vuče!), kao da su srbisti sa njime kafenisali i u provod išli... Zamislite da govorimo o Johanu, a ne o Geteu. Zamislite da se priča o Vilijemu (jeste li čitali išta od Vilijema?), a ne o Šekspiru. *Mir raucht der Kopf! A poznati* lingvisti (ko li im dodeljuje dezinacije „poznatih“), uglavnom čute kada se srbistički diskurs odvoji od realnosti i ode putevima ultrancionalizma. Ostalo je samo nekoliko članova Odbora za standardizaciju srpskog jezika da digne glas protiv besmisla. Toliko i o srbistici. A što se tiče i samog Filološkog fakulteta... možete i da svratite do „studentske službe“ odmah pored aule u glavnoj zgradi, samo da bi vas divne šalterske službenice (kako beše, *nervosus šikanorum pausae?*) oterale u tri-lepe-šargarepe, jer nisu popile svoju sedamnaestu kafu sat vremena posle šesnaeste pauze. Ako vam treba spisak položenih ispita, morate sačekati nekoliko dana (i platiti nekoliko hiljada dinara) za nešto što se može uraditi doslovce za deset sekundi. *Mit der Dummheit kämpfen Götter selbst vergebens*, kako reče Šiler. Ako ste student, niko vas neće poštovati. Ako ste *dobar* student, sudbina vam je još gora. Mladi se, ipak, ovde ne poštuju. *Das Ei will kluger als die Henne sein*, ta kako to da dozvolimo! Svratite i do toaleta na Filološkom fakultetu, tek da omirišete smrad. Postavite tamo samo jedan sapun, pa se vratite sutradan da biste videli da ga nema.

Ich weiss nicht, was soll es bedeuten...oder?

Umesto eseja

Sipa označitelj

PIŠE: NENAD DAKOVIĆ

Otkuda sipa? Prošlo je neko vreme od kada sam ovo stvorenje video u emisiji BBC na dnu okeana u svom okolišu. Zec nije samo ono što mrda ušima nego to što mrda ušima zajedno sa svojom okolinom, napisao je Plesner u knjizi čiji je naslov „Čovek“. Ali problem i jeste u ovoj razlici. Za nas je sipa samo jedno od „bića“, ali bez ove razlike. Ustvari, prošlo je neko vreme od kada sam ovo stvorenje video na jednom od kanala televizije, koja je sada digitalna i moja fasciniranost, opčinjenost ovim bićem je nešto splasnula, ali ovaj utisak o neverovatnoj drugosti njenog sveta i nije same - nije prošla. Sipa je, pretpostavljam mekušac sa izuzetnom sposobnošću da se menja i da na taj način začara svoj plen koji potom ubija svojim otrovnim pipcima, čak i velike rakove. Sipa je „ubica“, ako ovaj nominativ u njenom svetu uopšte ima neko značenje. Snimljena iz blizine sipa je čudovište - označitelj, a ne znak.

Ovde postoji granica između dva sveta: sveta koji znači i sveta, materijalnog sveta - označitelja u kome nema znakova, jedno ovi neizvesni i arbitrarni označitelji - sipe koji su spontane razlike, ili kreacije a ne identiteti. Logocentrizam ne uspeva u svojoj želji da identifikuje ova bića iz drugog sveta i njihove neverovatne metamorfoze. Sipa je zato kraj našeg logocentrizma i sinhronije i svedočanstvo naše neverovatne uobraženosti. Sipa je kraj filozofije i ulazak u postfilozofiju, koja je ostavlja na miru na ovoj granici među svetovima: biologije i značenja, koji se ne mogu razumeti, na ovoj tački „apsolutne indiferencije“ između realnog i idealnog. Zato je Šeling a ne Hegel, poslednji filozof jedne metafizike subjektivnosti, jer je sipa ovo nemetafizičko biće - označitelj - koje nikada neće postati subjekat. Bez vere i jezika.

„Neiscrpne su metamorfoze mog mrtvog oca“, napisala je Julija Kristeva (moja Julija iz mog „Ogleda o sablasnom“) u svojim razgovorima objavljenim u knjizi „Neverovatna potreba da verujemo“, kao da su to ove sipine metamorfoze, o kojima ću tek govoriti, ako bude bilo vremena.

Problem je u tome što ne postoji nikakav logocentrički, refleksivni, hermeneutički most između ova dva sveta: sipa i ljudi, semantike i semiologije

ili označitelja, jer jezik nije refleksivan, ili „dom smisla“, kao što je verovao Gadamer. Gde je u jeziku naša sipa? Da je Gadamer bio u pravu svi bismo bili hegelijanci i mrtvi, mrtvi i ludi – a naša spontanost i kreativnost, koja dolazi iz jezika koji je područje arbitarnosti (proizvoljnosti) i razlika, ili označitelja a ne boga logosa – bila bi uništena.

Hermeneutički obrt je zato obrt, odnosno udaljšavanje od hermeneutike, a ne obrt unutar ili prema hermeneutici ili jeziku. Diferencijalni obrt prema ovim sipama – označiteljima bez označenog. Onome što je živo, a ne svet mrtvih referenata ili identiteta i znaka bez prelaza. Hermeneutika nije svet jezika. Refleksivni svet. Postoji mnogo svetova. Postfilozof nije monofilicar. Označitelji su glasni i njihova igra nije jedino jezik. Semiologija nije lingvistička, humanistička disciplina, ili samo jedna nova filozofska disciplina, kao što je verovao i Sosir. Semiologija ne pripada području humanističkih disciplina. Ona pre pripada prirodi i prirodnim naukama. Njen prvi mislilac je Spinoza, filozof žudnje i postojanja, a ne Kant, ili mislilac beskonačnih analogija.

Jer, ne samo sipa, nego i postfilozof neće ništa da kaže. Govor nije ovde dovoljan, a možda ni vera, jer su neiscrpne metamorfoze mog mrtvog oca, kao i sipe, koja je morsko čudovište. Označitelj – čudovište koje čuva našu žudnju da živimo. Spinozinu žudnju za postojanjem.

Šta da radimo sa označiteljima? Da pokušamo da ih tumačimo i pripitomimo, da semiologiju transformišemo u semantiku, ili humanizam i tako je umirimo, ili da označitelje oslobodimo – da bi smo mogli da živimo. Jer, jezik kojim je sve posredovano je slobodan i spontan bez identiteta i referenata. Ljudska bića se rađaju ne da bi umrla (u smislu), nego da bi počela ispočetka, kako je to rekla Hana Arent, koja je znala šta govori. Označitelji su lualice i asteroidi i nije moguća njihova refleksija, poredak ili hermeneutika, baš kao što je to slučaj sa jezikom i njegovom transcendentalnom iluzijom, koja je osnova našeg uobraženog logocentrizma, koji bi da dokuči šta je – ova sipa – označitelj. Ovo čudovište. Sipa je označitelj bez transcendentalnih iluzija i transcendencije baš kao i jezik. Sipa je jezik u svojoj slobodi.

Da li označitelji usmrćuju našu potrebu za subjektivacijama? Da li su oni izvor naše sposobnosti da govorimo, ili su – kao što verujem – sa druge strane govora i jezika. Druga scena u kojoj možda nastaju reči. Oni su telo a ne jezik, jer sipa je

veliko živo telo koje roni i ubija. U tom smislu, oni – označitelji su čuvari naše vitalnosti. Mi živimo zahvaljujući označiteljima. U svetu gramatike, boga i smisla sve je već mrtvo. Bog postoji, zato što postoji gramatika, pisao je Niče. Ali, sipa je ovaj „drugi jezik“ bez gramatike. I bez „smisla“.

U ovom svetu smisla – mi znamo ili ćemo znati da smo odavno mrtvi. Kao Dekart. Kada bi smisao bio jedina naša dimenzija, mi bismo već bili mrtvi. Jedino označitelji žive i posle naše smrti. Jedino zahvaljujući njima, mi smo u stanju da živimo bez obzira na problem smisla, humanizma ili filozofije. Sokrat koji igra nije filozof nego sipa koja se menja i živi u svetu kao Gregor.

Evo, kako Frojd objašnjava nastanak govora, jer označitelji ne govore, oni žive. Mi smo živi zahvaljujući označiteljima koji su žudnja i telo, a ne jezik koji govori o smislu i kome je potrebna vera da bi uopšte govorio. „Verovao sam kad govorih, u ludoj sam nevolji, svaki čovek je laža“. Ovde je svaki identitet himera konstrukcije i dekonstrukcije. Subjekat koji govori je na raskršću biologije i značenja. Označitelji ne govore već deluju i žive. Neverovatna potreba da verujemo je neverovatna potreba za smislom. Ali, označitelji su besmisleni. I ludi!

Sa druge strane, moje ja nikada ne prestaje da traži elemente svog identiteta u ovoj neverovatnoj potrebi da veruje. Zato označitelj uskraćuje podršku ovim sublimacijama. Sipa se ne može sublimirati.

Prema Frojdu je (navodim Juliju Kristevu) polimorfno perverzno dete doslovno pod vlašću nagona, koji su po definiciji polimorfni, budući da doprinose zadovoljenju erogenih zona. Nagoni takođe doprinose primarnoj incestuoznosti: zavođenje majke, ili mat(er)verzija, ili izuzetno preurnjeni edipovski izazov ili p(at)erverzija. Do zadovoljenja perlaboracije ovih uzburanih nagona dolazi zahvaljujući fantazmatškoj aktivnosti čiji je izraz negacija – Verneinung (ne želim mamu= želim mamu). Na osnovu ovog negativiteta, kako ga formuliše Frojd, gradi se jezik, i njegova gramatička i logička sinteza, zaključuje Kristeva. Jezik gradi seksualne teorije i odgovara na pitanje odakle dolaze deca.

Ali, to nije pitanje za znak ili jezik, jer jedino označitelji lutaju i žive. Jedino oni imaju telo i jezik.

Sipa je dokaz da je filozofija danas bez životne moći i snage... Baš kao i psihijatrija koja je nema pred budućnošću ludila!

Naravno Kristeva je najpre psihoanalitičar, a tek potom poststrukturalista koji naslućuje ili ne naslućuje jezik ovih sipa – označitelja, razliku između označitelja i označenog, semantike i semiologije. Ali, nije moja namera da dociram. Ja sam jedino fasciniran ovim sipama. Jer, tamo gde prestaje logika počinju fantazmi. I počinje život.

Da li mi koji filozofiramo i postfilozofiramo, kao da je to isto a nije – uopšte živimo? Ne kako, nego, da li živimo? I kakve vajde imamo od brojnih teorija koje poznamo. U tom pogledu između mene i sipe nema razlike. Zato označitelje treba ostaviti na miru u njihovoj ludosti i razlici.

Recimo, da je psihoanaliza doista zastarela u svojoj iluziji da na granici biologije i značenja postoji mogućnost sublimacije i da je ova sublimacija u ravnoteži, o ovoj ravnoteži govori Kristeva, kao i o mom simboličkom ocu, mom mrtvom ocu, čije me beskrajne metamorfoze određuju kao „govo-ro-biće“, pri čemu je vera koja ne mora biti teocentrična, „ključ bića koje govori“, jer vera spada u ono predsimboličko. Kao da ja ne mogu da govorim bez „poverenja koje mi poklanja otac“! Moj simbolički otac, a ne mitski Laj. Zar ovaj porodični, mali porodični trougao: „mama, tata, ja, doista ima ovu označiteljsku ulogu, ili je anti-Edip izglednija pozicija? (Dociram li to dociram?) Iako sam obećao da neću. Zar je moj mrtvi otac i njegove metamorfoze kao živa sipa koja se menja i ubija da bi preživela? Zar će moj mrtvi otac razumeti svog sina koji ovde docira o sipi označitelju? I šta uopšte može moj mrtvi otac u svojim metamorfozama?

„Kao čuvar istovetnosti sa sobom, označeno je uvek već u poziciji označitelja koji čuva razliku“, piše moj prijatelj dekonstruktivista. „Odnosno: isto je u poziciji drugog koje nije tek empirijski – drugo. To drugo se upisuje kroz posredovanja... (odnosno, metamorfoze mog mrtvog oca, kako je to rekla Kristeva) Ono je, takođe sedimentirano u tragovima i prenosi se samim moćima identifikacije koje su, ujedno, moći upisivanja na mestu drugog. Pri tome, mišljenje rAzlike ne teži da, na klasičan način, još jednom privede drugo iz njegove drugosti, a kroz hegelijansko drugobivstvo istog, do gospodareće strategije Identiteta. Drugo je zaista drugo samo

kada je neuhvatljivo drugo! Dekonstrukcija, rAzli-ka ili pisanje su to što jesu tek kad su u poziciji neuhvatljivo drugog. To znači da njih nije moguće identifikovati, sem ako identifikovati ne znači: prepustiti se u načelu nedovršenoj i nedovršivoj proceduri postavljanja – u poziciju – neuhvatljivo – drugog...

Ono što svakako mora da se izbegne, jeste to da se dekonstrukcija odredi unutar već unapred definisanog koda pripadnosti nekom fiksnom i suverenom subjektu. Ili, što se svodi na isto, njegovom imenu i prezimenu. Jer to bi bilo nedopustivo centriranje koje, kao takvo, ne bi bilo ni nalik na dekonstruktivni postupak. Nema privilegovanog subjekta ili postupka dekonstrukcije, jer ona, naprosto, ne toleriše takve privilegije. Nikakva subjektivnost ne može da zaustavi mišljenje razlike. Jer, to mišljenje sebe, kao i polje u kojem se javlja uvodi u izvesno, nikada zaključeno diferencijalno kretanje. Dekonstrukcija, dakle, ne može da izuzme sebe samu kao nekakvo privilegovano usredištenje, deskripciju ili refleksiju. U igri stalnog re-definisanja nema hegemonog stanja i statusa. Eto, zašto sam dekonstruktivni gest nije moguće dekonstruisati: on ne nudi nikakav konstruktivni poziv ili konstrukciju počev od koje bi, onda, moglo da se diferencira ono što je već diferencirano“.

I šta na kraju? Bez subjekta, bez imena i prezimena. Jedino sipe označitelji. Da li je postojao subjekat čije je ime i prezime bilo Vilijem Šekspir? Ili ova igra označitelja u određenim kontekstima tek omogućuje mnoštvo lažnih identifikacija, konstrukcija i dekonstrukcija bez stabilnih sublimacija, koje su dnevne, podnevne ili noćne, ali nikada nisu u ravnoteži. „Bog je nesvestan“, kaže Kristeva, ali tamo gde je bilo Es treba da bude Ja!

Ili možda to pravilo može da glasi: Tamo gde je bilo Es treba da bude Drugo ili Sipa – oz načitelj. U svakom slučaju, ne Isto nego Razlika, ili rAzlika: Ili sam život. Život čija granica nije smisao: početak i kraj.

Ima li Nenad Daković ime i prezime ili nema? Evo, jednostavnog pitanja. „Verovah i govorih, i svaki čovek je laža! „Zašto bi vera bila temelj govora, jer šta je predsimboličko ako to nisu sipe – označitelji?

Ima li Nenad Daković ime i prezime ili nema?

Sport i propaganda

Orlovi u kengurovoj torbi

PIŠE: IVAN MRDEN

Napisan ovako, bez navodnika, ovaj naslov je besmislen i kao prirodni fenomen, i kao metafora. Sa navodnicima još bi i mogao da „prođe” u onom delu najneinventivnijeg korpusa propagandista po sportskim listovima, rubrikama i redakcijama, pošto njima i nije najvažnija logika, a pitanje „da li je to moguće” postavljaju samo sa stanovišta činjenice da je (po ko zna koji put) „zec ostao u šumi”, a oni sve tako lepo pripremili.

Nikad taj „ražanj” nije bio toliko očigledan kao 23. juna 2010. godine, na dan odlučujuće utakmice reprezentacije Srbije sa Australijom na 19. Svetskom fudbalskom šampionatu u Južnoj Africi („odlučujuće” - sportski gledano, jer od njenog ishoda ipak neće zavisiti bruto društveni proizvod, ovogodišnji budžetski deficit ili brzina približavanja Evropskoj uniji). Samo krajnje oprezni, poučeni činjenicom da je 11 dana ranije, na startu istog takmičenja, slična euforija okončana porazom u susretu sa selekcijom Gane (0:1), te srede nisu unapred „sredili” australijske fudbalere. Dno dna je, već po običaju, dotakao jedan dvadesetodinarski (da baš ne kažem petparački) list sa naslovom **Danas deremo kengure!**

Neumesno je što je taj naslov napisan baš tako, bez navodnika, čime se žitelji čitavog jednog kontinenta poistovećuju sa životinjama, sa usklikom kao znakom koji ne ostavlja nikakvu sumnju u ishod predstojeće utakmice, ali je još strašniji i za posebnu sociološko - antropološko - psihološku analizu to što je duh tog naslova bio preovlađujući u ponašanju i razmišljanju velikog broja takozvanih „običnih građana”. U kafiće i na kolektivna gledanja prenosa iz Nelspruita odlazilo se kao na žurku, beogradske kladionice su tokom popodneva u više navrata smanjivale kvotu za pobedu reprezentacije Srbije, jednostavno rečeno, posle pobeđe nad Nemačkom (18. juna, 1:0) sve je vraćeno na početnu samoobmanu o sopstvenoj veličini i vrednosti.

Ma koliko bili oprezni, takvoj atmosferi su kumovali i oni tobože umereniji propagandisti, jer su i naslovi „Megdan za osminu finala” (Danas) ili

„Pobediti Australiju, pa na Ameriku” (Blic) jasno stavljali do znanja kakav ishod očekuju i jedino priznaju. Takvi naslovi su posebno došli do izražaja nekih dva sata pre početka te treće utakmice, kad je postalo jasno da će se drugoplasirana ekipa iz naše grupe u osmini finala sastati sa reprezentacijom SAD (a ne sa Engleskom), a u četvrtfinalu sa pobednikom iz tada već poznatog para Urugvaj - Južna Koreja. „Nikad lakše do polufinala” - odjekivalo je elektronskim medijima, a da su takve mogućnosti istog trena bili svesni i reprezentativci Srbije potvrdili su i neki od njih i selektor Radomir Antić u izjavama posle utakmice. Time je praktično „pozlaćen” spomenik koji su svi zajedno, i sportska javnost, i navijači, i srpska ekspedicija u Južnoj Africi, podigli sebi posle već pomenute pobeđe nad nemačkim fudbalerima.

Razumljivo, pad sa takvih („orlovskih”) visina bio je više nego bolan, uz tresak koji pretilo da na duži rok destabilizuje ono što je, realno gledano, jedino vredno u ovdašnjem fudbalu, tu reprezentaciju koja nema mnogo veze sa domaćim prvenstvom i klubaštvom, transferima i trgovinama i koja je u sve slabijem reprezentativnom fudbalu u Evropi u stanju da i u narednim kvalifikacijama ostvari dobre rezultate. Umesto prebiranja po pepelu, kojim su se svi posipali dan posle poraza od Australijanaca (1:2, a za očekivani uspeh bio je dovoljan i neresen rezultat), citirao bih komentatora londonskog „Tajmsa”, da je „nepojmljivo koliko je tim Srbije u stanju da svakog iznervira očitom klasom u igri i nemoći da od nje napravi bilo šta”, te da je „Srbija zaista igrala lepo, doterano i sređeno i kao da je bila na korak do narednog kruga takmičenja”, ali je, međutim, „pokazala da nije u stanju da bilo šta privede kraju”.

Sad kad je privedena kraju srpska epizoda južnoafričke epopeje, imaće i ovdašnji fudbalski poslenici i sportski propagandisti malo više vremena da pažljivije prate i potom analiziraju ukupan domet i poruke ovog Svetskog šampionata. Pre svega (ovaj tekst završavam posle prvog kruga), stoji činjenica da će neuspeh selekcija zvaničnog svetskog šampiona Italije i finaliste sa prošlog šampionata Francuske, pa i reprezentacije Srbije koja se kroz kvalifikacije nametnula „klasom u igri”, plus rani odlasci kući selekcija Švajcarske, Slovenije, Grčke i Danske, postaviti pitanje - da li evropske reprezentacije i dalje zaslužuju tako značajan deo ukupnog broja učesnika. Statistički gledano, 13 od 32 na startu turnira je nešto

manje od 41 odsto, pa se šest među „last 16“ mogu smatrati solidnim održavanjem proseka (nešto manje od 38 odsto), ali voljom žreba i nekih neostvarenih plasmana (drugo mesto Engleske u grupi) tih šest ekipa će se međusobno sastati u osmini finala (Nemačka - Engleska, Holandija - Slovačka i Španija - Portugalija), tako da će Evropa među osam najuspešnijih imati tri predstavnika (dakle, i dalje isti procenat). Nasuprot tome stoje predstavnici Južne Amerike sa stoprocentnim prolaskom u drugi krug (pet od pet - Brazil, Argentina, Paragvaj, Urugvaj i Čile), Severne i Centralne Amerike (dva od tri, prošli su SAD i Meksiko, otpao samo Honduras) i Azije i Okeanije (dva od pet, u četvrtfinalu su Japan i Južna Koreja, kući idu Severna Koreja, Novi Zeland i Australija). Osim ozbiljno uzdrmane Evrope, najveći gubitnik je kontinent domaćin, jer su na startu imali šest ekipa a u drugi krug se plasirala samo jedna (Gana, pod vođstvom trenera iz Srbije Milovana Rajevca, a otpali su Južna Afrika, Nigerija, Kamerun, Obala Slonovače i Alžir).

Odjednom je i laicima postalo jasno da se dominacija evropskog fudbala, gledano po kvalitetu njegovih najjačih liga, bogatstvu klubova i ukupnom novcu koji se u njemu obrće, počiva prevashodno na angažovanju svega što je najbolje iz celokupnog svetskog igračkog i trenerskog potencijala, ali da to, s druge strane, nije moglo da bude praćeno i rezultatima nacionalnih selekcija upravo tih zemalja, posebno Italije i Francuske. Zato nije isključeno da će već prilikom određivanja sistema kvalifikacija za naredno svetsko prvenstvo (2014, u Brazilu) evropski deo „kolača“ biti nešto smanjen, tim pre što će sve reprezentacije koje su ostale u igri posle prvog kruga takmičenja dodatno ojačati svoje pozicije na rejting listi svetske fudbalske organizacije.

Da li će to doprineti da u nekim narednim razgovorima ne otpisujemo i ne potcenjujemo selekcije SAD, Gane, Japana ili Severne Koreje? Neće! Iako su fudbaleri sa ovih prostora na poslednja dva svetska šampionata izgubili od ekipa sa četiri kontinenta pet od šest utakmica, uz gol razliku 3:13 (Holadija 0:1, Argentina 0:6, Obala Slonovače 2:3, Gana 0:1 i Australija 1:2) pamtiće se samo, sad već „istorijska“ pobeda nad Nemačkom. Orlovi lete visoko, a mrak u kengurovoj torbi ostaće samo kratkotrajan šok!

Malo poznata istorija

BAGDAD U PROŠLOSTI (1)

PIŠE: OLGA ZIROJEVIĆ

Sve je počelo 762. godine kada je abasidski hali-fa al-Mansur udario kamen temeljac svojoj novoj prestonici - Bagdadu, pozornici čudesnih zbivanja koja je, u *Hiljadu i jednoj noći* tako lepo opisala Šaherezada. Halifa se zaustavio na ovom mestu, nakon što je pretražio veliki broj drugih, „jer je - prema njegovim rečima - izvanredno pogodno za vojnički logor. Osim toga ovdje je Tigris (Tigar), koji će nas povezivati sa zemljama sve do Kine i donijeti k nama sve što daju mora, kao i prehrambene produkte Mesopotamije, Jermenije i okolnih zemalja. Dalje, tu je Eufrat, koji će nam dovesti sve što daje Sirija, Raka i susjedne zemlje“, čitamo u poznatoj „*Istoriji Arapa*“, **Filipa Hitija**.

U ranijem vremenu, na mestu današnjeg Bagdada, ležalo je sasanidsko (hrišćansko) selo istog imena koje na iranskom znači „božji dar“ (postoji i pretpostavka o aramejskom poreklu imena sa značenjem „ovčji tor“).

Reč je o plodnoj ravnici gde se ukrštaju dva karavanska puta. Al-Mansur je grad nazvao Madinat as-Salam - grad mira. Kasnije će, međutim, preovladati prvobitno ime - Bagdad. Na zapadu je, sve do u XVII veku, korišćeno ime Baldach, Baldacco (otuda i naziv *baldahin*).

U izgradnju svoga grada - koji je bio završen u roku od četiri godine - al-Mansur je utrošio nešto manje od pet miliona dirhema i zaposlio oko sto hiljada radnika, zanatlija i neimara dovedenih iz Sirije, Mesopotamije i drugih krajeva Carstva.

Grad je ležao na zapadnoj obali reke Tigra, u onoj istoj dolini u kojoj su našle mesta neke od najmoćnijih prestonica starog sveta. A susedne ruševine sasanidske prestonice Ktesifona poslužile su al-Mansuru kao kamenlom za novi grad i snabdevale ga građevinskim materijalom, dok je cigla bila pravljena na licu mesta.

Od prvobitnog grada nije se sačuvalo ništa, ali je poznat njegov tlocrt. Bio je okrugao (u promeru je imao dva, odnosno dva i po kilometra), zbog čega se nazivao Okrugli grad. Okružen je bio dvostrukim zidovima od cigle, dubokim jarkom i trećim, unutrašnjim

zidom, koji je opasivao centralni prostor. Na jednom rastojanju zidovi su imali četvora utvrđenih vrata od kojih su polazila četiri glavna puta na četiri strane Carstva; prema Horosanu (severoistočna iranska provincija), Siriji, Basri i Kufi. Na taj način čitav masiv je činio koncentrične krugove s halifinom palatom u centru, koja se, zbog pozlaćenog ulaza nazivala Zlatna vrata i Zelena kupola (jer je bila nalik na balčak sablje). Pored palate stajala je velika džamija. I kvartovi su utvrđenjima bili odvojeni jedni od drugih, a glavni putevi su se noću zatvarali. Ovakav način izgradnje grada, praktikovan na ovim prostorima još u antici, omogućavao je jednostavan nadzor i odbranu, ali nije omogućavao širenje. Pa je al-Mansur, pre svoje smrti, sagradio na obalama Tigra, izvan gradskih zidina, još jednu palatu koja je nazvana Palata večnosti, jer su se njeni vrtovi mogli takmičiti sa vrtovima raja. I dalje na severu podigao je treću palatu nazvanu Uzdignut put, koja je bila namenjena halifinom sinu, prestolonasledniku al-Mahdiju.

Nova prestonica bila je izraz novog rigidnog načina vladanja u halifatu. Dok su prethodni Omajadi vladali još uz pomoć arapskih plemenskih skupova, Abasidi su bili autoritarni apsolutistički monarsi, vladari nad životom i smrću svojih podanika. Time su se više ugledali na sasanidsko-vizantijske uzore nego što su sledili staroarapske tradicije. Drugim rečima, halifat je bio više oživljavanje iranskog despotizma, a manje arapskog šeihata.

POŠTA

Glavna pošta u Bagdadu imala je planove puteva čitavog carstva, koji su pokazivali razne stanice i udaljenost među njima. Ovi planovi stajali su pri ruci putnicima, trgovcima i hadžijama, da bi kasnije poslužili i kao osnova za geografska istraživanja. Tako razrađeni sistem - koji se iz carske prestonice granao na sve strane - baština je ranijeg Persijskog carstva. Za potrebe hadžija (koji su preko Kufe i Basre stizali u Meku) i drugih putnika glavni putevi bili su načičkani karavanskim svratištima, skloništima i cisternama. Glavni direktor pošta, osim staranja oko carske pošte i nadzora nad drugim poštanskim ustanovama, imao je još jednu važnu funkciju; on je bio i šef špijunaže, kojoj je ova poštanska služba bila podvrgnuta. Al-Mansur je za špijunažu koristio trgovce, torbare i putnike, koji su delovali kao detektivi. A za al-Mamuna se pričalo da je u svojoj obaveštajnoj službi u Bagdadu imao oko 1700 starijih žena.

Persijski uticaj - od titula, preko poezije i ideja - izgladio je vremenom grube crte arapskog primitivnog života i utro put novoj eri koju karakteriše negovanje nauke i drugih plemenitih veština.

Momenat u kojem je al-Mansur počeo graditi ovu vojničku postaju pokazao se, u svakom slučaju, povoljnim („kako je predskazao dvorski astrolog”).

Za nekoliko godina grad se razvio u središte zanatstva i trgovine i postao važan politički centar od međunarodnog značaja. Nasledio je moć i ugled Ktesifona, Vavilona, Ninive, Ura i drugih prestonica Starog Orijenta dostigavši visok ugled i sjaj kojem nema premca u srednjem veku (izuzev, možda, Carigrada).

Nove gradske četvrti podignute na istočnoj obali Tigra - posle smrti al-Mansura - u vreme vladavine Haruna ar-Rašida (786-809) povezane su, jednim 200 metara dugim mostom, sa starim gradom. Početkom IX veka Bagdad je, sa površinom od 90 kvadratnih kilometara, bio najveći grad na svetu. U to vreme (oko 800), izgrađena je u njemu čuvena bolnica, kao i prva fabrika za proizvodnju papira (tajnu njegove proizvodnje otkrili su Arapima kineski ratni zarobljenici). U punom cvetu bila je i proizvodnja tekstila.

Nakon smrti Haruna ar-Rašida dolazi do rata za nasleđe između njegovih sinova al-Āmina i al-Mamuna. Tada je Bagdad preživio svoju prvu četrnaestomesečnu opsadu. U ratnim dejstvima stradao je i najveći deo grada na zapadnoj obali. Ratna razaranja pratio je i požar, pa se zapadna obala nikada nije sasvim oporavila od ove katastrofe. Požar je tada progutao i državne arhive.

Al-Mamunov naslednik, al-Mu'tasim (833-842) premešta prestonicu Carstva u do tada beznačajan provincijski grad Samaru (koja je za kratko vreme pretvorena u velelepnu rezidenciju). A povod za ovo preseljenje bili su nemiri u Bagdadu koji su izbili zbog prisustva vojske od sedamdesetak hiljada tursko-berberskih najamnika.

Godine 865. Bagdad će doživeti i svoju drugu opsadu. Ovog puta halifa al-Musta'in, sa malim delom vojske, beži u Bagdad zbog pobune svoje pretorijanske turske garde, koja za halifu proglašava njegovog strica. Tom prilikom strada deo grada na istočnoj obali reke. Izvori pominju neredu i ustanke u Bagdadu sve do 869. godine.

Tri legendarne institucije koje su u IX i X veku osnovane u Bagdadu povezane su sa knjigom. Prva je „Kuća mudrosti” (Bait al-Hikma), neka

vrsta akademije, koju je 815. osnovao al-Mamun (ili, možda, i njegov otac Harun ar-Rašid), radi prevođenja naučnog i filozofskog nasleđa – pre svega grčkog i helenističkog – a to znači filozofije, medicine, astronomije, prava i ostalih nauka. Prevodioci grčkih i helenističkih, ali i persijskih i indijskih rukopisa bili su hrišćani (nestorijanci), sabejski i drugi naučnici. Oni su proučavali i prirodu, a bavili su se i praktičnim eksperimentima zahvaljujući osnivanju bolnica i pronalasku novih uređaja. Tu je nastala algebra, kao i nova nauka – optika. A proizvodnja papira olakšala je širenje znanja i razvoj biblioteka. Jedna mreža „Kuća nauke“ (Dar al-Ilm) i javnih biblioteka širila se od Bagdada, preko Mosula, Basre, Alepa i Damaska do Egipta. I upravo polazeći iz Bagdada, nauka i misao muslimana osvojili su Evropu koja je još bila u dubokoj tami Srednjeg veka.

Zlatno doba islama, koje će trajati negde do polovine XI veka – Bagdad je tada imao do dva miliona stanovnika – nije, razumljivo, vezano samo za područje kulture. Grad je cvetao zahvaljujući upravo manufakturi. Izvozile su se pamučne i svilene tkanine, umetnički izrađeni predmeti od kristala i stakla, pa lekovi, oružje, koža, papir. Otkrivaju se i nove tehnike u obradi keramike. Zanatlije i umetnici doprineli su stvaranju jedne imperijalne umetnosti koja je bila usmerna na luksuznu robu – tekstil i ukrašavanje knjiga (Kur'ana) – kao i arhitekturu. Halifat je, pre svega, potpomagao snažan intelektualni život koji je Bagdad usko povezao sa usponom islamske kulture.

HELSINŠKE SVESKE

26. Ka izgradnji održivog kosovskog društva

27. multietnički identitet Vojvodine: Izazovi u 2007 - 2008

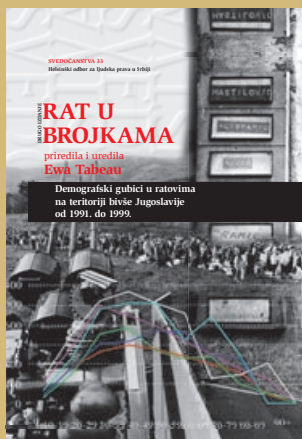

28. Sandžak: Identitet u procepu starog i novog

da li imate ostala izdanja helsinškog odbora?

SVEDOČANSTVA

18. Sonja Biserko, Srbija na orijentu
19. Živorad Kovačević, Srbija i svet: Između arogancije i poniznosti
20. Milošević vs. Jugoslavija
21. Izbeglice – Žrtve etničkog inženjeringa
22. Srebrenica – od poricanja do priznanja
23. Aleksandar Bošković, Etnologija svakodnevnog života
24. Dubrovnik: "Rat za mir"
25. Zoran Đinđić: Etika odgovornosti
26. Kovanje antijugoslovenske zavere I i II
27. Bosna i Hercegovina – jezgro velikosrpskog projekta
29. Fahri Musliu, Montirani procesi protiv kosovskih albanaca
30. Srđa Popović, Nedovršeni proces
31. Vukovarska tragedija 1991 I i II
32. Snaga lične odgovornosti
33. Rat u brojkama
34. Raskrinkavanje projekta Velika Srbija
35. Fahri Musliu, Masakr u Suvoj Reci
36. Jens-Martin Eriksen i Frederik Stjernfelt, Scenografija rata

OGLEDI

09. Momčilo Isiđ, Seljanka u Srbiji u prvoj polovini XX veka
10. Tomislav Ognjanović: Čaršija, Utrina ili Srbija
11. Ljiljana Vuletić (priredila): Ksenija Atanasijević: Etika feminizma
12. Olga Popović-Obradović: Kakva ili kolika država
13. Ivan Đurić: Vlast, opozicija, alternativa